T. C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

SOSYAL DARWİNİZM'İN DİN SOSYOLOJİSİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Hasan Tahsin İNCE
2501010093

Tez Danışmanı Prof. Dr. Fahri KAYADİBİ

İstanbul 2005

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ Anabilim Dalında **2501010093** numaralı **HASAN TAHSİN İNCE'NİN** hazırladığı "**SOSYAL DARWİNİZM'İN DİN SOSYOLOJİSİ AÇISINDAN İNCELENMESİ**" konulu **YÜKSEK LİSANS / ~~DOKTORA~~ TEZİ** ile ilgili **TEZ SAVUNMA SINAVI,** Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 10.Maddesi uyarınca **11.04.2005 PAZARTESİ** günü saat **11.00'de** yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin ...Kabulüne.........'ne* **OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ (2)	İMZA
PROF.DR. FAHRİ KAYADİBİ	Kabulü	
PROF.DR. ŞİNASİ GÜNDÜZ	Kabulü	
DOÇ.DR. CAFER SADIK YARAN	Kabulü	
DOÇ.DR. ÖMER AYDIN	Kabulü	
YRD.DOÇ.DR. ÖMER MAHİR ALPER	Kabulü	

ÖZ

Sosyal Darwinizm, XIX.ve XX. yüzyılın en önemli felsefi ve sosyolojik yaklaşımlarından bir tanesidir. Öyle ki, özellikle son yüzyıllarda oluşan modern, liberal, kapitalist hatta ırkçı algılar sosyal darwinizmi temel olarak almaya çalışmışlardır. Ancak, bu görüşün güçlünün zayıfı ezdiği ve güçlünün haklı olduğu yaklaşımı dinlerle uyuşmamaktadır. Aynı şekilde doğadaki yaşam savaşının toplumun gelişmesine hizmet ettiği görüşü dinlerle çelişmektedir. Bundan dolayı, din sosyolojisi açısından sosyal darwinizmi incelemek çok önemlidir.

ABSTRACT

Social Darwinism in the context of Sociology of Religion

Social Darwinism is one of the most important approaches of the XIXth and XXth centuries. So that especially in the last centuries' modern, liberal, capitalist, even racial perceptions trying to take social Darwinism as their fundamentals. But, this opinion cannot compatible with religions, because of its "stronger suppresses the weak" and "stronger is right" thesis. At the same time, the idea that living struggle in the nature serving to the development of the society is in contradiction with religions. Because of that, examining Social Darwinism in the context of sociology of religion is really important.

ÖNSÖZ

XIX. yüzyıldan itibaren "evrim" kavramı biyolojiden sosyolojiye dek bir çok disiplini etkisi altına almıştır. Günümüzdeki liberal, kapitalist dünya algısının daha iyi anlaşılması için İngiliz felsefeci Herbert Spencer tarafından ortaya konulan "Sosyal-Darwinizm"in incelenmesinin önemli olacağı kanaatindeyiz. Yaptığımız bu çalışma ile "Sosyal-Darwinizm", Din Sosyolojisi açısından ele alınmış ve konunun bizi ulaştırdığı sonuçlar gösterilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızın birinci bölümünde, sosyolojik ortamın etkileriyle Darwin'in Evrim Teorisi'nin Ortaya Koyulması incelenmektedir. Bu bölüm, tezimizin içeriğinde de görüleceği gibi, izleyen bölümlerde incelenecek kavramların temellerini oluşturması açısından önemlidir. İkinci bölümde ise, Sosyal Darwinizm teorisine giriş yaparak, teoriyi ilk ortaya koyan Herbert Spencer'in hayatını ve fikirlerini ele alıp, Sosyal Darwinizm'in kavramsal anlamda açıklanmasına çalışılmaktadır. Üçüncü bölümde, teorinin Avrupa ve Amerika'daki etkilerine ışık tutulmaya çalışılıp, tezin en önemli bölümü sayılabilecek üçüncü bölümde ise Sosyal Darwinizm'e yöneltilen eleştirilere yer verilmektedir. Bu esnada, özellikle 'Olan'dan Yani Doğadan 'Olmalı'ya Yani Ahlak Alanına Sıçrama'nın yanlışlığını eleştirip, ayrıca Tek Tanrılı dinlerin ortaya koyduğu ahlakla bu öngörülen ahlakın arasındaki çelişkiye dikkat çekilmeye çalışılacaktır.

Çalışmamızın ortaya çıkmasında değerli katkı ve tavsiyeleriyle bana yardım eden İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ndeki bütün hocalarıma ve de özellikle aydınlatıcı yol göstermeleriyle ilgi ve alakasını benden eksik etmeyen danışman hocam sayın Prof. Dr. Fahri Kayadibi'ne teşekkürü bir borç bilmekteyim. Gerek bazı kaynakların temini, gerekse tez ile karşılaşılan problemlerin çözümünde yardımlarına başvurduğum Fazıl Kayıkçı'ya, Caner Taslaman'a, Alper Bilgili'ye ve ayrıca düşüncelerini benimle paylaşan diğer tüm doslarıma da minnettarım.

İÇİNDEKİLER

İKİNCİ BÖLÜM

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KISALTMALAR

a. e. :	Aynı eser
a. g. e. :	Adı geçen eser
a. g. m.:	Adı geçen makale
a. g. t. :	Adı geçen tez
bkz. :	Bakınız
c. :	cilt
çev. :	çeviren
ed. :	editör
haz. :	hazırlayan
İst. :	İstanbul
MEB:	Milli Eğitim Bakanlığı
nr. :	numara
ö.:	ölümü
s. :	sayfa
vd. :	ve devamı
vol. :	volume
vs. :	vesaire
Yay. :	Yayınları
yy. :	yüzyıl

GİRİŞ

GİRİŞ

I. ÖNEM VE AMAÇ

Sosyal Darwinizm bilindiği üzere, toplumun en güçlü olanların ayakta kaldığı bir varoluş mücadelesine sahne olduğunu ve toplumda tıpkı doğada hüküm süren doğal ayıklanma gibi, güçsüzü toplum dışına iten ya da marjinalleştiren bir ayıklanma sürecinin söz konusu olduğunu ve bu yaşam savaşının bir bütün olarak toplumun gelişmesine ve ilerlemesine hizmet ettiğini savunur. Bu anlayış; güçlüyü ve toplumsal mücadelede ayakta kalanları bencil, yarışmacı, tutkulu, zengin, yaratıcı, zeki ve saldırgan olarak; buna karşın yaşam savaşından yenik çıkanları da güçsüz, pısırık, korkak ve budala gibi terimlerle tanıtır.

Sosyal Darwinizm XIX-XX.yüzyıl modern, liberal, kapitalist dünya algılarının, hatta bu yüzyıllarda ortaya çıkan ırkçı algıların kendilerini dayandırmaya çalıştıkları felsefi temellerden ve sosyolojik yaklaşımlardan önemli bir tanesidir. Sosyal Darwinizm'in günümüz sisteminin anlaşılması için çözümlenmesi ve mevcut sistemi nasıl meşrulaştırdığının incelenmesi gerekmektedir. Sosyal Darwinizm'in güçlünün zayıfı ezdiği sosyolojik bir sistemi meşrulaştıran ve güçlüyü haklı ile eşitleyen yaklaşımı, dinlerin savunduğu sistemle çelişmektedir. Bu yüzden din sosyolojisi açısından Sosyal Darwinizm'in irdelenmesinin önemli olduğu kanaatindeyiz.

Bu çalışmayla Sosyal Darwinizm'in tanıtılması, bu sosyolojik teoriye biyolojik bir teorinin nasıl etkide bulunduğunun ve XIX. yüzyılın sosyolojik ortamının bu teorilerin oluşumlarını nasıl etkilediğinin gösterilmesi, ayrıca Sosyal Darwinizm'in doğada "olduğunu" iddia ettiği bir durumdan haksız bir şekilde ahlak ve toplum için "olması gereken" sonuçlar çıkardığının açıklanması amaçlanmıştır.

II. ARAŞTIRMANIN TARİHÇESİ

Sosyal Darwinizm ilk olarak Spencer'ın eserleriyle dile gelmiş, Darwin'in evrim teorisiyle beraber kökenlerini oluşturmaya başlamıştır. Özellikle son dönemde evrim konusu üzerine yapılan çalışmalarla beraber, Darwinizm düşüncesinin farklı disiplinlere uygulanabilirliği üzerinde durulmuş olup, literatüre Sosyal Darwinizm olarak geçen araştırma alanı gündeme gelmiştir. Aşağıda kaynaklar bölümünde de sıraladığımız üzere, literatür temelde İngiliz ve Amerikalı araştırmacıların çalışmaları üzerine kurulmuştur. Türkiye'de ise akademik anlamda Sosyal Darwinizm konusu üzerine yapılan araştırmaların sayısı yok denecek kadar azdır. Çalışmamız da umarız bu konuda bir başlangıç niteliği taşıyacaktır.

III. KAYNAKLAR

Ne yazık ki Sosyal Darwinizm konusunda ülkemizde çok sayıda kaynak bulunamadığı için tezimizde genellikle, yabancı dildeki kaynaklar kullanılmıştır. Yukarıda da belirttiğimiz üzere Sosyal Darwinizm teorisini ilk defa ortaya koyan Herbert Spencer'in *İlk Prensipler* adlı eseri özellikle ikinci bölüm için temel oluşturmuştur. Bahsettiğimiz yabancı dildeki kaynaklar arasında ise özellikle, Paul H. Rubin'in, *Darwinian Politics, The Evolutionary Origin of Freedom*; Alexander Rosenberg'in, *Darwinism in Philosophy, Social Science and Policy*; Richard Hoftstadter'in *Social Darwinism in Americal Thought*; Robert C. Bannister'in, *Social Darwinism, Science and myth in Anglo-American Social Thought*; Howard L. Kaye'in, *The Social Meaning of Modern Biology* gibi yurtdışında konunun temel kaynakları kabul edilen eserler bulunmaktadır. Bunların yanısıra dilimize çevrilmiş olan Jeremy Rifkin'in, Darwin'in Çöküşü ve Jean Pierre Changeux'un, Etiğin Doğal Temelleri ile Prof Dr. Teoman Durali'nin , Çağdaş Küresel Medeniyet adlı eserleri de tezimizin yönlenmesinde kaynak olmuştur.

IV. YÖNTEM

Tezimize, araştırmanın tarihçesi bölümünde de ele aldığımız üzere ülkemizde akademisyen ve araştırmacılar tarafından çok nadiren çalışılmış bu konuyu irdelemek amacıyla, genelde yurt dışındaki yazılmış kaynakları inceleyerek başladık. Dolayısıyla çalışmamız ağırlıklı olarak kaynak taraması ve konunun yabancı literatürde hangi açılardan işlendiği göz önünde bulundurularak ele alınmıştır. Konumuzun daha çok akademik çevrelerde fikirsel tartışmalar bağlamında ele alınması nedeniyle, araştırmamızda saha çalışması, deney-gözlem ile ilgili yöntem ve araştırma tekniklerinde yararlanma imkanı bulamadık.

2002-2003 Bahar döneminde başlayan tez dönemimizin, ilk iki yarıyılı bahsettiğimiz bu kaynakları toplama ve okumakla geçmiştir. Daha sonra ana çatı oluşturulup bu konudaki kaynaklar bir daha incelenmiş ve tez yazımında kullanılmıştır.

V. TEMEL VARSAYIMLAR

Çalışmamızın oluşmasında bazı temel varsayımlardan yola çıktık. Bunlar arasında, Sosyal Darwinizm'in yaygınlaşmasında biyolojik evrim fikrinin, biyolojik evrim fikrinin oluşmasında ise XIX. yüzyılın sosyolojik ve fikirsel ortamının etkisi büyüktür.

Tezimizin temeli doğa kökenli bir kuramın, sosyolojik anlamda içeriğinin oluşumunun aşamaları üzerine kurulmaktadır. Charles Darwin'in ölümü sonrasında evrim düşüncesinin sosyolojik boyutuyla ele alınabileceği varsayımıyla hareket eden araştırmacılar, sosyal evrim kuramını ortaya koymuşlardır.

Çalışmamızda temel varsayımımız Sosyal Darwinizm'in günümüz akademi dünyasında sahip olduğu yerin ve özelliklerinin din sosyolojisi bağlamında ele alınarak aydınlatılmasıdır.

Temel kanımızca, doğada olduğu varsayılan bir durumdan sosyolojik bir model çıkartılamaz. Biyolojik olan evrim teorisi doğru kabul edilse bile böyle bir

teoriden yola çıkıp “güçlü olanın hayatta kalmak için zayıfı ezmesinin meşru olduğu bir sisteme geçiş yapılamaz.

BİRİNCİ BÖLÜM

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYOLOJİK ORTAMIN TESİRİYLE DARWİN'İN EVRİM TEORİSİNİN ORTAYA KONMASI

Sosyal Darwinizm üzerine şimdiye kadar yapılan neredeyse tüm tartışmalar, evrim teorisinin tabiatın işleyiş tarzını tarafsız bir şekilde ortaya koyduğu, sosyal olaylar ve kültürel birikimlerden bağımsız kaldığı şeklinde temel bir sanı üzerine kurulmuştur. Tabiat kanununun keşfi olarak görülen teorinin, sonradan politik amaçlar için kullanıldığı bilinmektedir. Ancak son zamanlarda yeni nesil bilim adamları, teorinin sosyal önyargılar içerdiği, Darwin'in kendi yaşadığı dönemle çevrenin bir ürünü olduğu ve o döneme ait düşünce yapısını yansıttığı gerekçeleriyle teoriyi tekrar sorgulamaya başlamışlardır. Otto Rank, Darwin'in teorisinin, "tabiat aynasına bakan ve bu aynada kendi tavırlarının yansımasını gören bir İngiliz burjuvazisi olduğunu" söylemekte[1], tarihçi John C. Grene de bu ilişkiyi "Her bilim adamı gibi Darwin'in de tabiata, insan doğasına ve topluma kendi kültüründen kaynaklanan fikirler eşliğinde yaklaştığı şüphe götürmez bir gerçektir."[2] şeklinde ifade etmektedir. Bu açıdan bakıldığında, evrim teorisini anlamak için Darwin'in teoriyi oluştururken ustaca kullandığı benzetmeleri kendisine sunan sosyal, kültürel, ekonomik ve politik ortamı anlamak şarttır.

I. VİCTORİA ÇAĞI

A. Dönemin Genel Özellikleri

Darwin 1809'da İngiltere'de doğmuş ve evrim teorisinin ana hatlarını 1842'de belirlemiştir. Dolayısıyla da o yıllarda İngiliz ekonomik hayatında

[1] Otto Rank, **Beyond Psychology**, Dover Publications, New York 1941, s. 32-33.
[2] John C. Grene, **Science, Ideology and World View**, University of California Press, Berkeley 1981, s. 24.

gerçekleşen ve sonra tüm dünyayı etkisi altına alacak olan büyük değişime çok yakından tanık olmuştur.

Bu büyük değişimi şu şekilde açıklamak mümkündür: Sanayi devrimi ile birlikte binlerce yıllık tarımsal hayatın ardından ekonomi ve sosyal yaşam kökten değişerek yeni bir rotaya yönelmekteydi. Milyonlarca insan, topraklarını, evlerini ve sabanlarını bırakarak fabrikalara doğru yol almışlar ve kendilerini sanayi makinelerine bağlamışlardı. Tarımsal hayattan endüstriyel kapitalizme geçiş, enerji kaynağının güneşten kömür ve benzeri fabrikaların ateş fırınları sayesinde güneşin depolanmasına geçişi gibiydi. Artık, bu depolanmış ateşle hammaddeler ekonomik imkanlara ve ürünlere dönüşüyor, ekonomik faaliyetin seyri de büyük bir hızla değişiyordu. Nitekim, bu yeni buluşlar depolanmış enerjinin dönüşümünü sağlamış ve sonuçta buhar makinesi ortaya çıkmıştı. Endüstri çağının temel karakteri de; bu hızlı gelişmelerle orantılı olarak, çalışma alanlarında ve hayatın tüm boyutlarında genel bir hızlanma ve insanoğlunun yeni hedefler edinmesi, daha fazla öngörüde bulunup daha fazla planlama yapması olarak kendini gösteriyordu.

Zaman ve mekan anlayışındaki bu değişim yeni ekonomik ortamın da belirleyici unsuru oluyordu. Sonuçta, kozmoloji alanındaki değişim talebi de, Darwin'in evrim teorisi ile karşılanıyordu. Bu durumu, Cambridge Üniversitesi'nden Teich ve Young şöyle anlatıyor:

> "Daha önceki kozmoloji anlayışı durgun ve kırsal ekonomiye uygundu ama yeni kozmoloji algısı hızla değişen ve endüstrileşen toplum için geliştirilmişti."[3]

İnsanların doğayla ilişkilerinin ve kozmoloji anlayışlarının ekonomik görüşlerinden etkilendiği görüşünü destekleyen Martinez'e göre de,

> "Toplumlar için, insanlığın doğa üzerinde çalışarak ihtiyaç duydukları şeyleri üretmesi ve bunun organizasyonunu yapması, yani üretim şekilleri son

---

[3] Robert Young, **Man's Place in Nature**, ed. Mikulas Teich ve Robert Young, Reidel Publishing, Boston 1975, s.384.

derece önemlidir. Bu sayede insanlık, ekolojik sistemlerle ve diğer organizmalarla çeşitli yolarla temasa geçmiş ve sonuçta, üretim şekilleri toplumların doğayla ilişkilerinde belirleyici rol oynamıştır."[4]

Eski tarımsal dünya yeni bir ekonomik düzen ortaya çıkarırken, endüstriyel altyapı için büyük paralar harcanıyor ama işçilere çok az ücret ödeniyordu. Günümüz felsefecilerinden Teoman Duralı da, küreselleştirilen İngiliz medeniyetini anlattığı kitabında buna şöyle değiniyor;

"1800'lerin sonunda, içerisinde bulunduğu durum ve şartlara göre kendi çıkarı uyarınca herkes, aklını farklı biçimlerde işletip kullanır görüşü ağırlık kazanmıştı. Bu düşünce değişikliği, Batı Avrupa medeniyetinin, Çağdaş Küreselleşen İngiliz Medeniyeti'ne geçişiyle aynı zamana denk düşmüştür. Bu dönem ve sonrası insanların genel düşüncesi; 'kar edeceğim sahayı bulmak ve oraya nasıl, ne çeşit bir işlerlik kazandıracağım hususunda aklımı kullanmakta hürüm' ve 'çalışmalarımı yahut eylemlerimi, kar yahut kazanç gayesine yönlendirmekten kaçınmam' şeklinde olmuştur."[5]

İngiliz burjuvazisi servete kavuşurken çoğu insan fabrikaları, makineleri ve demiryollarını yapmak için bedenlerini son güçlerine kadar kullanıyor ve o dönem bu insanlar için fedakarlık ve ıstırap anlamı taşıyordu. Ohio State Üniversitesi tarihçilerinden Richard Altick'e göre "Zenginle yoksulun arası gün geçtikçe açılıyor ve bu durumu engellemek için neler yapmak gerektiği zamanın en önemli problemi haline geliyordu."[6]

Milyonlarca insan, ekonomik düzenin aniden çökmesiyle birlikte evlerini, köylerini, kırsal araziyi terk edip kendilerini betonların, sıra sıra barakaların içinde, gökyüzünü dumanların kapladığı bir ortamda buldular. Sanayi devrimi XVIII.yy kırsal düzenine son verirken işçiler, kapitalistlerin dev makinelerini işletmek için

---

[4] J. Allier Martinez, **Ecological Economics. Energy, Environment and Society**, Blackwell, Oxford 1987, s. 32.

[5] Şaban Teoman Duralı, "Çağdaş Küresel Medeniyet, Anlamı, Gelişimi, Konumu", **Çağdaş Küreselleştirilen İngiliz-Yahudi Medeniyeti**, Dergah Yayınları, İstanbul 2000, s. 106.

[6] Richard D. Altick, **Victorian People and Ideas**, Norton Press, New York 1973, s. 11.

kovandan dağılan arılar gibi yeraltında kömür, demir ve başka madenler bulunan bölgelere üşüştüler.[7] Altick'in tespitlerine göre bu dönemde bazı şehirlerin nüfusu 10 yıl içinde iki katına çıkmıştır.[8] İnsanların şehirlere yığılması yüzyılın kayda değer en önemli sosyal olayı olarak değerlendirilmektedir.

Erkek, kadın ve çocuklar son derece kötü şartlar altında günde 16 saat çalışmaya, bir başka deyişle uyanık kaldıkları tüm saatlerde makinelere eşlik etmeye mecbur bırakıldılar. Yorgunluktan bitap düşen insanlar karanlık, penceresiz, ahır gibi koğuşlara yedişer sekizer tıkıldılar. Temizlik şartlarına da dikkat edilmediği için tifo ve kolera gibi hastalıklar türemiş ve yaygınlaşmıştı.

Sonunda işçi sınıfında reform hareketleri başladı ve ekonomik çöküntünün artmasıyla bu hareketler daha da yoğunlaştı. Girişimci ve paralı kesim ise elde ettikleri servetle aristokratlara özeniyor ve politikada daha çok söz sahibi olmak istiyorlardı. Ancak beklenmedik bir şekilde her şey durdu; fırtınalı politik rüzgarlar yerini durgun sulara bırakmıştı. Bu yeni dönüşüm kapitalizmdi. Yardım ve daha fazla ücret için yükselen seslere kapitalizm "zengin olma fırsatı" sunarak yanıt veriyor ve bu sesleri servet kazanma vaadiyle susturuyordu. Girişimci kesim de aristokrasinin kendisini kabullenmesi karşılığında politik amaçlarının bir kısmından ödün veriyordu. Sonuçta taraflar arasında uzlaşma sağlanmıştı. Jones'a göre

> "İngiltere bir yanda Vatikan'dan bağımsız ve milli olan Anglikan kilisesini ihdas etmiş, öte taraftan da merkezi asilzade iktidarı, Toprak sahipleri ve oluşum halinde olan bir sınıf olan burjuva arasında uzlaşma sağlanmıştır." [9]

İngiltere'yi ekili arazilerden makineler ülkesine dönüştüren bu ekonomik değişimlere anlam verecek ve bu değişimlerle bağdaşarak tarihin önemli devrimlerinden birini sosyal çatışma ve kan olmadan atlatmayı sağlayacak yeni bir kozmolojiye ihtiyaç vardı. Bu noktada Darwin'in de bir İngiliz vatandaşı olarak

---

[7] Jacquetta ve Christopher Hawkes, **Land and People**, ed. Ernest Barker, Clarendon Press, Oxford 1947, s. 27.
[8] Altick, **a.g.e.**, s. 41.
[9] Edwin Jones, **The English Nation/The Great Myth,** Sutton, Stroud, 1998, s. 15

tarımsal ekonomiden kapitalist endüstri çağına geçilen bu dönemde yaşaması ve gelişmelere tanık olmasıyla birlikte; evrim teorisinin ortaya çıkıp benimsenmesinin endüstriyel kapitalizmle aynı zaman ve mekanda gerçekleşmesinin tesadüf olamayacağı düşüncesi karşımıza çıkmaktadır. Konuyla ilgili olarak Grene, biraz da esprili bir şekilde "XIX. yüzyılın ilk yarısında doğal seleksiyon fikrini öne sürenler neden hep İngilizler arasından çıkıyordu?"[10] sorusunu gündeme getirir ve sözlerine şöyle devam eder: "Bilimin uluslararası olma özelliğini dikkate aldığımızda, tabiatın, en derin gizemlerinden birini (yani evrim gizemini) sadece İngiliz vatandaşlarına ifşa etmesi biraz garip değil midir?"[11] Biyolog Sandow ise şu tespitte bulunur: "Darwinizm, kapitalizmin en güçlü olduğu yerde ve zamanda türemiştir."[12]

Darwin, yaşadığı dönemin, yerin ve zamanın, sosyal ve ekonomik görüşlerinden etkilenerek, doğaya da bu düşünce tarzıyla yaklaşıp, aynı sonuçları elde edeceğini ummuştur. Bu konuda Grene de "Pazar yerinde en yeterli olanın hayatta kalması esasına dayalı İngiliz ekonomi politikası ve İngiliz rekabet kültürünün Büyük Britanyalıları insan, hayvan ve bitkileri kuramsallaştırmada da aynı türden bir rekabet mantığıyla düşünmeye yatkın hale getirdiğini"[13] söylemektedir.

Darwin'in yaşadığı çevre sadece İngiltere'den ibaret değildi. Beattle gemisiyle Güney Amerika ve Galapagos Adaları'na geziye gitmiş ve orada gördüklerinden de oldukça etkilenmiştir.

Galapagos'ta çevre koşulları oldukça sertti; tehlikelerle dolu ilkel bir ortam vardı ve her tarafta kan ve şiddet içeren bir hayat mücadelesi görünüyordu. Darwin, İngiltere'ye geri döndüğünde, gördüklerini çevresindeki hayat tarzıyla karşılaştırmış ve "kayalıklar, tümsekler, küller ve siyah lavlarla dolu vahşi adaları, İngiltere'de demir dökümhanelerinin bulunduğu bölgelere benzetmişti."[14] Donald Worster'in

---

[10] Grene, **a.g.e.**, s. 7.
[11] **A.e.**, s. 7.
[12] Alexander Sandow, "Social Factors in the Origin of Darwinizm", **Quarterly Review of Biology**, (13) , 1938, s. 325.
[13] Grene, **a.g.e.**, s. 7.
[14] Charles Darwin, **The Voyage of the Beagle**, ed. Leonard Engel, Doubleday Press, New York 1962, s. 375

söylediği gibi "Şüphesiz onun Londra'da gördüğü hayat, Güney Amerika ve Galapagos'ta gördüklerini onaylamış görünmektedir."[15]

Gördüklerinden yola çıkarak Darwin, doğanın bu tehlike ve vahşet dolu ortamının, canlıların kendilerine yönelik tehditleri aşarak kendi kalıtsal özelliklerini yeni nesillere aktarıp türlerinin devamını sağlamalarına katkıda bulunduğu kanaatine ulaştı ve bunları "Türlerin Kökeni" adlı kitabında şöyle açıkladı: "Organik varlıkların gelişmesine, yani çoğalmasına, çeşitlenmesine öncülük eden genel bir kural vardır; güçlüler yaşar, zayıflar yok olur."[16] Aslında Darwin'in bu düşüncesi 1850'li yıllarda, o dönem İngiltere'sinde yaşayan herhangi bir İngiliz soylusunun kendisi ile ilgili düşünce tarzını yansıtmaktaydı. Darwin'in teorisini bu açıdan değerlendiren Barry Gale de bu durumu "Rekabet mesajlarına, çatışma ve mücadele fikrine, savaş ve yok olma imajlarına yer veren üslup, aslında Victoria dönemini yansıtır"[17] şeklinde açıklamaktadır.

B. Victoria Çağında Darwin

Türlerin kökeni ve gelişimi teorisi, çevreye en uygun olanın ayakta kalması ilkesine dayanmasına rağmen, Darwin, günlük hayatını sınırlayacak derecede şiddetli ve kronik hastalıklardan muzdaripti. Neredeyse yıllar boyu sağlıklı bir günü bile olmamıştı ve hayatı şiddetli hastalıklarla mücadele içinde geçmişti.

O'nun ruhsal ve bedensel yapısıyla ilgili zamanla yeni şeyler öğrenilebilir, ancak şu anki bilgilerle ve Darwin'in kendisinin de itiraf ettiği gibi, sürekli maruz kaldığı bedensel rahatsızlıkların O'nun görüşlerini ve hayal gücünü etkilediğini söyleyebiliriz. Aynı zamanda O'nun, doğada en güçlü olan ayakta kalır fikrini, kendi eksikliklerinden dolayı geliştirdiği bir iddia olduğu ortaya atılabilir. Bir Darwin tarihçisi olan, New York City Üniversitesinden Gertrude Himmelfarb da bunu

---

[15] Donald Worster, **Nature's Economy: The Roots of Ecology**, , Sierra Club Boks, San Francisco 1977, s. 13.
[16] Darwin, **Türlerin Kökeni**, çev. Ömer Ünalan, İstanbul 1996, s. 209.
[17] Barry Gale, "Darwin and the Struggle for Existence: A Study in the Extrascientific Origins of Scientific Ideas", **Isis**, (63) , 1972, s. 343

destekler şekilde "Darwin'in, hayatını kazanmadığı için suçluluk duyduğunu ve bunu gerçekleştiremediğinden dolayı da aşırı bir yetersizlik hissine kapıldığını"[18] ifade eder. Hayatı kazanmak O'na "Çok zorlu ve imkansız geliyordu. Kimsenin bunu gerçekleştiremeyeceğini, hele bünyesel zayıflıktan muzdarip olan kendisinin bu işi hiç yapamayacağının düşünüyordu."[19]

Diğer taraftan Darwin, gözlem yapma özelliği olan bir kişilikti, çevresindeki muazzam ekonomik gelişmeleri izledi, notlar aldı, üzerine çalışmalar yaptı ve çağının diğer insanları gibi, doğmakta ve gelişmekte olan bu yeni düzeni ve dünyayı anlamlandırma çabasına gitti. Baktığı her yerde bir hareket, bir yükseliş vardı. İngilizler hem kendilerini hem de çevrelerini hızla değiştiriyorlardı. Makine, yeni çağın fiziksel simgesi olmuştu. Ruhsal simgesi ise yaşam mücadelesi ve maddi kazanç elde etmeydi. Makineleşmenin hızına yetişebilmek ve üretimden daha fazla pay alabilmek için herkes adeta birbirini itip kakıyor ve eziyordu. Darwin, zamanının bu özelliklerine kayıtsız kalamadı hatta onlardan oldukça etkilendi. Oluşturduğu yeni kozmoloji yeni çağla tıpa tıp uyumluydu ve insanlara çekici gelmişti. Geoffrey West bu konuda şunları yazar: "Darwin, makine çağında mekanik bir organik hayat fikri ortaya koydu. Doğadaki mücadeleyi insan mücadelesiyle benzeştirdi. Kazanca dayalı kalıtımın geçerli olduğu bir toplumda kazanç ve kalıtımı, ayakta kalmanın temel araçları olarak belirledi."[20]

Darwin, tipik bir İngiliz orta sınıf vatandaşıydı ve zihinsel kapasite ya da algılama yeteneği bakımından özel yetenekleri yoktu. Mütevazı bir öğrenciydi ve biyografisini yazan birçok kişinin belirttiği üzere "Çevresinin değerlerini, tıpkı daha sonra fizyolojik dünyayı algılarken yaptığı gibi bilinçsizce özümsemiştir."[21] Bunun sonucunda da popüler kültürden edindiği uygun öğeleri doğaya aktardı; günlük hayatın özelliklerini yansıtan yeni bir kozmoloji oluşturdu. Darwin, doğayı İngiliz karakteriyle giydirip süslemiş, ona İngiliz düşünce yapısı yüklemiş, hatta ona İngiliz pazarını ve yönetim sistemini sağlamıştı.

---

[18] G. Himmelfarb, **Darwin and the Darwinian Revolution**, Norton, New York 1959, s. 136.
[19] **A.e.**, s. 136.
[20] Geoffrey West, **Charles Darwin. A Portrait**, Yale University Pres, New Haven 1938, s. 334.
[21] **A.e.**, s. 335.

II. MALTHUS VE NÜFUS TEORİSİ

Tarım ve hayvancılıktaki yeni yöntemler, devrimsel denebilecek değişimler, Darwin'in gözlemlerinde bir başlangıç noktası olmuştu. Darwin, doğayı anlayabilmek için insanların doğayı düzenleme şekillerine baktı. O yıllarda giderek yoğunlaşan nüfusu besleyebilmek için tarımda önemli yapısal ve teknolojik reformlar gerçekleştirilmekteydi. Çeşitli sloganlar kullanılarak verimin öncekinin iki katına çıkarılabileceği düşüncesi yerleştirilmiş, yapay üretim geliştirilmiş ve bu teknik tarımda önemli bir yere sahip olmuştu. Çiftçiler bu sayede hayvanların, bitkilerin kalitesini ve verimliliğini, sonuç olarak da kazançlarını artırmayı başarmışlardı. Darwin, onların bu yaptıklarını, doğanın işleyiş kanunları konusunda ipuçları olarak değerlendirmiş ve bu düşüncesinden şöyle söz etmiştir. "Yapay üretim ile geliştirilen bitki ve hayvanlardaki değişimleri gösteren tüm gerçekleri bir araya getirmek suretiyle türlerin kökeni konusu belki biraz aydınlatılabilir."[22]

Darwin, yapay seleksiyon sürecini daha iyi anlayabilmek için bazı üretim derneklerine üye oldu ve oralarda uzunca süre gözlemler, üreticilerle görüşmeler yaptı. Neticede çok önemli bir nokta dikkatini çekmişti; yararlı değişimler gösteren türler korunuyor ve daha çok üretiliyordu, daha az yararlı olanlarsa üretilmiyor bundan dolayı da özellikleri yavrularına aktarılmıyordu. Alexander Sandow'a göre Darwin,

> "Türlerin tiplerinin insanlar tarafından yapay seleksiyonla değiştirilebileceğini ve bu değişimlerin kanunlarının keşfedilebileceğini , bu bulguların da tabiattaki evrim sürecine uygun düşeceğini düşünmüştü."[23]

Yapay üretim, hedefleri olan daha fazla süt, yün et, tahıl ve kazanca ulaşabilmek için pazarda en yararlı olan türleri seçip koruma esasına göre düzenlenmişti. Yani, uyumlu özellikler en fazla kar getiren özelliklerdi. Fakat

---

[22] N. Barlow, **Autobiography of Charles Darwin. 1809-1882,** Norton Company 1993, s. 119.
[23] Sandow, **a.g.e.,** s. 321.

Michael Mulkay'a göre Darwin'in buradaki yanlışı "Buradan doğal ortamdaki değişimlerin de bu uyum şekline aynen uyacağı sonucunun çıkarılması"[24] olmuştu. Darwin, doğanın kendisini düzenleme biçiminin insanların doğayı düzenleme biçimlerini etkilediğini, üreticilerin daha yararlı olan bitki ve hayvanları seçmelerine benzer bir işleyişin doğada da var olması gerektiğini düşündü. Ancak yine de önünde bu düşünceye ulaşmasını engelleyen bir sorun vardı: doğanın ayıklanma için kullandığı mekanizma nasıl işliyordu ve seçilen özellikler neden tercih ediliyordu? Darwin, bu soruların cevabını bulmasını sağlayacak teoriyi, Thomas Malthus'un 1798'de yayınlanan, *Nüfus İlkesi Üzerine Bir Deneme* adlı kitabında bulacaktı.

Cambridge Üniversitesi profesörlerinden birinin oğlu olan Malthus, 1766-1834 yılları arasında yaşamış, 1798'de nüfus-yiyecek arzı arasındaki ilişkiyi incelediği eseriyle dikkat çekmişti. Ne var ki, sonradan teorisindeki varsayımların eksik ve yanlış olması nedeniyle ekonomi literatüründe "klasik iktisat teorinin ilkel kısmı" olarak değerlendirilmiştir[25]. Malthus'un teorisi 3 temel önermeden oluşuyordu:

1- İnsanlığın biyolojik üreme kapasitesi, yiyecek sağlamadaki fiziksel kapasitesinden fazladır.

2- Üremeyi azaltmak için, önleyici ve pozitif kontroller (mekanizmalar) sürekli faaliyet halindedir.

3- Bu mekanizmaların nihai durumu, yiyecek miktarının sınırları içerisindedir.[26]

Malthus, insanlığın nüfusunun geometrik, yiyecek miktarının da aritmetik dizi şeklinde arttığı ve matematiksel olarak bir gün mutlaka geometrik dizinin değerinin aritmetik diziden fazla olacağı tezini ortaya koydu (1. önerme) .[27] Malthus, nüfus artış oranını % 3 olarak sabit varsaymıştı ama sonradan bu oran gerçeklikten

[24] M. Mulkay, **Science and the Sociology of Knowledge**, Allen and Unwin, London 1979, s. 102.
[25] Mark Blaug, **Economic Theory in Retrospect**, Cambridge University Pres, Cambridge 1997, s. 65
[26] Thomas Robert Malthus, **An Essay on Population, 1798**, London 1926, s. 28
[27] **A.e.**, s. 25-26.

uzak ve çok yüksek bulunarak eleştirildi. Malthus'un bu yanlış tahmini, yaşadığı dönemdeki nüfus artışının daha öncekilerden daha fazla olmasından kaynaklanıyordu çünkü o dönemde veba hastalığının etkisi dolayısıyla da ölüm oranları azalmıştı.[28]

Nüfus artış oranına yöneltilen ağır eleştirilerin nedeni ise orandaki ufak bir değişikliğin bile çok farklı nüfus miktarlarına yol açabilmesiydi. Örneğin şimdiki dünya nüfusu 6 milyar ve nüfus artış oranı % 3 kabul edilirse 20 yıl sonra bu sayı 12 milyara çıkar, ancak nüfus artış oranı % 1.6 olursa nüfus 20 yılda ancak 9 milyara çıkabilir.

Malthus'un eleştirildiği başka bir nokta ise, diğer klasik ekonomistler gibi O'nun da teknolojiyi hesaba katmamasıydı. Oysa ki teknolojik gelişmeler sayesinde verim, dolayısıyla da yiyecek miktarı büyük bir artış gösterebilirdi.

Diğer bir eleştiri ise, teorinin metodolojik olarak eksik olmasıydı. Bu da teorinin doğrulanabilir yada yanlışlanabilir özelliğinin olmayışıydı. Yani Malthus, nüfus artışının yiyecek artışından fazla olduğunu ve sonunda bir gün küresel açlığın baş göstereceğini söylüyordu ama bunun ne zaman gerçekleşeceğini söylemiyor, önermesini zamanın açıklığına bırakıyordu. Sonuçta teori yanlışlanamazdı, çünkü teorinin öngörüleri gerçekleşmese bile "bir gün gerçekleşecek" şeklinde sürekli ertelenme imkanı vardı. Doğrulanamazdı çünkü varsayımları dışında başka faktörler (örneğin teknoloji, sabit olmayan nüfus artışı) devredeydi.[29]

Malthus, yukarıda sözü edilen üremeyi azaltıcı mekanizmaları, önleyici (evliliğin ve cinsel ilişkinin ertelenmesi, kürtaj, ...) ve pozitif (açlık, sefalet, salgın hastalıklar, savaş, ...) mekanizmalar olarak sınıflandırmıştı.[30] Bu mekanizmaların işlemesi sayesinde doğa kendi haline bırakıldığı takdirde güçlü ve çalışkan olanların yaşayacağını, zayıf ve tembel olanlarınsa eleneceğini ve bu sürecin yiyecek arzının hayatta kalanlara yetecek düzeye gelinceye kadar devam edeceğini düşündü.[31] O'nun

[28] G. F. McCleary, **The Malthusian Population Theory**, London 1953, s. 105-108.
[29] Blaug, **a.g.e.**, s. 70.
[30] Malthus, **a.g.e.**, s. 30.
[31] Jane Soames Nickerson, **Homage to Malthus**, National University Publications, Washington 1975, s. 48.

bu düşünceleri, hükümetin ekonomiye müdahale etmemesi gerektiği; piyasanın kendi haline bırakılması durumunda çalışkan olanların kazanacağı tembel ve beceriksiz olanlarınsa eleneceği, yani liberal ekonominin üstünlüğü şeklinde algılandı.

Darwin, Malthus'un nüfus ve yiyecek arzı ile ilgili ekonomik ilkelerini tabiata aktardı ve her iki alanda da aynı mekanizmaların iş başında olduğu sonucuna vardı. Darwin'in iddiası, "tıpkı ekmeğin aslanın ağzında olduğu liberal ekonomili İngiltere'nin o endüstriyel ortamı gibi, tabiatta da vahşi hayatın şartlarına en iyi uyum sağlayan organizmaların ayakta kalabileceği"[32] şeklindeki insan merkezli bir sanıya dayanmış oldu.

III. DÖNEMİN EKONOMİK GÖRÜŞLERİ

Evrim teorisi, son yıllarda birçok tarihçi ve bilim adamı tarafından, teorisin oluşumunu etkileyen kişi, görüş ve sistemler açısından incelenmektedir. Teoriyi, XIX. yüzyıl İngiltere'sinin ekonomik ve sosyal ortamının tabiata aktarılması olarak niteleyenlerin bu bakış açısını Schweber şöyle açıklar: "Türlerin kökeni kitabı, evrimci düşüncenin, XIX. yüzyılın ortalarındaki İngiliz idare anlayışı ve İngiliz bilim felsefesiyle buluşturulmasından ibarettir."[33] XVIII. yüzyılın büyük ekonomisti ve filozofu Adam Smith'in "Milletlerin Zenginliği" kitabı incelendiğinde, teorinin zamanının ekonomik görüşlerinden ne kadar etkilendiği ortaya çıkmaktadır.

A. Adam Smith

Glasgow Üniversitesi'nde çalışmalarda bulunan ve kariyerine ahlak felsefecisi olarak başlayan Smith'in düşünceleri aynı üniversitede ahlak felsefesi üzerine çalışmalar yapan Francis Hutckison'dan oldukça etkilenmiştir.[34] Daha sonra

[32] Mulkay, **a.g.e.,** s. 105-106.
[33] S. Schweber, "Darwin and the Political Economists", **Journal of the History of Biology**, 13, 1980, s. 198.
[34] Charles Gide and Charles Rist, **A History of Economic Doctrins,** London 1917, s. 53.

Oxford Üniversitesi'nde çalışan Smith, tekrar Glasgow'a dönüp ahlak felsefesi dersleri verdi. 1759'da yazdığı "Ahlaki Duygular Teorisi" adlı eserinde insan doğasını ve ahlaki düzenlemeleri tanımlamaya çalıştı. Daha sonra ekonomiyle ilgilenen, hatta ekonomi biliminin ve klasik ekolün başlangıcı olarak kabul edilen Smith, "fiyat" kavramının ekonomiyi düzenlemedeki rolünü ilk keşfeden kişi oldu. Bireylerin fiyat üzerinde etkileri olmadığını, sadece alışveriş miktarını belirlediklerini ve fiyat mekanizması uygun bir kurumsal çevrede işlerse, bunun toplumun faydasına olacağını belirtti.[35] Her insanın kendi çıkarını arttırmaya çalıştığını ve eğer herkes kendi yolunda ilerlerse, görünmez bir el sayesinde müdahaleye gerek kalmadan toplumun refahının artacağını söyledi. Tam rekabet koşulları altında sınırlı kaynakların optimal dağıtımı ve kullanımıyla ilgili teorilerin de ilk adımını atan Smith, ayrıca kapitalist ekonominin zaman içindeki gelişimi ve büyüme sürecindeki ekonomilerde gelir dağılımı konularını inceledi. Kapitalist ekonominin erdemli toplumlarda (şefkat ve acıma hisleri olan) işleyeceğini söyleyerek kapitalizme ahlaki bir temel sağlamış oldu.[36]

B. İşbölümü- Farklılaşma

Smith'e göre, yapılacak işin farklı aşamalara, bölümlere ayrılması ve her aşamada yine farklı insanların çalışıp uzmanlaşmaları sayesinde bu uzmanlaşmanın verimli bir şekilde kullanılması ve üretimin büyük miktarda artması sağlanabilirdi. Ustaların, üretimin tamamından sorumlu olmaları yerine, her ustanın üretimin uzman olduğu bölümüyle ilgilenmesi sistemi üzerine verdiği iğne fabrikası örneğinde, işin belli kısımlara ayrılması halinde iğne üretiminin yüzlerce kat artacağını savunmuştu.[37] Bu düşünce, dönemin diğer ekonomistleri ve bilim adamları tarafından oldukça benimsenmiş; insanların, üretim düzeniyle ilgili düşünceleri yeniden şekillenmiş ve işin bölümlere ayrılması ve farklı alanlarda uzmanlaşma

[35] Phyllis Deane, **The Evolution of Economic Ideas**, Cambridge University Pres, 1978, s. 24-25.
[36] Blaug, **a.g.e.**, s. 55.
[37] Adam Smith, **An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations**, **1776**, London 1904,s. 14-15.

düşüncesi kendisine çok geniş uygulama alanları bulmuştu.[38] Smith'in fikirlerinden etkilenenlerden biri de biyolog Milne-Edwards'tı ve işbölümü görüşünü bitki ve hayvan dünyasına aktarıp benzer sonuçlar elde ettiğini iddia etmişti. Milne-Edwards ilk önce en basit organizmaları incelemiş ve "Bu organizmaların iç yapısının, tüm çalışanların benzer işleri yaptıkları ve çalışanların sayısının sonuçta üretimin kalitesini değil ancak miktarını etkilediği bir işyerine benzediğini"[39] söylemiştir. İnsana ulaşana dek yapılan dizilişte, her hayvan bedeninin, gittikçe birbirine benzemeyen farklı organlardan oluştuğunu iddia eden Milne-Edwards,

> "Varlıkların mükemmele doğru gidişinde tabiatı yönlendiren ve endüstriyel teknolojinin gelişiminde en etkili prensibin işbölümü" olduğundan son derece emin olarak "Bir organizmayı oluşturan birbirine benzemeyen parçaların sayısı ve bu parçaların arz ettiği farklılıkların boyutu, yapılan işbölümünün derecesini gösteren ölçülerdir"[40]

sonucuna varmıştı.

Evrim teorisinde, aynen Adam Smith'in iğne fabrikası örneğinde olduğu gibi, doğada da organik varlıkların büyük çoğunluğunun kendi içerdikleri farklılıklar sayesinde desteklendiklerini iddia eden Darwin, doğadaki işbölümü anlayışını Milne-Edwards'tan aldığını itiraf eder ve "çok farklı formlarla beslenen bir ışığın, eski haline göre daha fazla hayat besleyebileceği" [41] düşüncesini oluşturur. Ancak Milne-Edwards da "Fizyolojik işbölümü fikrini formülleştirmesini politik ekonomistlere, özellikle de bu düşüncenin fikir babası olan Adam Smith'e borçlu olduğunu"[42] belirtir. Darwin'in, evrim teorisinin bu temel tezlerinden birini Adam Smith'e değil de Milne-Edwards'a atfetmesinde kasıt olup olmadığı, teoriyi bir ekonomiste değil de bir biyoloğa atfederek bilimsellikten uzak olma iddialarından kurtulmayı hedeflemiş olabileceği tartışılabilir. Ancak evrim teorisinin, Adam Smith'in ekonomik görüşlerinin (doğrudan yada dolaylı) bir sonucu olduğu gerçeği ortadadır.

---

[38] Blaug, **a.g.e.,** s. 35-36.
[39] Schweber, **a.g.e.,** s. 274.
[40] **a.g.e.,** s. 255-256.
[41] Charles Darwin and A. R. Wallace, **Evolution Natural Selection**, Cambridge University Pres, 1958 s. 264-267.
[42] Schweber, **a.g.e.,** s. 197.

Kapitalist güçler, büyük kazançlar elde ettikleri ekonomik sisteme işçilerden gelen tepkileri savuşturmak ve işçi sınıfının reform isteklerini engellemek için teorinin bu bölümünü kullanmışlar, doğada da aynı sistemin geçerli olduğunu öne sürerek kendi sistemlerine bilimsel bir kanıt oluşturmuşlardı. Young'ın belirttiği gibi, "Evrim teorisi, doğada da İngiliz fabrika sistemine benzer bir işbölümünün geçerli olduğunu keşfettikten sonra, artık endüstriyel toplumun mal-iş ilişkisinde doğru yolda olduğunun bilimsel garantisini"[43] sağlamış oluyordu.

C. Bireycilik- Görünmez El- Doğal Seleksiyon

Endüstri çağındaki ilerleme fikrinde bireycilik; bireyin haklarını, ihtiyaçlarını, isteklerini ve güdülerini dikkate alan bir düşünce yapısı hakimdi. Dönemin aydınları bireyciliğin üstünlüklerinden bahsediyor, bireyin kendi çıkar ve eğilimlerine yönelebilmesi için onu bir bütüne bağlayan öğelerden ve kurallardan kurtarmak gerektiği düşüncesi her yerde büyük destek görüyordu. Alexander Rosenberg, Peter Railton'un ahlaki gerçekçilik makalesinin analizinde, bundan şu şekilde bahseder; "Bireylerin kendileri için yaptığı gibi, toplumlar da, daha iyi bir seviyeye ulaşabilmek için bireyin daha iyi duruma gelmesi için çalışmalıdır. Çünkü toplumlar, kendilerini oluşturan üyelerinden, yani bireylerden meydana gelmişlerdir."[44] Teoman Duralı'ya göre de,

> "Bundan önceki bütün medeniyetlerde esas camia iken, burada merkeze kayan, tek başına oluşuyla bireydir. O artık dünyanın odağı durumundadır. Maddi-Mâli menfaatine erişmek amacıyla ona bütün araçlar, gereçler, yollar mubahtır."[45]

> "Ben'in, ben merkezcilik çerçevesinde idrak edildiği Hürriyetçi Sermayeciliğin dünya çapındaki bildirişme aracı olan İngilizce'de, büyük

[43] Young, **a.g.e.**, s. 375.
[44] Alexander Rosenberg, **Darwinizm in Philosophy, Social Science and Policy**, New York, Cambridge University Pres 2000, s.19.
[45] Duralı , **a.g.e.**, s. 83.

harfle yani 'I' şeklinde yazılması, bunca söylediklerimizin tek sözle hülasasıdır. Almanca'nın 'Du'su yada 'Sie'sinde gördüğümüz gibi, kadim sayılabilecek dillerde, 'sen'e yahut 'siz'e öncelik tanınırken, İngilizce'de 'I' hep büyüktür, baştadır 'you' ise küçüktür ve sonra gelir."[46]

Ekonomik hayatın temelinin birey olduğu düşüncesini savunan Smith'e göre insan, kendi çıkarlarını maksimum düzeye getirme güdüsüne sahipti, ama aynı zamanda ahlaki değerleri ve yargıları da vardı. Bu ikisinin nasıl bir arada olacağı ve insan bencilliğini nasıl dizginleyebileceği sorularına cevap olarak "sympathy" (şefkat, acıma) kavramını ortaya koydu. Buna göre, insan ahlaki değerlere sahip olabilirdi çünkü hemcinslerine karşı şefkat ve acıma hisleri geliştirme kapasitesi vardı. İnsan, karşısındakinin düşüncelerini tanımlayıp, hissettiklerini anlayabilir ve bu sayede kendi çıkarını düşünme isteğini kontrol altına alabilirdi. Zaten toplum da bireylerin toplamından ibaret olduğuna göre, herkesin kendi çıkarını gözetmesi toplumun yararına olacaktı.[47]

Herkesin kendi çıkarını gözettiği bir ortamda insanların birbirlerine düşmelerini ve kaos oluşmasını engelleyecek olan mekanizma neydi sorusunun cevabı olarak Smith, "görünmez el" kavramını ortaya atacaktı.[48] Smith, deist bir insan olarak, evreni yaratan bir Tanrı olduğuna, bu Tanrı'nın evrene bir hareket verip her şeyi başlattığına ama hiçbir şeye müdahale etmediğine, yani sahneden çekildiğine inanmaktaydı. O dönemde birçok insan, hakim olan Hıristiyanlık inancına rağmen bu düşünceden etkilenmişti. Smith, yaratıcının doğaya kendi zihnini yansıtan bazı kanunlar koyduğunu ve yaratıcının koyduğu kanunları ve yaptığı tasarımları keşfetmenin insanların görevi olduğunu belirtti.

Devlet-vatandaş ilişkisini inceleyen Smith, doğal kanunların; devletin işlevlerinin kısıtlanması kuralını içerdiğini, insanların koyacağı kuralların da "doğal kanunlar" la paralellik içermesi gerektiğini söyleyerek liberal ekonominin temellerini oluşturdu. Devletin sadece vergi toplama, iç ve dış güvenlik, adaleti sağlama gibi

---

[46] **A.e.,** s. 100.
[47] Gide and Rist, **a.g.e.,** s. 95.
[48] Smith, **a.g.e.,** s. 456.

konularla ilgilenmesi gerektiğini, ekonomik ve politik otoritenin; insanların kendi çıkarlarını kollamalarını engellememesi gerektiğini, bu sayede toplumun genel olarak daha iyi bir duruma geleceğini belirtti.[49] Smith, ahlak felsefesi ile uğraşırken, bireylerin kendi çıkarlarını düşünmelerinin topluma fayda getirebileceği sonucunu çıkarırken "sympathy" kavramını kullanmıştı.

Ekonomi alanında "Milletlerin Zenginliği" kitabında ise "sympathy" arka planda kalıyor, onun yerini "rekabet" alıyordu.[50] İnsanlar, kendi çıkarlarını ve pozisyonlarını yükseltmek amacıyla, herkesin dahil olduğu bir rekabet ve yarış ortamı olduğunun da bilinciyle daha çok çalışıyor ve sonuçta toplumun zenginliği artmış oluyordu. Ayrıca, insanların birbirlerine düşmelerini engelleyen, oluşabilecek aksaklıkları düzenleyen ve adeta görünmez bir el gibi işleyen bir mekanizma da mevcuttu. Bu mekanizma çok basit bir şekilde işliyordu. Örneğin bir malın arzı ve o mala olan talep arasında dengesizlik varsa, malın fiyatı buna göre ayarlanıyor: talep fazlaysa fiyat arttırılıp talep kısılıyor, talep azsa fiyat azaltılıp yeni talep oluşturuluyor ve denge sağlanıyordu.[51]

Evrim teorisinin görüşleri, görünmez el kavramı ile bire bir örtüşüyordu. Birey organizmanın zenginlikleri üzerine kurulan teori, ekonomide olduğu gibi, doğada da her bireyin kendi çıkarını en üst düzeye ulaştırmak için sınırlı kaynaklar içinde diğerleriyle bir hayat mücadelesine giriştiğini söylüyor, ekonomik alanda arz ve talebi dengeleyen "görünmez el"in yerini, doğadaki kaynakları organizmaların ihtiyaçlarına göre dengeleyen "doğal seleksiyon" alıyordu. Bireylerin kendi çıkarlarını düşünmelerinin toplumun yararına olacağı fikrinin yerini de, her organizmanın, kendi hayatının devamı ile ilgilenip başarılı olduğunda özelliklerini yavrularına aktarması ve türün gelişimine katkıda bulunması alıyordu. Her iki sistemde de görülebilen aksaklıklar ise, mükemmele ulaşma yolunda ödenmesi gereken bedeller olarak nitelendiriyordu.

---

[49] Blaug, **a.g.e.,** s.57.
[50] Jakob Oser, **The Evolution of Economic Thought,** New York 1970, s. 61.
[51] Blaug, **a.g.e.,** s. 56.

Tabiat dengesi ile serbest rekabet görüşleri, tabiatın ve toplumun temelde birbiriyle uyumlu sistemler olduğu, görünürde yaşanan çatışma ve aksaklıklarınsa her ikisine de yarar sağladığı inancına dayanmaktaydı.[52] Bu inanç da Toland'ın eserindeki; Himmler'in "Yeni hayatı yaratmak için cesetleri ezerek geçmek zorunluluğu, büyüklüğün lanetidir"[53] ifadesinde açıkça görülmektedir. Böylelikle, bireysel çıkarcılığın getirdiği suçluluk duygusu ortadan kalkıyordu. Çünkü, eğer bir organizma başkalarına zarar vererek kendine bir pay sağlamış olsa bile, kazandığı özellikleri yavrularına aktararak doğaya bağışta bulunmuş ve doğanın evrimsel gelişimini sağlamış oluyordu.

Evrim teorisi, Smith'in "görünmez el" kavramının yerleşmesini, doğa kanunlarına müdahale edilmediğinde hayat mücadelesinin adaletli bir yargıç gibi toplumun yetersiz olanlarını ayıklayıp, yeterli olanlarını geliştireceğinin ve sağlıklı bir çevre oluşturacağının düşünülmesini sağladı. Burjuva sınıfı, kilisenin o zamanlardaki, işsiz ve yoksullara yardım etme uygulamasını eleştirerek, bunun doğa kanunlarını ihlal etmek anlamına geldiğini, yoksullara kendi türlerini devam ettirebilme fırsatının verildiğini, böylece de doğal ve sosyal düzene zarar verildiğini iddia ettiler.

Teorinin temel ilkeleri, "sosyal süreçleri yeniden biçimlendirmeye yönelik tüm çabaların, dermansıza derman verme girişimi olduğu, bunun tabiatın hikmetine müdahale anlamı taşıdığı ve sadece yozlaşmaya neden olacağı"[54] fikrini sağlamlaştırdı. Sosyal Darwinistler, toplum düzeni için uygulanan yasalara karşı, doğal seleksiyon ve görünmez el tarafından düzenlenen, deneme-yanılma şekline yavaş yavaş gerçekleşen bir değişimi savundular. Böylelikle teori, aynı zamanda sosyal reformlar isteyen, içinde bulundukları ağır ekonomik sıkıntılardan kurtulmak için yasal tedbirler alınması gerektiğini savunan işçi ve yoksullara karşı burjuva sınıfının eline sağlam bir savunma aracı vermiş oldu.

---

[52] Peter J. Bowles, "Malthus, Darwin and the Concept of Struggle", **Journal of the History of Ideas,** 37, 1976, s. 645.
[53] John Toland, **The Last Hundred Days,** Mayflower Books, London 1968, s. 178.
[54] Richard Hofstadter, **Social Darwinizm in American Thought,** Beacon Pres, Boston 1955, s. 7.

IV. POZİTİVİZM

Her toplum, evreni algılayış şekli doğrultusunda bir bakış açısı geliştirmeye çalışır. Darwin'in yaşadığı dönemin bakış açısı da insanların sürekli bir ilerleme halinde olması gerektiği, ancak bu şekilde sanayileşme ve kazanç elde etme yarışında ezilmekten kurtulacakları şeklindeydi. Fransız aristokrat Marquis de Condorcet endüstri çağının temel düşüncesini şu sözlerle yansıtır: "İnsan mükemmelliği sonsuzdur. Kendisini engelleyecek her gücün üzerinde olan bu mükemmelliğin ilerlemesi tabiatın bize koyduğu evrim sınırından öte hiçbir sınır tanımaz."[55] Ancak, ilerleme fikrinin, ekonomisi gelişmiş ülkelerin diğerlerini sömürebilmek için ortaya attığı ekonomi kökenli bir düşünce olduğunu gören Frank bu durumu, "Ülkeler az gelişmiş olandan çok gelişmişe doğru bir çizgide sıralanıyor, ekonomik gelişmişlik, ilerlemecilik anlayışı sayesinde doğal bir amaç olarak gösteriliyor ve az gelişmiş ülkelerde yatırımların daha rahat ve daha çok yapılmasına olanak sağlanıyordu. Ancak bu yatırımların amacı onları geliştirmek değil, zengin ülkelere yeni pazarlar ve ucuz üretim sahalarının açılmasıydı."[56] şeklinde yorumlar. Darwin, çağdaşlarının dönemin ekonomik hayatında gördükleri mekanizma ve işleyişin doğada da var olduğunu düşündü. İlerlemenin, evrimin temel dayanaklarından biri olduğunu şu şekilde anlattı: "İlerleme, her bir formun kendi işlevlerine mükemmel bir şekilde uyan birçok uzuv veya organ oluşturmasını içerir. Her bir tür ilerlerken, formların sayısı artarken, diğer formlar için de hayatın organik şartları karmaşık hale gelecek ve onların da ilerlemesi bir zorunluluk oluşturacaktır; gelişmedikleri takdirde ise yok olacaklardır."[57] Darwin'i yorumlayan politik eleştirmen Tom Bethell, "Darwin'in keşfinin, kendi dönemindeki ilerleme anlayışını yansıttığını"[58] söyler.

Tarihteki tüm ahlak sistemlerinin temel ilkelerinden biri iyiyi korumak ve kötüyü engellemektir. Ancak neyin "iyi" neyin ise "kötü" olduğu zamana, yere ve insanların algısına göre değişik biçimlerde tanımlanmıştır. Victoria döneminde de iyi, yararlı olan; kötü ise yararsız olan şeklinde algılanıyordu. Darwin, iyiyi ve

---

[55] Marquis de Condorcet, "Outline of a Historical View of the Progress of the Human Mind", **Main Currents in Political Thought,** Rinehart and Winston, New York 1950, s. 132.
[56] A. Frank, **The Development of Underdevelopment**, Doubleday, New York 1972, s. 3.
[57] Charles Darwin, **Life and Letters,** ed. Francis Darwin, Appleton, New York 1887, s. 290.
[58] Tom Bethell, **Darwin's Mistake,** Harper's, February 1976, s. 71.

kötüyü yaşadığı dönemin ilerlemeci ve faydacı mantığıyla değerlendirerek, iyi; yararlı olan, çevreye uyum sağlayabilendir sonucuna vardı. O'na göre, yaşama şansını artıran tüm özellikler "iyi" olmalıydı.

Endüstri çağının anlayışına göre iyi davranış, yararlı ve uyumlu olan, organizmanın kendi kendine yeterliliğini en üst düzeye yükselten, bağımlılığını ise azaltan davranıştı. İnsanlar kendi kendine yeterli olmayı Tanrısallıkla özdeşleştirerek Tanrı gibi mükemmel ve ölümsüz olmayı arzuluyorlardı. Bunu elde edebilmek için de hep kendilerini daha mükemmel hale getirmeye çalışıyorlardı. Darwin, evrimi, kusurları ayıklayan ve sürekli olarak daha fazla mükemmellik sağlayan bir süreç olarak tarif ediyor, kendi kendine yeter olmaya ulaşma isteğini dile getiriyordu. Ama onun evrim düşüncesinde Tanrı'ya yer yoktu. Ne var ki, Tanrı'nın yerini alacak kavramı bulmakta çok güçlük çekmemişti. Çünkü insanların, endüstri çağında Tanrı kadar çok saygı gösterdikleri ve Tanrısal işlevi yerine getirdiğini düşündükleri bir kavram vardı: Verimlilik!

Verim, daha az enerji ile daha çok iş ve üretim sağlayan girişimdir. Daha çok, daha da çok verim ise insanı hiçbir enerji sarf etmeden her şeyi yapabilme düşüncesine götürür ki bu o dönemlerde Tanrı'ya atfedilen bir özelliktir. Darwin, Tanrı'nın yerine verimi yerleştirerek, evrimin sürekli olarak daha verimli organizmaya doğru ilerlediğini, kendi kendine yeten mükemmel organizmayı oluşturacağının, yani Tanrı'ya benzer bir varlık meydana getireceğini düşünüyordu. O çağda iyi olmak verimli olmak anlamına geliyordu ve insanlar ne kadar verimli olurlarsa kendilerinin ve dünyanın o kadar iyi olacağını düşünüyorlardı. Teoman Duralı bu konuda, "Yeniçağ dindışı dediğimizde, Güney ve Batı Avrupa'da kişilerin çoğunun bir günden öbürüne, Tanrı'yı, kiliseyi, kitabı terk edip dinden imandan koptuklarını söylemek istemiyoruz. Hatta çoğunluk Tanrı inancından taviz vermemiştir. Ama kuramsal anlamda dinden gitgide uzaklaşıldığı görülüyor. Din hayatın amir mercii olma özelliğini yitirmiştir."[59] demektedir. İngiltere ekonomisi, kendisine yüksek verim ve yüksek kar hedefleyen bir amaca yönelmişti. Verim fikri XVIII. yüzyılda İngiltere'deki ekonomik hayatı sürüklediği gibi evrim teorisini de

---

[59] Duralı, **a.g.e.**, s. 95.

sürükleyen güdü olmuştu. Dönemin bu ruh halini Darwin'in düşüncelerinde de görmek mümkündür. Silvian Schweber, "Darwin'in, içinde en kaliteli (özellikli) hayvanların en verimli işyerlerine dönüştüğü büyük ve elverişli araziler hayal ettiğini"[60] belirtir.

Darwin, Galapagos adalarına yaptığı gezisinde gördüğü tehlikeli ve vahşi doğayı ve İngiltere'de sosyal hayatın değişime uğramasıyla insanların çektiği acıları gözlemleyerek, dünyada çok fazla kötülük, acı ve ıstırap olduğunu düşünmüştü. O'na göre evrimin doğal seleksiyon mekanizması bu kötülükleri ve acıları azaltıp tarafsız bir şekilde adalet dağıtıyor, ahlak sistemlerinin talep ettiği iyiyi koruma ve kötüyü eleme vazifelerini yerine getiriyordu. Darwin, *Türlerin Kökeni* adlı kitabında, ", doğal seleksiyon her gün, her saat tüm dünyayı, en küçüğüne kadar tüm değişiklikleri iyiden iyiye tarıyor, kötüleri eleyip iyileri doğaya ekliyor, organik varlıkların gelişmesi için her fırsatta sessiz ve derinden çalışıyor."[61] diyerek doğadaki acı ve ıstırapları, daha iyi bir düzene gidiş için olması gereken şeyler olarak görüyordu.

V. HİYERARŞİ VE SÖMÜRGECİLİK

Darwin, yaşadığı toplumun farklı sınıflardan oluştuğu ve herkesin aile yapıları ve ekonomik güçleri doğrultusunda çeşitli basamaklardaki statülere sahip olduğu gözleminden yola çıkarak doğada da bir hiyerarşi olduğu kanaatine varmıştı. Ama daha önceki anlayışların tersine, onun doğa anlayışında bu statüler varlıklara yüksek bir otorite tarafından verilmiyordu. Her canlı, kendi konumunu yükseltebilmek için çalışmak, mücadele etmek zorundaydı. Bu görüş de liberal ekonomili İngiltere'de elde ettikleri kazançla yükselerek kendi konumunu oluşturan burjuva sınıfını bire bir tanımlıyordu. Her canlının konumunun değişmez olduğu

[60] Schweber, **a.g.e.,** s. 277.
[61] Darwin, **Türlerin Kökeni,** s. 72.

kozmolojiler yerine, sonraki nesillerin kazanılan özelliklerle birlikte ilerleme kaydedebilmeleri de İngiliz orta sınıfının idealleriyle tamamen uyumluydu.[62]

Canlıların doğada bir konum elde edebilmeleri için mücadele etmesi, az sayıdaki konum için çok sayıda organizmanın yarışması anlamına gelmektedir. Bazı organizmalar zaten bir konuma sahip olduklarından yarış, ya kendi konumunu korumak ya da başkasının konumunu ele geçirmek şeklinde gerçekleşecektir. Doğada yarışan bu organizmaların fazlalığı sorunu ise İngiltere'de 1800'lerdeki ekonomik hayatı yani kronik işsizliğin fazlalığının bir yansımasıydı.[63]

Bir canlının, başkasının elinde bulunan pozisyonu elde etmek yada yeni pozisyonlar üretmek için farklı ve çok çeşitli özelliklere sahip olması gerekir. Luhmann'ın belirttiği gibi, "Daha kompleks sistemler, çevreleriyle değişik şekillerde iletişim ve ilişki kurabilme bakımından daha avantajlıdırlar ve bu sayede çevrelerine daha karmaşık ve kompleks tepkiler verebilirler."[64] Darwin de, bir organizmanın yeni bir pozisyonu elde etmek ya da mevcut konumunu yükseltebilmek için, diğerlerinden farklı özellikler sergilemesi gerektiğini düşünmüştür. Bu farklılaşmayla yeni pozisyonlar oluşmasının yolu açılıyor, yarış hafifliyordu. Donald Worster'in belirttiği gibi "Darwin'e göre ayrışma, doğanın sınırlı kaynaklarından yararlanmak için yapılan acımasız yarışı hafifletme yöntemidir."[65] Darwin'in bu düşüncesi de, XIX. yüzyılda ülkelerindeki işsizlik nedeniyle milyonlarca İngiliz vatandaşının yabancı ülkelerde (sömürge ve kolonilerde) yeni ekonomik fırsatlar aramak için ülkelerini terk etmelerinin bir yansımasıydı.

İngiltere'nin, dünyanın en uzak bölgelerinde etkisini arttırdığı ve keşfettiği yeni ülkeleri sömürgeleştirdiği bir zamanda Darwin; sömürgeciliğe biyolojik bir temel sağlamış oluyordu. Darwin'in yaşadığı ortamın yeni ekonomik düzeninden etkilenerek biyolojiye uyarladığı teorisi, şimdi ekonomik ve politik amaçlar için kullanılıyor, yeni ekonomik düzenin yerleşmesi, kabul edilmesi ve sürmesi için biyolojik bir teorinin ekonomiye uyarlandığı görüşü yerleşiyordu. Darwin'in "Farklı

---

[62] Jeremy Rifkin, **Algeny: A New World-A New World**, Penguin Pres, 1984, s. 43.
[63] **A.e.**, s. 52.
[64] N. Luhmann, **The Differentiation of Society**, , Columbia University Pres, New York 1982, s. 12.
[65] Worster, **a.g.e.**, s. 161.

ırklardan iki insan karşılaşınca, tıpkı iki farklı türden hayvan gibi davranırlar. Dövüşürler, birbirlerine zarar verirler, ama ardından en güçlü bünyenin (yani insandaki aklın) kazanacağı ölümcül mücadele başlar."[66] sözleri "Doğal seleksiyon o kadar etkilidir ki, tüm dünyada alt ırklar üst medeniyetlerin ırkları tarafından zamanla bertaraf edileceklerdir."[67] şekline dönüşmüştü. Ekonomik sistemde en çok kâr getirenle, doğada en güçlü ve uyumlu olanın ayakta kalmasını özdeşleştiren Alchian da bu konuda, "Serbest ekonomik sistemlerde piyasa, en kârlı ve başarılı projelerin uygulanması ya da bunları uygulayan şirketlerin varlığını sürdürebilmesi kararını kendiliğinden verir. Tek tek bireyler ya da firmalar bunu belirleyemediği gibi, belirleyici mekanizmanın ne olduğunun da farkında değillerdir. Türlerde görüldüğü gibi, hızlı olmanın yetmediği sadece en hızlı olanın öne çıktığı ve yaşamını sürdürebildiği gerçeği, ekonomide de kâr etmenin yeterli olmadığı ve en çok kar edenin diğerlerine üstünlük sağlayıp onları zayıflatarak varlığını devam ettirebildiği şeklinde görülmektedir."[68] demektedir.

Dönemin "kazanç" ve "aktarma" kavramlarının benzerleri de Darwin'in kalıtsal özellikler teorisinde karşımıza çıkmaktadır. Burjuva sınıfı, yeni ekonomik sistemle, şimdiye kadar görülmemiş miktarlarda kazançlar elde ediyor ve bunları çocuklarına devrediyordu. İşte bu mekanizma da evrim teorisinde; organizmaların, bedensel kazançlarını (özelliklerini) oğul döllere aktararak onların yarışa daha kazançlı başlamalarını sağlaması şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

VI. MEKANİSTİK EVREN GÖRÜŞÜ

Makine kavramı Darwin'den çok önce fizikte temel bir benzetme olarak kullanılmıştı. Newton ve diğer büyük fizikçiler evreni, matematiksel kurallar içinde düzenli bir şekilde işleyen çok gelişmiş endüstriyel bir makineye benzetmişlerdi. Bu

---

[66] Howard E. Gruber and Paul H. Barrett, **Darwin on Man. A Psychological Study of Scientific Creativity**, E. P. Dutton, New York 1974, s. 459.
[67] Darwin, **Life and Letters**, s. 316.
[68] Armen Alchian, "Unceartinity, Evolution and Economic Theory", **Journal of Political Economy**, (58) , 1950, s.212.

anlayışta Tanrı, Adam Smith'te olduğu gibi, baştan planlamaları yapıp sonra da sahneden çekilen bir yapıya büründürülüyordu. Bu mekanik evren görüşü, sadece ölçülebilen fiziksel olaylarla ilgileniyor, hayatın işe yarayan parçalarını seçip evreni cansız ve ruhsuz maddelerden oluşan bir durumda gösteriyordu. Fiziksel dünyanın bu şekildeki algılanışı endüstri çağında da tüm hayat formlarını maneviyattan arındıracak olan süreci hazırlamıştı. Canlı varlıkların makine gibi ruhsuz oldukları, acı, sevinç, korku, ümit gibi hislerden yoksun oldukları fikri benimsenmiş ve hayvanlar üzerinde vahşice deneyler yapılmasının yolu açılmıştı. Endüstri çağı insana, başvuracağı ilk, en güvenilir, sağlam ve son müracaat mevkii olarak aklı göstermişti. Mantık, matematik, mekanizma ve aklın gösterdiği şaşmaz doğru yoldur. Böylece insanın halleri, hareketleri, davranışları, sanatları, iş görmeleri, kısaca tüm hayatı mantıklaştırılmış, matematikleştirilmiş, mekanikleştirilmiş oldu. Duralı, bu zihniyeti şöyle değerlendiriyor;

> "Anlaşılacağı üzere, doğa zemini üstüne yeni bir doğa inşa edilmeye girişiliyor. Bundan böyle karşı karşıya kaldığımız 'kültürel doğa'dır. Gerek tasarlanmış 'reçete' gerekse onun doğrultusunda kurgulanan gerçeklik kesiti, biçimselleştirilmiş aklın ve mantığın en sağlam ifade aracıyla tespit olunup dile getirilir olmuştur. Böylelikle doğa, insan karşısında bağımsız ve özerk olma konumunu yitirip onun hakimiyetine girme yolunu tutmuştur... Bahsi geçen yolun ilk merhalesi olan Galilei, dünya ile doğayı biçimsel, yani matematiksel dille tasvir edip açıklama çabasındadır. Çerçeveye sığmayan bu aşamada bilime girmez: maddeci-mekanist dünya tasavvuru."[69]

Darwin'in yaşadığı bu endüstri çağı İngiltere'sinde de, makinenin üstünlüğü tartışılmaz bir şekilde kabul edilmiş ve bu teknoloji tüm hayatı şekillendirmeye başlamıştı. Makine düşüncesinin hayatın her alanında uygulanmaya çalışılması son derece doğaldı ve biyologlar da buna karşı ilgisiz kalmamışlardı.

Kendinden önceki bilim adamlarının konuyu getirdiği noktadan devam eden Darwin, mekanik dünya fikrini mekanik evrim teorisine dönüştürdü. Doğayı, daha

[69] Duralı, **a.g.e.**, s. 92.

karmaşık ve daha faal bir makine haline gelebilmek için kendisini sürekli yenileyen, az yararlı parçaların sökülüp yerlerine yenilerinin takılıp gelişmesi sağlanan bir varlık olarak tarif etti. Daha önceki kozmoloji anlayışlarında, doğa ve doğadaki tüm canlı varlıklar kendi içinde bir bütün olarak görülüyordu. Fakat endüstriyel üretim şekliyle birlikte, bu görüş terk edilip, yeni ekonomik sisteme uyan, doğayı ve canlı varlıkları, çeşitli fonksiyonel birleşmelerle oluşturulmuş farklı parçaların toplamı olarak gören görüş benimsendi. Darwin de endüstriyel montaj fikrini ve bu görüşü doğaya uygulayarak, her türün her parçasının yeteneğini arttırarak yeni bir düzenek, yeni bir montaj oluşturduğunu düşündü ve şu sonuca vardı:

> "Organik varlığın neredeyse her parçası, onun komplike şartlarına o kadar mükemmel bağlanmıştır ki herhangi bir parçanın bu kadar mükemmel bir şekilde bir anda üretilmesi, tıpkı karmaşık bir makinenin insan tarafından bir anda mükemmel şekilde icat edilmesi gibi, muhtemel görünmemektedir."[70]

Darwin, çevresinde olup bitenlerden ne kadar etkilendiğinin belki kendisi farkında değildi ama mekanik evren fikrinin mekanik evrime dönüşmesi, adım adım ilerleyen makine düşüncesinin İngiliz düşünce yapısına yerleşmesinin bir sonucuydu. Bu noktaya John Mitchell şu sözlerle işaret eder: "Her dönemde insanlar belli fikir ve takıntılarını yansıtan bir kozmolojiyi oluşturarak eylemlerini haklı çıkarırlar. Mekanik evren fikri, mekanik icatların yapıldığı bir döneme şimdilik uygundu."[71]

VII. BİYOLOJİK EVRİM TEORİSİNİN TANITILMASI

Canlılığın ve hayatın oluşumunu açıklama yollarından biri olan evrim düşüncesi İngiliz Biyolog Charles Darwin ile meşhur olup, en ciddi şekliyle onun döneminde gündeme oturmuş olsa da, köken olarak eski Yunan düşüncesine kadar uzanan bir tarihi vardır. Evrimden bilimsel anlamda ilk söz edenler M.Ö. VI.

---

[70] Himmelfarb, **a.g.e.,** s. 337.
[71] John Mitchell, **The Ideal Worldview,** The Schumacher Lectures, Harper and Row, New York 1981, s. 97.

yüzyılda yaşayan İyonya'lı filozoflar olmuştur. Thales tüm nesnelerin sudan ya da denizden kaynaklandığı düşünüyordu. Onu izleyen Anaximander'e göre varlıkların hepsi değişik formlar alan bir ilk özden kaynaklanmıştı. Evrim düşüncesinin bilimsel bir iddia olarak ortaya atılması XVIII. yüzyılda olmuştur. Bu konuda ilk önemli girişimi Fransız doğa bilgini Buffon (1707-1788) gerçekleştirmiştir. Ardından Fransız doğa bilgini Lamarck (1744-1829) tarafından geliştirilen evrim düşüncesi, Darwin'in *Türlerin Kökeni* isimli meşhur kitabıyla ortaya koyduğu evrim anlayışıyla günümüze kadar gelmiştir.

Biyolojik evrim, tüm canlılığın, uzak bir geçmişte yaşamış ortak bir atanın değişim geçirmiş nesilleri olduğunu iddia eden bir teoremdir. Bu teorem insanlığın maymun benzeri ataların neslinden geldiğini ve sonuçta onların da daha ilkel hayvanlardan geldiğini iddia etmektedir. Zaman içerisinde gerçekleşen evrimsel değişim yeni türleri ortaya çıkarmıştır. Darwin bu süreci "değişimle türeme" olarak adlandırmıştı ve bugün de bu tanım, biyolojik evrimin tanımı olarak kullanılmaktadır.

Darwin'e göre, değişimle türeme ilk organizmalardan sonra tüm canlıların kökenini oluşturuyordu. *Türlerin Kökeni* adlı kitabında, tüm varlıkların özel yaratıklar olmadığını uzak geçmişte yaşamış az sayıda bazı varlıkların soyundan gelen torunlar olduğunu düşündüğünü belirtmişti. Darwin'e göre şu anda canlıların birbirlerinden çok farklı olmalarının nedeni onların doğal ayıklanma veya en uyumlunun hayatta kalması yoluyla değişim geçirmiş olmasıydı. Doğal ayıklanmanın değişimin en önemli ve kapsamlı aracı olduğunu düşünüyordu. [72]

Darwin, Herbert Spencer'den "en uygun olanın hayatta kalması" deyimini ödünç aldığı zaman, bunu "doğal seçilim" deyimiyle tamamen aynı anlama gelecek şekilde anlamlandırmaya niyetli olduğunu açıkça göstermişti. Darwin, *Türlerin Kökeni* kitabında "Uygun bireysel farklılıklar ve değişimlerin korunması ve zararlı

---

[72] Jonathan Wells, **Evrimin İkonları, Bilim mi, Mit mi?,** çev. Orhan Düz, Gelenek Yayınları, İstanbul 2003, s. 20.

olanların yok edilmesine, ben 'Doğal Seçme' ya da 'En Uygun Olanın Hayatta Kalması' adını verdim" demekteydi.[73]

Doğal seçme kavramı, Darwinci evrim teorisinin temelidir. Rasgele mutasyonla birleştiği zaman, bir türü, yaşam tarzına uyduran form değişikliklerini – yunus balığının yüzmeye uygun yapısı ya da zürafanın uzun boynu gibi- açıklamak için önerilen tek mekanizma olarak ortaya çıkmaktadır. Darwinistlere göre zürafanın boynu üç nedenle uzundur. Birincisi; zürafa, rastlantı eseri bir mutasyon geçirerek uzun boyna sahip olan bir ataya sahiptir. İkincisi; uzun boyun ağacın daha yüksek kısımlarından beslenmek gibi bazı rekabet avantajları sağladığı için çok sayıda yavru üretecek kadar uzun süre hayatta kalabilmiştir. Üçüncüsü; bu doğal avantaj ayrıca çoğunluğu kalıtsal olarak uzun boyna sahip olacak zürafa nesilleri için de doğal bir avantaj sağlamıştır. Bu sürecin ikinci ikili aşaması, Darwin'in bu deyimle kastettiği şeydir.

Darwin ayrıca doğal seçmenin, yavruların çoğunluğunun olgunluğa ya da büyüme çağına ulaşmadan öldüğü düşmanca bir ortamda gerçekleştiğini görmüştür. Darwinci düşüncenin özü olan bu görüş Huxley, Mayr ve Simpson gibi modern sentetik evrimciler tarafından doğal seçme ile aynı anlama gelen "ayırt edici üreme" deyimiyle özetlenmiştir. Julian Huxley'e göre "bildiğimiz kadarıyla doğal seçme yalnızca kaçınılmaz ve evrimin etkin *bir* unsuru değil, evrimin *tek* etkin unsurudur".[74]

Darwin *Türlerin Kökeni* kitabında doğal seçmenin etkisine ya da en uygun olanın ayakta kalmasına çeşitli örnekler getirmektedir

> " Benim görüşüme göre Doğal Seçmenin nasıl etkide bulunduğunu aydınlatmak için tasarlanmış birkaç örnek vermeme izninizi dilerim. Türlü hayvanları avlayan, avlarının bazısını kuvvetle, bazısını çeviklikle, bazısını da hile ile ele geçiren kurdu ele alalım, ve en çevik avın, örneğin geyiğin,

[73] Charles Darwin, **Türlerin Kökeni** , s. 98.
[74] Richard Milton, **Darwinizm'in Mitleri**, çev. İbrahim Kapaklıkaya, Gelenek Yayınları, İstanbul 2004 , s. 155-156.

herhangi bir değişmeden ötürü çevrede pek çoğaldığını, ya da kurdun en çok nesin sıkıntısı çektiği bir mevsim boyunca başka bir av hayvanının azaldığını var sayalım. Böyle koşullarda en çevik ve en ince yapılı kurtların sağ kalma şansı artar, ve onlar, bundan dolayı saklanır ya da seçilirdi yeter ki yılın başka hayvanları avlamak zorunda oldukları öbür dönemlerinde avları ile baş edebilecek kadar güçlü kaldıkları öngörülsün. İnsan özenli ve yöntemli bir seçmeyle, ya da herkesin ırkta değişiklik yapmayı düşünmeksizin en iyi köpekleri yetiştirme çabasından dolayı izlediği bilinçsiz seçme ile tazının çevikliğini geliştirebildiğine göre, sonucun bu olacağından kuşkulanmak için gerekçe göremiyorum."[75]

Darwin ve takipçileri, canlı türlerinin doğal seçilim yolu ile ortaya çıktığını iddia etseler de bu iddianın karşılaştığı bir çok zorluk ve soru bulunmaktadır. Örneğin;

1. Canlı türlerini büyük bir skalada değişime uğratan, doğal seçme aracılığıyla gerçekleşen evim lehine hiçbir şüphe götürmez bilimsel kanıta ulaşılamamıştır.

2. Darwin, yazdığı mektuplarda kendi teorisinin bilimsel olarak ispat edilemeyeceğini ama bunun [modern keşifler ışığı altında aradığı izahatlar, özellikle de tedrici gelişimi tamamlanıncaya kadar iş göremeyen organlar konusunda yanılgılı olsa da] muhtemelen bir çok şeyin izah edilmesine yardımcı olacağını itiraf etmiştir.[76]

Darwin'in teorisinin bilimsel kanıtları sorulduğunda birçok biyolog da dahil olmak üzere çoğu kimse kalıplaşmış belirli örnekler kümesini ortaya koymaktadır. Bunun en temel sebebi ise bu bilim adamlarının büyük çoğunluğunun biyolojiyi az sayıda aynı kitaptan öğrenmiş olmasıdır. Bu örnekler, Darwin'in evrim teoreminin kanıtları olarak çok sık kullanılmaktadır, öyle ki bunların çoğuna "evrimin ikonları" denilmektedir. Buna karşı hepsi de şu veya bu şekilde gerçeği yanlış gösteren

---

[75] Darwin, **Türlerin Kökeni,** s. 108
[76] Muhammed A. Asadi, **Birliğin Teorisi**, çev. Kerem Genç, Gelenek Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 76

bilimsel kanıtlamadan uzak ve taraflı iddialardır. İddia ettikleri en yaygın örnekler şunlardır: [77]

- Dünyanın ilkel atmosferinin bir benzerini içeren, içindeki elektrik kıvılcımlarının canlı hücrelerin yapıtaşlarını ürettiği bir laboratuar tüpü.

- Giderek artan sayıdaki fosil ve moleküler kanıtlara dayanılarak yeniden oluşturulan hayat ağacı.

- Evrimsel kökenlerinin ortak bir ataya dayandığını gösteren, bir yunus balığı yüzgecinde, bir yarasa kanadında ve bir at bacağındaki benzer kemik yapıları.

- Amfibiyenler (karada ve suda yaşayan hayvanlar) , sürüngenler, kuşlar ve insanların balık benzeri bir atadan geldiklerini gösteren, embriyoların ilk evrelerindeki benzerliklerin resimleri.

- Çenesinde dişleri ve kanatlarında pençeleri ile, sürüngenlerle modern kuşlar arasındaki kayıp bağlantı.

- Ağaç gövdelerindeki pulkanatlı güveler, kamuflaj ve avcı kuşların doğal ayıklanma yoluyla evrimin en ünlü örneğini nasıl ortaya çıkardığını göstermesi.

- Galapagos Adaları'nda, doğal ayıklama gagalarında farklılıklar doğurduğunda, birbirinden ayrışan on üç farklı türdeki Darwin ispinozları, Darwin'e evrim kuramını tasarlamada esin vermiştir.

- Fazladan bir çift kanadı olan meyve sinekleri, genetik mutasyonların evrim için hammadde teşkil edebildiğini göstermektedir.

---

[77] J. Wells, **a.g.e.,** s. 22.

- Evrimin tasarımlanmış olduğuna ilişkin eski görüşü çürüten, at fosillerinin dallanan ağaç modeli.

- Bizlerin salt hayvan olduğumuzu ve varlığımızın, amaçsız doğal nedenlerin bir sonucu olduğunu gösteren, evrim geçirerek insana dönüşen maymunsu yaratıklara ilişkin çizimler.

Evrimin bazı ikonları, önermeleri veya hipotezleri gözlemlenmiş olgular gibi sunmaktadır; Stephen Jay Gould, bunların , "doğanın tarafsız tanımları kisvesinde sunulan kavramların dirilmiş halleri" olarak tarif eder. Diğer ikonlar, evrim teorisi için geniş kapsamlı anlamlar içeren, biyologlar arasında yapılan şiddetli tartışmaları gizlemektedir. En kötüsü de bu ikonların bazıları kesin bilimsel ispata doğrudan ters düşmektedir. Ancak ne yazık ki çoğu biyolog bu sorunların farkında değildir. Aslında bu biyologlar sanıldığı gibi sürekli olarak evrim konusu üzerine değil hatta evrim biyolojisinden çok uzak alanlarda çalışmaktadırlar.

Bu biyologların evrim hakkında öğrendikleri bilgilerin çoğunluğu, biyoloji ders kitaplarına ve genel olarak halkın izlediği televizyon programları ile gazete makalelerine dayanmaktadır. Ders kitapları ile popüler sunumlar ise esasen evrimin ikonlarına dayanmaktadır, dolayısıyla pek çok biyolog için ikonlar evrim için kanıt oluşturmaktadır. Ancak bazı biyologlar belli bir ikonun kendi sahalarında yanlış kanıtlar sunduğunun farkındadır. Bu biyologlar kendi alanlarındaki bilimsel literatürü okuduklarında, söz konusu ikonun yanıltıcı veya kesinlikle yanlış olduğunu görebilmektedir. Ancak özellikle, Darwin teoreminin diğer alanlardan gelen çok kuvvetli kanıtlar ile desteklendiğine inandıkları zaman bu yanlışlığı sadece kendi başına, ayrı bir problem olarak düşünmektedirler. Yani Darwinci evrimin temel doğruluğuna inandıklarında yanlış bilgiler sunduğunu gördükleri bu tekil ikonlara karşı duydukları şüpheleri bir kenara koymaktadırlar. Bu yolu seçmelerindeki en temel sebeplerden biri ise şüphelerini dile getirdiklerinde bu şüphelerinin çalışma arkadaşları arasında olumlu karşılanmasının zorluğudur. Çünkü Darwinci evrimi

eleştirmek İngilizce konuşan biyologlar arasında son derece ender rastlanan bir şeydir.[78]

Evrim teorisinin tutarsızlığını ve bilimsel bir teoriden uzak, bazı ideolojik amaçlar güdülerek desteklendiğini göstermeye çalışan Yaratılışçı çevreler, evrenin bir başlangıcı olduğunu açıkça gösteren Big Bang (Büyük Patlama) delilleri ile güç kazanmış ve ortaya çıkan bulgular, hayatın, evrimcilerin iddia ettikleri gibi milyarlarca yıl süren yavaş bir evrimin sonucunda ve tamamen tesadüfen oluştuğu iddialarını geçersiz kılmıştır. Creation Research Society ve Creation- Science Research Centre gibi araştırma enstitülerinin yardımlarıyla yaratılışçılar, fikirlerini desteklemek için bazı etkili deliller sıralamışlardır. Bunların bir kısmı şu şekilde gösterilebilir:

- Tek bir hücre bile o kadar karmaşık bir yapıya sahiptir ki , bir evrim neticesi ve şans eseri ortaya çıkması mümkün değildir; bilakis yaratılışının arkasında zeka sahibi ve yönlendiren bir güç bulunmalıdır.

- Evrim, Termodinamiğin İkinci Kanunu'na ters düşmektedir. Bu kanun "kapalı bir sistemin serbest enerjisinin tamamen ısıya dönüşebileceğini, fakat bu ısının tekrar serbest enerjiye dönüşmesinin mümkün olmadığını" ifade etmektedir. Bunun biyolojik kıyaslaması yapılacak olursa, kapalı sistemler zamanla daha organize bir durumdan, daha az organize bir duruma doğru değişirler. Bu yüzden, karmaşık hayatın basit şekillerin gelişmesiyle oluştuğunu iddia eden evrim doğru olamaz.

- Evrimin işleyişini tasvir etmek için kullanılan fosil kayıt ve taslaklarının hiç birisi tam değildir ve aslında, aniden ve evrimsiz meydana gelmiş bir yaratılışın varlığını desteklemektedir. Dr. Morris, "fosillerde hiç ara (geçiş) biçimin olmaması, yaratılış fikrini desteklemektedir" demektedir. Yaratılış modeline göre Neandertal Adam gibi soyu tükenmiş türler de dahil

---

[78] A.e., s. 22-23.

bir çok insan türü yaşamıştır. Fakat bunların hepsi tamamen insandı ve başka bir canlıdan insana geçişi gösteren hiçbir ara-form yoktur.

- Yaratılışçı olmayan bir çok bilim adamı da artık, evrimin varlığını destekleyen fosil kayıtlarında çok büyük boşluklar bulunduğunu itiraf ederek yaratılış ilminin meşruiyetini üstü kapalı bir biçimde kabul etmektedirler.[79]

Darwin ortaya koyduğu teorisindeki bir çok boşluğun farkında idi ve bu boşlukların, okuyucuların hayal güçlerini devreye sokmalarıyla doldurulabileceğine inanıyor ve bunu tavsiye ediyordu. Darwin, sanki bilimsel bir teoriymiş gibi öne sürdüğü iddialarının çıkmazlarını ve insanının kökenine ilişkin ortaya çıkan sorunların zaman içerisinde bilimsel gelişmelerin desteği ile aşılacağına inanıyordu ve şöyle diyordu:

"Gelecekte, çok daha önemli araştırmalara açık alanlar görüyorum. Ruhbilim, Bay Herbet Spencer'in şimdiden attığı temele, her zihinsel yetinin ve sığanın ancak yavaş ve aşamalı olarak edinebildiği temeline güvenle oturtulabilir. İnsanın kökeni ve tarihi daha da aydınlanacaktır."[80]

Evet insanın kökenine ilişkin bilgiler ve Darwin'in ortaya koyduğu teorisinin ne kadar tutarlı olup olmadığı modern bilimsel gelişmelerin doğrultusunda ortaya çıkıyordu. Ancak ortaya çıkan tablo, Darwin'in ümit ettiğinin aksine insanın tesadüfen belli aşamalardan geçerek evrimleşmiş bir canlı türü olduğunu değil bilinçli bir şekilde ancak üstün bir güç tarafından tasarlanarak yaratılabilecek bir canlı olarak meydana geldiğini destekliyordu.

Bu bilimsel bulguların büyük çoğunluğu, Darwin karşıtı görüşü destekleyen kişilerin alanının tamamen dışında bulunan modern bulgulardı. Darwinci teoriyi sarsan bu modern bulgular, otoriter teorilerle daha az ilgili ve sırları çözmeye daha

---

79 Fethullah Han, **Kur'ân ve Kâinat Ayetleri,** çev. Safiye Gülen-Oya Morçay, İnkılap Yayınları, İstanbul 2000, s. 105-106.
80 C. Darwin, **Türlerin Kökeni**, s. 550.

çok ilgi duyan genç bilim adamları kuşağından gelmişti[81]. Bunların bulguları, Darwinci teoriyi oluşturan karmaşık ve birbirine geçmiş bir dizi disiplin alanındaki araştırmalarda ortaya çıktı: jeoloji, stratigrafi, petroloji, radyoaktif tarihlendirme, paleontoloji, karşılaştırmalı anatomi, biyoloji, zooloji, genetik, moleküler biyoloji, organik kimya. Bu bulgular, evrim teorisinin üzerine bina edildiği bir çok temel prensibi yıkıp onlara meydan okumuştur. Bu prensipler arasında, yerkürenin yaşı, tortul kayalıkların formasyonu ve yerkabuğunun ana özelliklerinin formasyonu, spesifik varyasyonun limitleri, soyların tükenmesinin nedenleri ve hatta yaşamın muhtemel kaynakları gibi uzun yıllardır geniş çerçeve içinde çözülmüş olduğu düşünülen temel prensipler bulunmaktadır. Yine de bu yeni bulgulara, neo-Darwinizmin, büyük zaman ve kaynak yatırımları ve bilimsel ünü temsil etmesi nedeniyle, bilimin egemen ideolojisi tarafından pek itibar edilmemiştir.

Evrim teorisi, biyoloji biliminin ötesinde jeolojiden ekolojiye, antropolojiden sosyolojiye kadar birçok alanı etkisi altına almıştır. Doğayı konu edinmesi nedeniyle pozitif alanla sınırlı kalacağı düşünülebilecek böyle bir teori, sosyal alanı da kapsamına dahil etmiş ve teorinin ortaya çıkışından kısa bir süre sonra "Sosyal Darwinizm" denilen bir akımdan söz edilir olmuştu. Çünkü teori, sadece doğanın işleyiş düzenini, onun tabi olduğu kanunları açıklamakla kalmıyor; aynı zamanda yeni bir kozmoloji, yeni bir evren algısı sunuyordu.[82]

Evrim teorisi, kendi zamanında başarılı olmuştur, çünkü teorinin öngördükleri, o dönem toplumunun ve çevresinin düzenlenme şekliyle son derece uyum içerisindedir. Sadece bir tabiat teorisi olmaktan öte, endüstri çağı insanlarına kendi davranışlarının doğruluğu konusunda bir güven sağlamış oluyordu. Artık, kendi davranışlarının, tabiatın işleyiş şekliyle örtüştüğünü düşünen insanlar, çevreyi ve diğer insanları acımasızca sömürebilmek için ihtiyaç duydukları teoriye kavuşmuşlardı.

Sanayinin her yerde gelişip yayıldığı bir zamanda, buhar makinesinin icadından sonra ortaya çıkan evrim teorisi, birçok yerde ve birçok kesim tarafından

---

[81] R. Milton, **a.g.e.,** s. 32.
[82] Rifkin, **a.g.e.,** s. 7.

destek gördü. Çünkü insanlar hayatlarını değiştiren büyük gelişmelerle karşı karşıyaydı ve her şeyi bir bütün halinde açıklayacak bir izaha ihtiyaç duyuyorlardı. Evrim teorisi de bu ihtiyacı karşıladı çünkü insanların günlük hayatlarında, endüstri çağına öncülük eden fabrikalarda, şehirlerde geçerli olan kuralların, tabiatta da var olduğunu açıklıyordu.[83]

Evrim teorisi, sanayi devrimiyle aynı anda ortaya çıkmıştı ve doğmakta olan yeni dünyanın, değişmekte olan evren algısının insanlara benimsetilmesinde doğal bir rol oynamıştı. Dahası, batı dünyasındaki yeni ideolojik hareketlerle, özellikle de din karşıtı düşüncelerle aynı dönemi paylaşıyordu. Bu nedenle de Nietzsche'den Marx'a, kapitalizmden militarizme, hatta demokrasiye kadar birçok düşünür ve dünya görüşü tarafından kullanıldı. Tarihçi West, bu durumu şöyle değerlendirir: "Darwinizm tüm guruplarca kendi aykırı görüşlerinin savunmasında kullanılabilecek güçlü bir siper olarak benimsendi. Bir tarafta Nietzsche, Diğer tarafta Marx, Aristokrasi, Demokrasi, Bireycilik, Sosyalizm, Kapitalizm, Militarizm, Materyalizm ve hatta Din tarafından kullanıldı."[84]

Tüm bu düşünceler evrim teorisinin, aslında, zamanın İngiltere'sinde, burjuva sınıfını doğuran endüstriyel zihin yapısının doğal aleme yansıtılmasından ibaret olduğunu, sosyal ve ekonomik hayatta zayıfların güçlüler karşısında elenmesi gerektiği düşüncesine doğal dünyadan bir meşruiyet bulma amacına hizmet ettiğini ortaya koymaktadır. Liberal ekonomi kurallarının, bitki ve hayvanların dünyasına taşınması şeklinde görülen teori, Darwin'in yaşadığı zamanın ekonomik ve politik amaçlarıyla aynı ruhu taşımaktadır. Biyolojik teorilerin her zaman çağlarının ekonomik görüşlerinden etkilendiğini ve evrim teorisinin de bunlardan biri olduğunu savunan bilim adamları Nelson ve Winter, Victoria döneminin teori üzerindeki bu etkisini şöyle açıklar.

> "Hangi genin karşılaştırmalı üstün olduğu (hangi üretim şeklinin yada projenin daha karlı, verimli olduğu) , zamanla hangi genin (üretim şeklinin) baskın hale geleceğini belirler. Hangi genin (üretim sisteminin) uygun (karlı)

[83] **A.e.,** s. 9.
[84] West, **a.g.e.,** s. 324.

olduğuysa açık bir şekilde çevresel koşullar (piyasadaki fiyatlar) tarafından belirlenir. Bunun yanı sıra çevresel koşullar da ortamdaki organizmaların (firmaların) genleri (üretim sistemleri) tarafından belirlenmektedir."[85]

Evrim teorisi, Spengler'in ifade ettiği gibi ekonomimin biyolojiye uygulanmasıydı. Ancak teorinin biyolojiden ekonomi ve politikaya tekrar uyarlanışı ve bu alanlarda kullanılışı da, insanların kendi ideolojilerini haklı çıkarmak için yaptıkları usta bir manevraydı ve isteyen her kesim tabiat kanunlarına kesin bir otorite gibi başvurabiliyor, kendi istediği kısmı alıp istediği sonuçları elde ediyor ve düşüncesini haklı gösterebiliyordu. Sosyal Darwinizm olarak bilinen bu uygulamayı inceleyen Himmelfarb, Sosyal Darwinizm'in sanayi çağı ekonomi ve politikalarına bir temel olarak hizmet verdiğini şu sözlerle anlatır:" Darwinizm, politik bir araç olarak rekabeti, güç ve şiddeti, geleneğin, ahlakın ve dinin üzerine çıkararak yüceltti. Böylece milliyetçiliğin, militarizmin, ve diktatörlüğün, Süpermenlerin ve insanları kahramanlaştırmanın taşıyıcı gücü oldu."[86]

Teoriyi, kendi amaçları için sahiplenip ilk kullananlardan olan Marx ve Engels, türlerin başlangıcı ve gelişimi teorisinin, kendilerinin kültürün başlangıcı ve gelişimi üzerine ortaya koydukları fikirlerle paralellik oluşturduğuna, teorinin, tarihteki sınıf mücadelesinin doğal bilimlerdeki temelini meydana getirdiğine inanıyorlardı. Engels'in belirttiği gibi, "Tıpkı Darwin'in organik doğada evrim kanununu keşfetmesi gibi, Marx da insanlık tarihindeki evrim kanununu keşfetmişti."[87] Teorinin, doğadan alınıp başka alanlara yansıtılıp "Sosyal Darwinizm" olarak kullanıldığını da yine Engels'in bizzat kendi ifadelerinde görmek mümkündür: "Darwinci öğretinin varoluş mücadelesi konusunda söylediklerinin tamamı, Hobbes'un "insan insanın kurdudur" doktrininin; burjuvazinin ekonomik rekabet mantığının; ve de Malthus'un nüfus teorisinin toplumdan tabiata aktarılmasından ibarettir. Ardından da sihirbazların yaptığı gibi aynı teoriler tabiattan

---

[85] Richard Nelson and Winter Sidney, **An Evolutionary Theory of Economic Change**, Belknap Pres, Cambridge 1982, s. 160.
[86] Himmelfarb, **a.g.e.**, s. 416.
[87] Karl Marx, **Selected Works**, ed. E. P. Dutt, London, Lawrence and Wishart Ltd. , 1943, s.16.

tarihe geri aktarılmakta ve sonrada bu teorilerin insan toplumunun ebedi kanunları olarak geçerli olduğunun kanıtlandığı ilan edilmektedir."[88]

[88] Marx and Engels, **Selected Correspondence**, çev. I. Lasker, s. 302.

İKİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ BÖLÜM

BİYOLOJİK BİR TEORİNİN TESİRİYLE SOSYOLOJİK BİR TEORİNİN OLUŞUMU

Çalışmamızda buraya kadar Darwin'in evrim teorisinin ortaya çıkışının sebeplerini ve teoriyi kısaca özetlemeye çalıştık. Tezimizin asıl konusu olan Sosyal Darwinizm ise temellerini aslında Darwin'den çok daha önceleri atılmıştır. Spencer'in düşüncesinde şekil bulan Sosyal Darwinizm, ileriki bölümlerinde ifade edeceğimiz üzere hem Avrupa'da hem de Amerika'da pek çok düşünürü etkilemiştir.

Bu bölümde öncelikle Herbert Spencer ve hayatından bahsedilerek teorinin temellerinin nasıl atıldığını izlemeye çalıştık. Bu doğrultuda da doğal olarak onun 10 ciltlik eserindeki düşüncelerini genel hatlarıyla vermeye çalıştık.

I. SOSYAL DARWİNİZM

A. Herbert Spencer'in Tanıtılması

1820-1903 yılları arasında yaşamış olan İngiliz filozofu Spencer, Derby'de doğmuştur[1]. Herbert Spencer, vaiz (predicateur) ve öğretmen bir aileden geliyordu.[2] Ailesinde din oldukça önemli bir mesele sayılan Herbert, ana ve baba tarafından anglikan mezhebine bağlı olmayan bir soydan gelmekteydi.[3] O, annesi tarafından Brettel adında eski bir fransız protestan ailesine bağlıdır. Dedesi John Wesley'in şahsi dostu olup, bu doktrini yaymaya çalışanlardandı. Babası George Spencer de dini konularla çok yakından ilgilenirdi. Önce metodizme bağlı iken, ihtiyaç duyduğu batıni din özelliğini onda bulamadığı için, Quaker mezhebine dönmüştü. Onun din duygusu , kilisenin ayin ve emirlerine karşı gerçek bir nefret şeklinde kendini gösteriyordu.[4]

---

[1] Ahmet Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**, Pradigma yayınları, İstanbul 2000, s.881.
[2] Emile Boutroux, **Çağdaş Felsefede İlim ve Din**, çev. Hasan Katipoğlu, İstanbul 1988, s. 97.
[3] Will Durant, **Felsefenin Öyküsü**, çev. Ender Gürol, İz Yayıncılık, İstanbul 2002, s. 345.
[4] Boutroux, **a.g.e.**, s. 97.

Kilise ilkelerinden sapma, Spercer'da babasından daha da güçlenmiş ve neredeyse inatçı denecek bireyciliğinde en son noktaya ulaşmıştı. Babası da , amcası ve büyük babası gibi, özel okul öğretmeniydi; bununla birlikte çağının en ünlü filozofu olacak oğlu, otuz yaşına kadar eğitim görmemişti. Herbert tembeldi, babasıysa bunu hoş görüyordu. Onüç yaşına geldiğinde Herbert'i, sertliği ile ün salmış amcası Thomas Spencer'a gönderdi. Halk ruhuna ve demokratik ideallere sahip olan Thomas Spencer onu Cambridge Üniversitesi için hazırlayacaktır; fakat Herbert Spencer ilgisini çekmeyen şeylerin öğretildiği böyle bir yeri reddecek, amcasının yanında düzenli bir eğitim almaya devam edecektir. Matematik ve mekanik alanlarındaki ilkeleri kavrama ve sonuçlar çıkarmada başarılı iken, sözcük ve gramer kuralları ezberlemede aynı başarıyı gösteremeyecekti.[5] Gördüğü biricik sistemli eğitim burada olmuştu. O, eğitiminden bahsederken ilginç bir gururla şöyle der: "Ne çocukluğumda, ne de gençliğimde, hiç ingilizce dersi almadım, şu ana kadar gramer konusunda tek bilgim yok." Katiplerinden biri bu sözü desteklercesine, Spencer'ın tek bir bilim kitabını sonuna kadar okumadığını söyler.[6] Fakat bu söylemin biraz abartılı olduğu genel kanıdır.

Fikirlerinin oluşmasında destekleyici faktör olan olguları; okumaktan çok gözlem yöntemiyle yapmıştır. Ne yapacağını kestirdikten sonra ve bütün eserinin çevresinde döneceği temel fikri, evrimi bulduktan sonra; beyni gerekli malzemeyi çeken bir mıknatıs haline geliyor, düşüncesinin eşsiz düzenliliğinde, gelen malzemeyi otomatik bir şekilde sınıflandırıyordu.[7]

Kitapla ögretimden uzaktı fakat yaşadıklarından çıkarımlar yaparak gözlemleri paralelinde oluşan ve yaşadıkça öğrenilen doğal bilgiye sahipti. Bu özelliği daha önceden bahsettiğimiz gibi otuz yaşına kadar sistematik bir eğitime tabii olmayışından kaynaklanan bir sonuç olabilir. Bu özelliği Spencer'ı ayıran önemli bir değer olmuştur. Diğer bir özelliği ise kendine olan güveniydi, hatta bu

[5] Frank Thilly, **Çağdaş Felsefe,** çev. İbrahim Şener, İzdüşüm Yayınları, İstanbul 2002, s. 369.
[6] Durant, **a.g.e.,** s. 346.
[7] **A.e.,** s. 346.

güven ukalıkla suçlanmasına sebep oluyordu. "Herşeyden önce ben varım diyordu; büyüklüğünü de ukalalığa kaçmadan taşıyamıyordu"[8]

Spencer ince bir üslupla hiçbir zaman yazmadı; bekar geçen hayatı ondaki insansı niteliklerin de ortaya çıkmasında engeldi. Bunun sebebi, biraz da gözlemciliğinden kaynaklanıyordu. Hayatı izlemekten onu yaşamaya fırsat bulamıyordu. Spencer'ın katibi onun üslubu için şöyle demektedir "Tutkusuz ince dudakları, hiçbir duyumculuğun olmadığını gösteriyor, açık renkteki gözleri, duygusal derinlikten yoksulluğunu belli ediyordu"[9].

Yaptığı çalışmaları ve denemeleri toplu halde bastırırken yazdığı yazılardaki fikir birliği sırası onu şaşırtmış, sosyal bilimlerde de evrim kuramının işleyişini yine bir gözlem sayesinde keşfetmişti. Bundan sonraki bütün çalışmalarında olguları bu düşünce tarzıyla açıklama yoluna gitmiştir.[10] Ortaya koyduğu çalışmalar, eğitim tarzını gösterecektir: bağımsız, özgün ve doğal bir yapıya sahip.

1837 yılında babasına öğretmenlik alanında yardımcı olur. Daha sonra demir yolu mühendisi olup bir süre teknik ressamlık yaptıktan sonra gazeteciliğe geçecektir.[11] Boş zamanlarını da jeoloji ve diğer bilimlerde çalışmalar yaparak değerlendirecektir. Küçük fakat seçkin bir düşünür olarak çevresinin ilgisini çeken ilk çalışması Social Statics (1848-1850) adını taşımaktadır. 1852'de Economist dergisinin editörlüğünden ayrılacak ve yaşamının geri kalan bölümünü sentetik felsefe dizgesini oluşturmaya çalışacaktır.[12] Eserleri 1893'de bitmiştir. 10 cilt şöyle paylaşılır: 1.cilt: 'İlk Prensipler', 2-3.ciltler: 'Biyolojinin İlkeleri', 4-5.ciltler: 'Psikolojinin İlkeleri', 6-8.ciltler:'Sosyolojinin İlkeleri', 9-10. ciltler: 'Ahlakın İlkeleri'..[13]

---

[8] **A.e.**, s. 347.
[9] **A.e.**, s. 348.
[10] **A.e.**, s. 350.
[11] Gordon Marshall, **Sosyoloji Sözlüğü**, çev: Osman Akınbey-Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1999, s. 78.
[12] Thilly, **a.g.e.**, s. 369.
[13] Macit Gökberk, **Felsefe Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003, s.426.

B. Spencer'in Din ve Bilim Hakkındaki Görüşleri

Sperncer'in Sosyal Darwinizm'e ve sonuçlarına etkilerini tam olarak anlayabilmek için O'nun ilim ve din hakkındaki görüşlerini incelemek gereklidir.

Din ve onun ilimle olan ilişkileriyle ilgili konulara, Herbert Spencer'in "İlk Prensipler" (Premiers Principes) adlı eserinin "Bilinemez" (Finconnaissable) başlığını taşıyan birinci bölümünde ve "Sosyolojinin İlkeleri" (Principes de Sociologie) adlı eserinin de gerek Sosyolojinin psikolojik temellerinden ve gerekse kilise ile ilgili kuruluşların tekâmülünden bahseden bölümlerinde yer verilmektedir.

Din ile ilim çoğunlukla birbirine karşı ve zıt şeyler gibi ele alınmaktadırlar. Bununla beraber özellikle şu noktaya dikkat etmek gerekir ki, gerek din gerekse ilim bize deney tarafından birer tabiî gerçeklik olarak gösterilmektedir. Dinin zihin tarafından, ortaya konmuş sun'î bir şey olduğunu düşünmek yanlıştır. Din bir anlamda, dış dünyanın insan üzerinde yaptığı etkiye, insan düşüncesinin, kalbinin ve ruhunun kendiliğinden bir tepkisidir. Diğer taraftan ilim de, bunu bayağı bir bilgiye muhalif bir şey gibi düşünenlerin belki de farkına varmadan düşündükleri gibi, yapay bir icat ve adeta tabiat üstü bir şey değildir. İlim, tabiî bîr tekâmül sonucunda daha açık ve seçik, daha iyi birleştirilmiş ve daha çok öğretici bir şekil almış ortak ve bayağı tecrübenin ürünüdür[14]. Tüm bu ifadelerden anlaşılacağı üzere, ilim ile dinin kaynağı birdir:

Her ikisi de, insan zihninde, zihnin dünyâ ile ilişkisi sonucu tabiî bir şekilde ortaya çıkmışlardır. İkisi de aynı ölçüde gerçekliğe sahiptirler ve tabiatın kendiliğinden meydana gelen birer tezahürüdürler. Öyleyse, birinin varlığının diğerine engel olup olmadığını araştırmak, teorik olarak anlamsızdır. İlim ve din hakkında verdiğimiz bu genel açıklamadan sonra Herbert Spencer'ın konu hakkındaki görüşlerini ele almak, çalışmamızın çerçevesinin belirlenmesi açısından yararlı olacaktır.

---

[14] Boutroux, **a.g.e.,** s. 99.

Öncelikle ilmi ele alacak olursak, Spencer'a göre, ilmi prensipler ve akıl yürütmeler aslında açık ve seçik değildir. İlmin yaptığı şey, sonuç itibariyle, niteliği, niceliğe irca etmekten ibarettir. İlim mekan, zaman, madde, hareket ve kuvvet gibi bir takım kavramlardan vazgeçemez. Çünkü bunlar, niceliğin zorunlu dayanaklarıdır. Fakat, eğer bu kavramlar da zihinde tasavvur edilmek istenirse, bizi bir takım çelişkilerle karşı karşıya bırakırlar. Temel olarak bu kavramlar irdelendiğinde de bunların, ya birer soyut cevher, ya soyut bir cevherin niteliği, ya da sübjektif birer gerçeklik oldukları kabul edilmelidirler. Oysa bu üç varsayımın hiçbiri çelişkiye düşmeksizin, açıkça ortaya konamazlar[15]. Diğer taraftan yapılan ilmi çalışmaların sonuçlarının da yeni sorularla noktalandığı göz ardı edilmemelidir.

Din konusunda ise Spencer, onun da bir mutlak varlık'la son bulduğunu ve dinin konusunun, "mutlak", var bir şey gibi tasavvur edilmek istendiği takdirde, düşünülemez ve kavranılamaz bir şey olduğunu ifade etmektedir[16].

Şu halde, ilim ile din arasında bir benzerlik ve bir bağ vardır. İkisi de, derinliğine incelenecek olursa, "bilinemez" ve "düşünülemez" (impensable) bir şeyin varlığını ihtiva ederler. İşte din, bu "bilinemez" şeyden kaynaklanır ve onu tanımlamak ve tasvir etmek için de boş yere uğraşır, öte yandan ilim de, "tanımlanabilir" ve bilinebilir" (connaissable) olan şeyin sınırları içinde kalmak için boş yere çabalar durur. Fakat, ilim ne kadar gelişme kaydederse kaydetsin; ortadan kaldırmak istediği bu "bilinemez" şeyi, o kadar kabul etmiş olur. Dinin başladığı yerde ilim sona erer. Onlar, birbirlerine arkalarını dönerler ve böylece de birbirleriyle birleşmiş olurlar[17]. Bugüne kadar defalarca ele alınmış olan bu tartışmayı burada tekrarlamak çalışmamızı felsefe alanına sokacaktır. Ancak burada, Spencer'ın tekamül kanunuyla din ve ilmi nasıl eleştirdiğinin görülmesi konumuz açısından son derece önem taşımaktadır.

---

[15] A.e., s.101.
[16] A.e., s.101.
[17] A.e., s. 102-103.

O'na göre ilimler, varlıkları benzerliklerine göre sınıflandırırlar. Kapalı, eksik ya da nitelikle ilgili benzerlikleri, matematikçilerin aynılık ve eşitlik adını verdikleri tam ve doğru benzerliklere indirgeme gayesi güderler. İlimler, kendi başlarına, sâdece kısmen birleştirilmiş bir bilgiye ulaşabilirler. Felsefe ise bilgiyi tam bir şekilde birleştirmeye teşebbüs eder. Kullandığı araç, "tekâmül kanunu" dur. İlimler, bu tekâmül kanununun varlığını hissederler. Fakat bunu, "bilinebilir" kavramının analizi ile sağlarlar.

İlimler olguları, incelerler. Nihayet felsefe ile birleşen ilimler, inceledikleri bu olguların her alanda, varlığın ve bilginin esası olan, tekâmül kanununa bağlı olduklarını görürler. En geniş anlamıyla düşünülen bu kanununa göre her şey, tutarsız tecânüs durumundan tutarlı ve belirli bir tecânüs durumuna, gittikçe gelişen bir şekilde, zorunlu olarak geçerler[18].

Diğer bütün olaylar gibi dinler de tekâmül kanununa bağlıdırlar. Son gayesini araştırmak gerektiğinde ilim nazarında "ilk prensipler" arasına konmuş olan din, şimdi zaman ve mekânda mevcut bir olgu olması itibariyle, ilmin ve felsefenin inceleme konusu yaptığı o hep birbirine benzer bir takım şeyler arasına girer.

Tarih sırasına göre dinlerin hareket noktası, Herbert Spencer'e göre, "eş" fikrinden başka bir şey değildir. İnsan, suda kendi hayâlini yahut eşini görür. Aynı şekilde, kendi kendisini rüyada gördüğü gibi, başka insanların hayâllerini de görür. İnsanın ilk hareketi, bunları ayrı varlıklar gibi değerlendirmektir. Halbuki uyku geçince, "eş" ne oluyor? İnsan, onun yok olmadığına, sâdece uzaklaştığına, muhtemelen gelecek rüyada yine gözükeceğine inanmaya karşı tabiî bir eğilime sahiptir. Sonra ölüm geldiği zaman, insan, o esrarengiz ben'in varlığını koruduğuna, kendi kendisine az çok benzer bir durumda kaldığına, dolayısıyla "eş"i olduğu görünür varlığa az çok benzediğine kolayca inanır. Bundan: ruhlara, tabiatüstü varlıklara, onların güçlerine ve insan hayatına etkilerine itikat ortaya çıkar. İşte bu noktada

[18] A.e., s.106.

Epikürcülerle birleşen Herbert Spencer'e göre dinin tarihî menşei bundan ibarettir ve bu itikattan âyinler, akideler, kilise müesseseleri çıkmıştır[19]. Ancak, insanların itikatları son derece çabuk bir tekâmüle uğradığı için, ilk maksat ve gayeleri bazen yok olmuştur. Buna göre artık kendilerine bir dayanak bulamayan müesseseler, bir sosyal bağ niteliği ile varlıklarını sürdürebilirler. Tekâmülün kendilerine sağladığı bu nitelik, oldukça önemlidir. Dinler, artık toplumların sürekliliği ve devamlılığını gösterir ve temsil ederler. Bu sebeple onlara gerekli saygıyı göstermekte, fertler için, önemli faydalar vardır[20].

C. Sosyal Darwinizm'in Tanıtılması

Darwinciliğin ya da Darwin'in evrim kuramının toplumsal alana kaydırılmasıyla, özellikle de evrimci kuramını daha çok Lamarck'tan yola çıkarak geliştiren "Herbert Spencer'ın" etkisiyle, XIX.yy'ın son çeyreğinde insan davranışlarını doğanın acımasız yasalarına, doğal dünyaya özgü yaşama savaşı modeline göre yorumlamanın ardına düşen "Toplumsal Darwincilik"ortaya çıkmıştır.[21] Başka bir deyişle, Darwin'in biyoloji yada evrim teorisini insan toplumlarının tarihsel gelişimine uygulayan ve bu çerçeve içinde "varoluş mücadelesi" , "doğal ayıklanma" yani "en güçlü olanın ayakta kalması" fikrini temel kabul eden görüşe sosyal darwincilik ya da diğer adıyla toplumsal darwincilik denmektedir.

"Toplumsal Darwincilik tüm bir insanlık tarihini ve toplumların tarihsel gelişimini açıklarken "en uygun olanın hayatta kalması" ya da "koşullara en iyi şekilde ayak uyduranın var kalması" düşüncesinin altını kalın çizgilerle çizer. Doğada yaşanan "doğal ayıklanmaya" benzer şekilde, toplumda da zayıfı ezen, güçsüzü toplumdan dışlayan toplumsal bir ayıklanmanın yaşandığını; doğada hüküm süren çetin var kalma mücadelesinin toplumda güçlünün ayakta kaldığı bir yaşam

---

[19] **A.e.,** s.107-108.
[20] **A.e.,** s. 108.
[21] Cevizci, **a.g.e.,** s. 870.

kavgasına dönüştüğünü; insanların yaşamak yada var kalmak adına sürdürdüğü bu savaşımın toplumun gelişmesine ya da insanlığın ilerlemesine hizmet ettiğini, dolayısıyla elzem olduğunu savunur.[22] Bu anlayış güçlüyü, toplumsal mücadelede ayakta kalanları; bencil, yarışmacı, tutkulu, zengin, yaratıcı ve zeki olarak, buna karşın yaşama savaşından yenik çıkanları da güçsüz, pısırık, korkak, budala gibi terimlerle tanımlar.[23]

Darwin ile Spencer da bu düşünceyi bitki ve hayvan türlerinin oluşumlarını açıklamada kullanmışlardır. Darwin'in *'On the Origin of Species by means of Natural Selection'* (Doğal Ayıklama Yoluyla Türlerin Meydana Gelişi, 1859) adlı eserinde gelişme düşüncesini canlıların dünyasına uygulayarak Biyoloji'nin görüşlerinde büyük bir devrime yol açmıştı. Darwin'in kendisinin yalnız türlerin oluşumunu açıklama denemesi diye anladığı bu görüşü, öteki varlık alanlarına da aktarılmış; *'gelişme'* kavramının genelleştirilmesi felsefe sorunlarının işlenmesinde yeni bir çığır açmıştır. Birçok bakımlardan yeni görüşlere ve günümüze kadar süren tartışmalara yol açan bu teori, özetle 3 düşünceye dayanmaktaydı:

1. Yavrular, ana-babalarından, belli sınırlar içinde de olsa hep az birşey *ayırırlar.*

2. Aynı bir türün bireyleri arasında bir *yaşama savaşı* vardır.

3. Bu savaşta güçlüler üstün gelip yaşarlar. Bu savaşın nedeni, canlıların çoğalmasının çevredeki besin maddelerinin çoğalmasından daha fazla olmasıdır. Bu savaşlarda da ana-babalarından ayrımlaşmaları birer üstünlük olabilen bireyler en çok hayatta kalabilme şansını elde ederler.

Üstünlüğünü göstermiş olan birey donatımını kendi dölüne geçireceği için, başlangıçta tek bir bireyin üstünlüğü olan küçük ayrımlar gitgide bir araya gelerek türün özelliği haline gelir. Bu yolla da, *yükselen* bir gelişme ve tiplerin ayrımlaşması meydana gelir. Bu gelişme, derece derece olan bir değişmenin sonucudur. Demek ki,

---

[22] Sarp Erk, **Felsefe Sözlüğü**, Bilimve Sanat Yayınları, Ankara 2002, s. 331.
[23] Cevizci, **a.g.e.**, s. 870.

yeni bir türün- yani belli yaşama koşullarına daha iyi uymuş ve bu anlamda yaşamaya daha elverişli olmuş olan türün- meydana gelişi, rastlantılı değişiklikler ve yaşama savaşının *mekanik* sonucu olan 'ayıklanma/selection' ile oluşur. Bu anlayışta gelişmenin nedeni çevrededir. Bu arada da olup bitende organizmanın kendi etkinliğinin hiçbir yeri yoktur. Spencer bu gelişme sürecini *Origin of Species*'in yayımlanmasından önce tasarlamıştır, Evrim'i birtakım yasaların bir sonucu olarak değil de, başlı başına bir yasa, yalnız canlıların dünyasının değil, *bütün doğanın* en yüksek yasası olarak görmüştür. Darwin ile ise gelişme düşüncesin büsbütün yeni ve sağlam bir temel kazanmıştır. Ama bu kavramı İngiliz düşüncesinde felsefe bakımından işleyip değerlendiren Spencer olmuştur.

Darwin eserinin önsözünde, düşüncesine kılavuzluk etmiş olanlar arasında Spencer'i anar. Teorisi, Spencer'in sistemine çok iyi uymaktaydı. Yalnız Spencer '*doğal seleksiyonun*' önemini kabul etmekle birlikte, canlının kendi yeteneklerini kullanması yoluyla olan direkt gelişmesi daha önemli bulur. Bununla da, canlıyı salt mekanik bir ayıklanmanın konusu olmaktan çıkarmış, canlının kendisini de etkin kılmıştır. Bu görüşün de felsefesinde, özellikle sosyal felsefesinde, ağır basan bir anlamı olacaktır. Bu düşünce, Spencer'in Liberalizm'inin başlıca dayanağıdır.

'Eserin '*İlk Prensipler*' adını taşıyan ilk cildinde sentetik bir felsefenin *esasları* gösterilir ve başlığı '*Bilinmeyen*' olan bir bölümle başlanır. Burada bilimin sınırları ile *din* ve *bilim* arasındaki ilişkiler incelenir. Daha önce de belirttiğimiz gibi din ve bilim arasındaki öteden beri bulduğumuz karşıtlık bir yandan ancak bilimin başa çıkabileceği sorunları dinin çözmeye kalkışması, öbür yandan da bilimin dinin alanına girmek istemesi yüzündendir. Spencer, dış dünyanın varlığını ya da bilginin temel kavramlarının -örneğin kuvvet, neden kavramlarının- objektif geçerliği konusunda *realist*'tir. Ama öte yandan da Positivizm ile bir düşünerek, bilmeyi objelerin karşılaştırılması, bunlar arasında bağlantılar kurmak diye anlar, dolayısıyla her şeyin kaynağı olarak tasarlanan 'kuvvet'i, evrenin son temelini, 'mutlak'ı *bilinmez* sayar[24]. Uzay, zaman, hareket, kuvvet, bilinç ve kişilik gibi kavramlarımız, deneyin sınırlı ve relatif dünyasında kaldıkça açıktırlar, işe yararlar. Ama bunları

[24] Durant, **a.g.e.**, s.352.

mutlak bir varlığın özü ile ilişkili deyimler olarak kullanmaya kalkarsak, çelişmelere düşeriz. Biz ancak *sonlu* ve *sınırlı* olanı bilebiliriz. Din ve bilim sonunda varlığın en iç özünün bizim için bilinemez, kavranamaz olduğu, ancak bu özün kendini deney dünyasında gösterişi üzerine bilimsel bir bilginin olabileceği kanısında birleştirecektir. Din bilinci, *'bilinmeyen'*, *'mutlak olan'* ile 'mysterium'lar karşısında saygılı , inançlı bir ürküntü duymaktır. Din 'mutlak olan'ı bilmeye kalkışır, onu insanlaştırır, ya da herhangi bir doğa kuvveti ile bir sayar da bilime bu belirlenimleri eleştirerek incelemeyi yasak ederse, bilimle anlaşmazlığa düşer[25]. Tersine olarak bilim de kendi sınırlarını bilmeye kalkışır, kendileriyle çalıştığı en son, en yüksek kavramların relatif, soyut ve simgesel nitelikte olduklarını göremezse, yine din ile bilim arasında bir çatışma doğar. Yukarıda da bahsettiğimiz üzere Spencer'e göre din ile bilimin gidişleri bunları bir uzlaşmaya, *barışmaya* doğru götürmektedir. Bugün sınırları birbiri içine girmiş olan din ile bilim günün birinde birbirinden bir şekilde ayrılacaklar ve birbirini karşılıklı olarak tanıyacaklardır.

Bilimin amacı bilgiler arasında bir birlik kurmak, yasaları az sayıda temel yasalara geri götürmektir. Bilim, yasalarını tümevarım ve genelleme ile elde eder; sonra felsefî düşünce onları *son ve kesin olan bir birlik* içinde derlemeye çalışır.

Doğadaki her oluş, bu birbirleri karşısında direnen kuvvetlerin bir *bileşke*sidir. Bu yalnız cansız doğada değil, canlı doğada da, insanların beraberlik hayatında da geçerli olan bir yasadır. Ama Spencer'e göre, bunları söylemekle Felsefe'nin gözönünde bulundurduğu o asıl *sentez problemi* çözülmüş olmaz. Çünkü bundan sonra bu kuvvetler ile yasalarının evrenin bütününü oluşturma ve bunun gelişmesini belirlemede nasıl birlikte çalıştıklarını da göstermek gerekir. Sadece bir nesnede etkiyen kuvvetler ile yasalarını deyimlemekle bu nesneyi bilmiş olmayız. Nesneyi tam olarak bilmek için onun tarihini bilmek, onun bu kuvvetler ve yasaların etkisiyle nasıl bir biçim kazanmak zorunda kaldığını geçmişte ve geleceğe doğru izlemek gerekir.

---

[25] Boutroux, **a.g.e.,** s.102.

Her fenomenin bir *tarihi vardır.* Bir fenomen ortaya çıkar, bir süre sonra ortadan çekilir. Her bilim kendi fenomenlerinin tarihini anlatır bize. Şimdi yapılacak şey, bu çeşitli tarihi süreçlerin *ortak* oldukları çizgiler var mı? Varsa bunlardan genel bir gelişme yasası çıkarılabilir mi? bunu aramaktır. Ancak Spencer'in burada gözönünde bulundurduğu, bütün halindeki evren için değil de, *her bir olay* için geçerliliği olan bir yasayı bulmaktır. Ona göre her gelişmenin az ya da çok açık olarak görülebilen *üç belirtisi* vardır ve ancak bunlar bir araya geldiğinde gelişme kavramı tam olarak belirebilir.

1.Belirti, '*bir bütün olarak toplanma*' dır, '*bütünleşme*' dir (integrasyon) . Bir fenomenin oluşması demek, bundan önce ayrı ayrı bulunan ögelerin bir yerde toplanıp birleşmeleri demektir. Örneğin Kant-Laplace varsayımına göre, güneş sistemimizde böyle bir 'bir noktada toplanma' oluşturmuştur. Daha önce şurada burada dağınık bulunan ögelerin bir araya gelmesiyle güneş sistemimizin çekirdeği olan nebüloz meydana gelmiştir. Canlının dünyasında da 'büyüme' daha önce çevrede dağınık halde bulunan ögeleri organizmanın kendinde toplayıp özümlemesiyle olur. Psikoloji'den örnek: Her genelleşme, her tümel kavram ve yasada bir yığın duyum ve tasarımı bir noktada, tek bir düşüncede toplarız. Toplum alanında gelişme, bundan önce az çok dağınık yaşayan bireylerin boylar ve uluslar halinde birleşmeleriyle olur.

2.belirti, deintegrasyon/*bütünleşmenin çözülmesi*dir. Pek yalınkatlarını bir yana bırakırsak, her bütünleşmenin içinde gittikçe artan özel 'toparlanmalar' - (concentration) - gelişir. Öyle ki başlangıçta kendi içinde bir cinsten -homojen- olan ilk bütünleşme zamanla ayrı cinsten - heterojen- olur. Örneğin: Güneş sistemimizin gelişmesinde başlangıçtaki o kendi içinde bir cinsten tek çeşitli olan bulutsu'dan her birinin kendine özgü özellikleri olan gezegenler oluşmuştur. Canlının dünyasındaki gelişmede, kendi içinde ayrımlaşmamış olan tohumdan başlayarak çeşitli dokuları olan, her birinin başka başka yapıları ve görevleri bulunan organlardan kurulmuş organizmalara varmıştır. Duyularımız da açık ve kesin olma bakımından gittikçe gelişmektedir; bu yüzden de gittikçe daha çok ayrılıkları kavrayabilmekteyiz. Düşüncede yalnız bütünleşmesi bakımından değil, zenginliği yönünden de, yani

ayrımlaşmış olup olmadığı bakımından da ölçülüp değerlendirilir. Toplum alanındaki gelişmede ortaya çıkan işbölümü yüzünden sıfatlar, zümreler meydana gelir; böylece başlangıçtaki yalınç bütünleşme çözülüp çeşitlilik kazanır.

3.belirti '*belirlenim*'dir. (Determinasyon) . Bütünleşmenin çözülmesi sürecinde, başlangıçta bir cinsten- homojen- olan kütle içinde başkalıklar belirir. Gelişmeyi 'dağılma'dan ayırt edebilmek için şunun eklenmesi gerekir: Gelişme daha az belirli, daha az düzenli bir durumdan daha çok belirli daha çok düzenli bir duruma geçişi sağlamadır. Gerçek gelişme, kısımları dağınık ve homojen olan bir khaos'tan parçaları heterojen olan ve bunlar arasında karşılıklı bağlantılar bulunan derlenip toplanmış bir bütün'e doğru ilerler. Güneş sistemi, organizma, bilinç, insan toplumu: Bunların hepsi az ya da çok düzenli olan bütünlerdir. Gelişmenin bu 3.belirtisi- determinasyon- aslında ilk ikisinin bileşimidir: Çünkü '*düzenli bir bütün*', içinde parçalarının ayrımlaşmaları ile derlenip toplanmalarının elele gittiği bir bütündür[26].

Dünyanın her yerinde, *bütün varlık alanlarında* gelişme süreçleri bu anlatılan biçimde olup biterler. Gelişme felsefesi, bu süreçleri karşılaştırmalı olarak inceleyerek her fenomenin genel tarihinin ana çizgilerini belirler. Yukarıda anlatılanlar '*İlk Prensipler*'de geliştirilmiştir. Eserin bundan sonraki ciltlerinin sırasıyla konuları olan biyoloji, psikoloji, sosyoloji ve ahlak bölümlerinde sözü geçen gelişme ilkeleri araç olarak kullanılıp bunların yardımıyla hayat, ruh, insan toplumu ve insanın eylemi fenomenleri incelenir; bunların hepsinde de aynı gelişme yasalarının -soyut homojenlik ile gevşek bir bağlantıdan organlaşmış ve ayrımlaşmış kapalı bir birliğe doğru olan ilerlemenin- hüküm sürdüğünü kanıtlamaya çalışır.

Biyoloji alanında gelişme: Hayat nedir? "Canlı" , diyor Spencer, "içindeki değişmeleri boyuna dışarıdaki değişmelere 'uydurabilen' varlıktır". Bu '*uymal* adaptation, accomodation' ne kadar ileri gitmişse, iç ve dış bağlantıların uygunluğu ne kadar gelişmişse, hayat da o kadar *yetkin*dir. Uyma fenomenini pek sürekliliği olmayan homojen protoplasma'da da buluruz. Ama burada uyma ne kadar ilkel, ne kadar gelişmemiştir. Bunun karşısına bir de dış dünyanın çeşitli yönlerine karşılık

---

[26] Boutroux, **a.g.e.**, s.105.

olan birçok organlarla donatılmış gelişik bir hayvanı koyayım: Bu hayvan çeşitli duyuları sayesinde dış dünyanın zengin çeşitliliğine ayak uydurabilir; deneyleri sayesinde kendini geleceğe göre de ayarlayabilir. Zekası sayesinde bulduğu araçlarla duyularını daha bir keskinleştiren, deneylerini düşünceler halinde bağlamakla işe yarar bir sistem ortaya koyan insan ise, bu 'uyma'yı daha da ileri götürmüştür.

Spencer; Darwin'den önce, bütün canlıların ortak, yalınç bir ilk formdan - uzun zaman aralıklarında inip- geliştiklerini ileri süren '*descendence*' teorisinden yana olmuştu. '*The Development Hypothesis*' (Gelişme Varsayımı) adlı makalesi 1852 de, Darwin'in '*Türlerin Oluşumu*' adlı eserinden 7 yıl önce yayınlanmıştı. Darwin'in seleksiyon kavramını benimsemiş ve yeni türlerin meydana gelmelerinin tek nedenini, bu ayıklama ile bundaki yaşama savaşına kötü ayak uyduranların ezildiklerini ve elendiklerini ileri süren mekanik elenme ilkesinde bulmamıştır. Bu mekanik ilke, O'na göre, ancak ilkel organizmalarda ağır basabilir. Yüksek örgütlü canlılarda bunun yerine *aktif bir uyma* sözkonusu olur.. (Lamarc'ın ilkesi) . Bunun en iyi örnekleri insanlarda görülmektedir: İnsanlarda doğal seleksiyon ancak hastaları ve yaşlıları saf dışı edebilmektedir[27].

Psikoloji alanında gelişme: Canlılar için geçerli olan gelişme yasası ruhi hayata da uygulanabilir. Beyin ve sinir sistemi, bütün cisimsel şeyler gibi, homojen ögelerden '*bütünleşme*' ve '*ayrımlaşma*' ile gelişip oluşmuşlardır. Aynı şey bilinç için de söylenebilir. Ruhun gelişmesinin başlangıcına Spencer, yalın duyguların gerçek dokusunu koyar. Bunlardan sonra, '*bütünleşme*' ve *ayrımlaşma*' ile çeşitli duyumlar, tasarımlar, düşünceler oluşacaktır. Bunun gibi, reflex mekanizmasından başlayıp '*uyma*'nın gittikçe olgunlaştığını görüyoruz: Reflex, anlık uyarışlara karşı bir davranıştır; içgüdüde ereğe uygun bir yanıt var; zekada saplanıp kalmamış bir ileriyi görüş ortaya çıkmakta.

Spencer, '*bütünleşme*' ve '*ayrımlaşma*' kavramlarını kültür hayatına, insanların bir araya gelmeleriyle oluşan sosyal bütünlere de uygulayınca şu sonuçlara varır: Bugünkü pek karmaşık devlet organizmaları, başlangıçtaki ilkel insanların

---

[27] Durant, **a.g.e.,** s.349.

içinde birleştikleri şekilsiz sürülerden *uzun bir gelişme* sonunda meydana gelmişlerdir. Bu arada beliren *işbölümü* insanları birbirine yaklaştırmış ve bütünü daha güçlü bir hale gelmiştir. Aile, devlet ve toplum da *organik* oluşumlardır; bunlar bir hayvanın vücudunda hücrelerin ayrı dokular ve organlar halinde bir araya toplanmalarıyla kıyaslanabilirler. Yalnız, buradaki bir ayrılık gözden kaçırılmamalıdır: Bir sosyal organizmanın organları *bağımsız ve özgür* olarak davranabilen bireylerdir; genel gelişme içinde bilinci olan, duyan ve isteyen tek varlıklardır. Toplum yapısının bu tek tek bilinçler dışında ayrıca *kollektif bir bilinci* yoktur[28]. Hayvan vücudunda bütün kısımların esenliği sinir sisteminin esenliğine bağımlı kılınır. Buna karşılık insan devlete, topluma bütünüyle feda edilmesini, bunların erekleri bakımından sadece bir araç olarak kullanılmasını hiç bir zaman isteyemez ve buna dayanamaz da. Onun için, gelişmenin başlangıcında, insanları kapalı gruplar halinde toplayıp onları verimli olarak birlikte çalıştırmış olan 'zor', askeri ilke -militarizm- ancak zorunlu olan bir ara-dönemdir. Gelişme bu dönemi de arkada bırakıp elden geldiğince çok özgürlüğün olduğu bir duruma -indüstrializme- doğru ilerlemelidir. Burada O'nun çok kuvvetli bireyci duygusunu görürüz.

Ahlak alanında gelişme: Ahlak öğretisi eserin doruğudur. Bu konudaki araştırmaların temeli de yine 'gelişme' düşüncesidir. Ahlak, hak-haksızlık, iyi-kötü ile ilgili görüşler de Spencer'e göre, birer '*uyma*' fenomenidirler; bunlar, eylemlerimizin yararlı ve zararlı sonuçları üzerinde insan türünün yapmış olduğu deneylerin tortularıdır. Biz bugün belli birtakım davranışlara karşı doğrudan doğruya, duygularımızla -bunları onamak ya da reddetmek şeklinde- tepkide bulunuruz. Bu arada bu davranışların kendimiz için de başkaları için yararlı ya da zararlı olduklarını düşünmeyiz. Bu yüzden bir inruitif ahlak, doğrudan doğruya olan bir ahlak duygusu varmış gibi gelir bize. Gerçekte ise bu davranışların arkasında sayısız insan kuşaklarından bize miras kalmış olan deneyleri saklıdır.

Spencer için ahlak, bir çeşit toplumun sağlığını koruyan kurallar bütünü gibi bir şeydir. Çünkü toplumda beraberlik hayatının zedelenmemesi, yıkılmaması, bireyin huzurunun bozulmaması için kendilerine uzun zaman ulaşılamayacak olan

---

[28] Ernst Haeckel, **History of Creation**, London 1883, s.83.

birtakım davranış biçimlerinin varolması zorunludur. Bu ölçü ile O, iki türlü ahlakı ayırır:

1. *'Mutlak ahlak':* Bu ahlak ilerideki insan toplumunun ahlakıdır, gelişmesi sonuna kadar varmış olan ahlaktır. Bu ahlak düzeninde insanların ilgi ve çıkarları dengeye ulaşacaktır.

2. *'Henüz olmakta olan ahlak'*: Bu, varlığı için başkalarıyla savaşan bir toplumun ahlakıdır. Bu sonuncu çeşidinden toplumlarda birbirleriyle çelişik olan ahlak kurallarını yanyana buluyorsak şaşmamalıdır. Bu gibi toplumlarda örneğin bir yandan bireylerden başka toplumların üyelerine karşı düşmanlık duymaları istenir. İşte bu birbirine aykırı ahlak kuralları bile ebedi ve değişmez ahlak duyguları olmadığını gösterir. Bilincin bu yönü de '*uyum*'un bir ürünüdür; insanların kendilerine '*uymak*' zorunda kaldığı koşullarda birlikte değişir o da. İnsan toplumundaki adalet idealine vardıran gelişmenin başlangıcını daha sürü halinde yaşayan hayvanlarda bulabiliriz. Davranışlarıyla sürünün bir arada bulunmasını bozan hayvan sürüden atılır. Yalnız kendi çıkarımızı gözetmeyen, başkalarının uğradığı bir haksızlığa da ayaklanan adalet duygusu, bugünkü devlet hayatımın temeli olan bu duygu gelişmenin sonraki bir ürünüdür. Bundan önce misillemeden korkma vardı; Tanrı'nın öc alacağından, yasanın cezaya çarptırılacağından korkuluyordu. İlkel toplumlar bu korkulara dayanırlar. Burada olduğu gibi başka her yerde de toplum, bireyin duygusunda kendine bir biçimde yavaş yavaş sağlam bir dayanak kurar.

O'na göre ahlakın son ereği, *hayata yararlı olmak*, yani insan türünün korunma ve gelişmesine hizmet etmektir. Onun için, hayata daha iyi uymayı başarmış kimselere, bundan yararlanmaları da sağlanmalıdır. Nasıl yavrularına bakmak içgüdüsü ile yaşama savaşı hayvanın hayatına egemenseler, gelişmenin durmasının ve geri gitmesinden korkuyorsa, insan hayatında da bunlar korunmalıdır. Burada Spencer'in ağır basan individualizm'i ile liberal ve anti-Sosyalist tutumu belirir. Zaten Darwinizm ve doğal Seleksiyon görüşü ahlakın temeli yapılırsa, orada

serbest rekabeti yaşama savaşından türeten Liberalizmin *bırakınız yapsınlar* ilkesi de kendiliğinden ortaya çıkar[29].

D. Spencer'ın Sosyal Darwinizmi

Spencer, burada özetlediğimiz düşüncesiyle döneminin toplumsal yaşamına ve düşünsel gündemine müdahalede bulunmuştur. Spencer'ın toplum bilim ve felsefe alanındaki düşüncelerinin dayanak noktasını, ilk savunucuları arasında yer aldığı evrim kuramı oluşturmaktadır. Spencer'ın evrim anlayışının çıkış noktası Lamarck'tır. Lamarkçılığı açacak olursak terimsel olarak şöyle ortaya koyabiliriz: "Türlerin değişmez olduğunu savunan öğretiye karşı çıkarak, türlerin değişim geçirerek çevreye uyduğunu, dönüşüme uğradığını öne süren öğretidir."[30]

Lamarkçılık her soyun atalarından aldıkları genetiksel nitelikleri kendinden sonraki kuşaklara aktardığını, ancak bunlara bir kuşağın yaşamı süresince karşılaştığı koşullara bağlı olarak geçirdiği dönüşümden (evrimden) kaynaklanan yenilerin eklendiğini savunur. Bu bağlamda Spencer, Charles Darwin'in doğal ayıklanmaya dayalı evrim açıklamasından farklı bir biçimde olarak edinilmiş özelliklerin kalıtım aracılığıyla açıklamış ve dıştan gelen etkilerin organizmanın gelişimi üzerindeki etkisi üzerinde durmuştur.

Evrim teorisinin deneysel olarak test edilebilir ve savunulup temellendirilebilir bir teori olduğunu belirten Spencer, basitlikten karmaşıklığa, homojen olandan heterojen olana doğru gerçekleştiğini düşündüğü evrimin doğadaki toplum ve ahlaki yaşamdaki örneklerini gözler önüne sermeye çalışmıştır.[31] Spencer, sosyal ilerlemeyi, evrensel kozmik yasanın bir örneği olarak görür. Ona göre, sosyal ilerleme , fiziksel ve biyolojik evrim yasasının sadece benzeri değil, aynı zamanda onunla özdeş bir olgudur. XVIII.yüzyılın ilerleme fikriyle ve bu fikrin yeni bilimsel yorumlanışı arasında bir çelişki vardır. XVIII.yüzyıl filozofları, materyalist oldukları

[29] Gökberk, **a.g.e.**, s. 425-431
[30] Erk, **a.g.e.**, s. 877.
[31] Cevizci, **a.g.e.**, s. 881.

zaman bile insanı, doğanın geri kalan kısmından yukarıda ve ayrı bir kategoriye yerleştirmişler ve insan aklını dünya gelişiminin bir prensibi gibi sembolleştirmişlerdi. Yeni evrim teorisi, insanı yeniden doğanın içine yerleştirmiş ve gelişimini, maddi dünyayı yöneten kör güçlerin mekanik işleyişinin gelişimine atfetmiştir. Böylece akıl, sadece insanın kendisini çevresine adapte etmekteki çabasıyla gelişmiş bir organa dönüşüyor ve esasen geyiğin hızı veya av hayvanının kokusu gibi varolma mücadelesiyle bağlantılı hale geliyordu.[32]

Spencer, toplumu ortaboy bir organizma olarak görür.[33] Evrim düşüncesini sosyolojiye uyarladığında, diğer bütün organizmalarda olduğu gibi zaman içinde gelişim sözkonusudur. Spencer'da bireycilik ön plandadır ve aslında bütün sosyal darwinistlerde de bu tavır görülmektedir. Bunun sebebi toplumu yani organizmayı oluşturan bireylerin organizmanın gelişmesi için önkoşul olarak müdahaleyle karşılaşmamaları gerektiğini savunmasıdır. Spencer, bir organizmanın doğal gelişimini tamamlamak için özgürlüğe gereksinimi olduğunu söyler.[34] Aslında bu görüşün temeli ilk olarak "Tanrı varmı" sorusuna aradığı cevaplarda görülmektedir. Spencer'ın ilk bulduğu şey, evrenin başlangıcı ile ilgili bütün kuramların, bizi kavranamazlıklara götürmezdir. Tanrı tanımaz, kendi başına var olan, başlangıcı olmayan bir dünya düşünmek ister. Ama başlangıçsız yada nedeni olmayan herhangi birşeyi kavrayamayız. Tanrı tanır (deist) ise, bu güçlüğü bir adım geri itmekte ve yalnızca "Tanrı dünyayı yarattı" diyen din bilimcilere "Tanrıyı kim yarattı?" sorusunu sormaktadır. Sonuç olarak da, dinsel fikirlerin hiç biri mantıkla kavranamaz der. Bu söylemler Spencer'ın ne kadar üst seviyede bir bireycilik anlayışına sahip olduğunun örneğidir.[35] Kanımca bu bireyciliğin oluşmasındaki sebep eğer agnostik bir düşünce dışında deist bir anlayış benimseseydi kendi üstünde bir kudretin varlığını kabul edecek ve bu bağlamda kısıtlanacaktı. Çünkü hıristiyan avrupadaki baskıcı din anlayışının Spencer üstündeki etkisi göz ardı edilemez. Bu baskıyı kırmanın tek çözümü ise agnostik bir anlayış üzerine teoriyi kurmaktan geçmektedir.

---

[32] Christopher Dawson, **İlerleme ve Din,** çev. Yusuf Kaplan ve Aylin Doğan, Açılım Kitap, İstanbul 2003, s.32.
[33] Emre Kongar, **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, Remzi Kitapevi, İstanbul 1985, s.91.
[34] Erk, **a.g.e.**, s.1351.
[35] Durant, **a.g.e.**, s.353.

Aslında Spencer'ın tanıdığı tek yasa, klasik liberalizmin de köşetaşlarından biri olacak "laissez-faire'ci" (bırakınız yapsıncılarcı) herkesin her istediğini yapabilme özgürlüğü yasasıydı.[36] Bu görüş liberalizmin çıkış noktasıdır. Spencer, devletin topluma müdahalesini kısıtlayarak yalnızca insanların başkalarının haklarını gasp etmemek için denetleyici bir mekanizma olma dışına çıkmaması gerektiğini savunur.

Bireylerin toplumun yararı için değil, toplumun bireylerin yararı için varolduğunu savunmaktadır. Kısacası toplum bireylerin toplamından başka bir şey değildir. Birey kendi haklarını en iyi şekilde savunurken toplum için de en iyi'yi yapmış olur.

Organizmanın (toplumun) gelişmesi büyük boy düzeyde belli bir evrimdir. Toplum bu evrim sırasında gittikçe karmaşıklaşır, bünyesindeki ve parçalarının fonksiyonlarındaki farklılaşma artar. Bu farklılaşma sonunda, farklılaşan parçalar arasındaki karşılıklı bağımlılık da artar. Evrim sonunda toplum endüstriyel bir düzene kavuşur. Bu düzenin kaçınılmazlığı Spencer'ı da deterministler arasına sokar. Farklılaşan toplumun ortaya koyacağı endüstriyel düzen sonunda savaşlar yok olacak, kişi hakları daha iyi korunacak ve hükümetin önemi azalacaktır.[37]

II. SOSYAL DARWİNİZM'İN ETKİLERİ

A. Avrupa'daki Etkileri

1. FRANSA: Clemence Auguste Royer (1830-1902)

Darwin "Origin" adlı kitabını yayımladığında Fransa, politik sorunlar ve sosyo ekonomik değişimler içindeydi. Bunun yanında Katolik Kilise ile seküler güçler arasında da çatışmalar sürmekteydi. Politik görüşü ne olursa olsun Fransız filozofları ve sosyal teorisyenleri, toplumu etik konsensus etrafında toplayabilecek bir yöntem

---

[36] Erk, **a.g.e.**, s. 1351
[37] Kongar, **a.g.e.**, s. 91

arıyorlardı. Comte'un adını "la morale" koyduğu bu sistem, Fransız filozofların çoğuna göre doğa bilimlerinden etkilenmek zorundaydı. Diğer bir deyişle yeni ahlaki düzende, 'din'in yerine doğa bilimleri gelecekti.[38]

İşte bu yüzden Sosyal Darwinizm, tam da kendisi gibi bir sistemi bekleyen Fransa'da büyük yankılar uyandırdı. Çünkü Sosyal Darwinizm, Darwinist biyolojiyle yakın bir ilişki içerisindeydi ve bu ilişki, sosyal bir sistemi doğa bilimleriyle ilişkilendirmek isteyen filozofların aradığı türdendi. Aslına bakılırsa Sosyal Darwinizm içinde bu iddiayı barındırıyordu. Birçok Sosyal Darwinist'e göre bu sistem biyolojinin sosyal alandaki tam karşılığıydı. İşte bu yüzden Sosyal Darwinizmin Fransa'da Darwinizm'den daha çok etkili olduğunu savunanların sayısı azımsanmayacak seviyededir.[39]

Fransa'da bu konuda en önde gelen isim Clemence Auguste Royer (1830-1902) olmuştur. Darwin'in ve evrimci görüşlerinin sadık savunucusu olan Royer geçmişte muhafazakar bir bayandı.. Daha sonra Darwinizm'den oldukça çok etkilendi ve onun başka konulara da uygulanabileceğini savunmaya başladı. Royer'a göre toplum biyolojik bir organizmaya benziyordu. Değişim her ikisinde de kaçınılmazdı. Değişim bütün cinsleri etkileyen bir doğa gerçeği olmasının yanısıra ahlaki ve politik çıkarımlar yapabileceğimiz çok önemli bir araçtır.[40]

Royer'a göre eşitsizlikler normaldir ve tıpkı hayvanlar aleminde olduğu gibi güçlü ırklar zayıf ırkların yerine geçecek, böylece zayıf ırklar zamanla eleneceklerdir. Bu doğa kanunu sadece ırklara değil zamanı geçmiş geleneklere ve kurumlara da uygulanmalıdır. Royer'ın burada bahsettiği zamanı geçmiş geleneğin 'din', kurumların da 'kilise' olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. (Zira Royer eserlerinde "akıl, özgürlük ve gelişmeyi yücelten aydınlanma çağına" bağlılığını belirtiyor, Tanrısal vahye inanmadığını söylüyordu. O'na göre, Hıristiyanlık eski ve inananlarını zayıflatıcı dogmalardan başka bir şey içermiyordu. İşte bu yüzden Hristiyanlık insanlığın gelişimi önünde büyük bir engeldi.) "Origin"e yazdığı

---

[38] Hawkins, **Mike, Social Darwinism in European and American Thought (1860-1945)** , Cambridge University Press, Cambridge 1997, s. 123
[39] **A.e.,** s. 124
[40] Hawkins, **a.g.e.,** s.124.

önsözünde Darwinizm'in biyoloji dışındaki alanlara uygulanamamasından duyduğu rahatsızlığı dile getiren Royer, Darwinizmin doğa ahlak, politika ve uluslararası ilişkilere de uygulanması gerektiğini belirtmiştir. Zira Royer'a göre Darwinizm bir "devrimdir".[41] Bu anlamda Royer Fransa'da bir öncü sayılabilir. Çünkü Darwinizm'in bir çok koyu savunucusu bile Darwinizm'in bu kadar kapsamlı uygulanabileceğini düşünmemişlerdir.

Origine de l'homme et des adlı eserinde yaratılışı reddeden Royer insanların ve tüm canlıların evrimleşerek ortaya çıktıklarını iddia ediyordu. Bu görüşünü iki önemli kuralla destekliyordu:

1) Yaşam için mücadele (Struggle for life)

2) Doğal Seleksiyon (Natural Selection)

Bu kurallar, barış değil sürekli mücadele ve savaşı hayatın temel yasası olarak görüyordu. Her canlı türü bir diğerine, her ırk bir başka ırka ve her birey bir diğerine karşı rekabet halindeydi. Bu görüşün doğal sonucu olarak Royer, Rousseau'nun Barışçı Doğasını (State of nature) kabul etmiyordu. Doğal olan insanın hem cinslerine ve doğaya karşı mücadelesi olmalıydı. [42]

Royer vazgeçilmez ve doğal olarak tanımladığı eşitsizliğe büyük önem veriyordu. Eşitsizlik sadece bireyler arasında değil aynı zamanda ırklar, toplumlar arasında da olabilirdi. Eşitsizlik tıpkı biyolojik evrimde olduğu gibi güçlünün zayıfı ezmesine olanak sağlayacaktı. Royer'a göre bu olması gereken bir durumdu çünkü doğadaki kaynaklar sınırlıydı ve ancak belli sayıda insana yetebilirdi. Adil olan bu kaynaklara, onları en çok hak edenlerin yani güçlü insanların sahip olmasıydı. Bu ırklar ya da insanlar o kaynaklardan en iyi şekilde yararlanacak olanlardı. Bu görüşü ile Royer'ın ırklar ya da toplumlar arasında savaşı meşru hale getirdiğini söylemek doğru olacaktır. Ancak burada bir ilginç nokta daha göze çarpmaktadır. Royer güçlülerin yaşamlarını sürdürmesini isterken sadece en güçlünün kalmasını kast

---

[41] **A.e.,** s.125.
[42] **A.e.,** s.126.

etmemiştir. Royer dünyayı güçlüler ve güçsüzler olarak ikiye ayırmış, güçlülerin güçsüzlerle savaşını savunmuştur. Güçlüleri kendi aralarında savaşmasını ise yanlış bulmuştur. [43]

Royer, Darwinizm'i etik için gerekli kriter olarak görmekteydi. Darwinist kurallar doğru ile yanlışı ayırt ediyordu. Örneğin insanlara maddi yardımda bulunmak oldukça yanlış bir öğretidir. Royer'a göre bu yardım değil, iyiyi kötü için feda etmektir. Diğer bir deyişle Royer fakirlere yardımı etik bir davranış olarak görmemekte, dahası yaşamayı hak etmeyen insanların yaşamasına yol açtığı için ahlaksız olarak yorumlamaktadır. [44]

Bütün bu görüşleriyle Royer, Fransa'da Sosyal Darwinizm'in öncüsü olmuştur. Spencer kadar popüler olamadıysa da o dönem Fransa'sında ihtiyaç duyulan doğa bilimlerine dayalı ahlaki sistemiyle oldukça ses getirmiştir.

2. ALMANYA: Ernst Haeckel (1834-1919)

Fransa'nın aksine Darwinizm Almanya'da biyologlar tarafından da oldukça büyük destek görmüştür. XIX. yy'ın ikinci yarısında Darwinizm bu bilim adamlarının uğraşları sonucunda Alman toplumunda popüler bir yer edinmiştir. Bu popülarite Darwinizm'i sosyal alanda da etkin olmaya itmiş, böylece Almanya'da Sosyal Darwinizm güçlü bir temelle ortaya çıkmıştır. [45]

Almanya'daki sosyal Darwinistler, taraftarlarını tıpkı hayvan ve bitki alemindeki gibi doğal seleksiyon neticesinde bugüne geldiğine inandırmaya çalışmışlardır. [46] O kadar ki yaşam için mücadele etmek (struggle for existence) o dönem Almanya'sında sıkça kullanılan bir klişe halini almıştı. Kuşkusuz Almanya'daki sosyal Darwinistlerin en büyüğü Ernst Haeckel (1834-1919) idi. Jena Üniversitesinde bir zoolog olan Haeckel, bir çok kişiye göre Nasyonel Sosyalizmin

---

[43] **A.e.,** s.127.
[44] **A.e.,** s.129.
[45] Hawkins, **a.g.e.,** s.132
[46] Schmidt, **The doctrine of Descent and Darwinism,** New York 1896, s.140.

fikir babası olmuştur.[47] Haeckel'ın bir diğer özelliği de Katolik kilisesi'nin bilimi ve eğitimi dışlayan açıklamalarını sürekli eleştirmesi ve zamanla Kilise'nin karşısındaki önemli figürlerden birisi haline gelmesidir (Kilisenin insanın maymundan gelmediğini söylemesi, Haeckel'in Kilise'yi bilim düşmanı olarak görmesine neden olmuştur) . [48]

Haeckel felsefe ile bilim arasında önemli bir bağ olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır. O'na göre felsefe bilimin bütün verilerini alıp onlara sentez yaparak, bir birliktelik kazandırır. Aslında tüm doğada bir birliktelik vardır. Örneğin yaşam için mücadele sadece hayvanlarda değil tüm doğada gözlenebilir. İnsan da doğada yaşadığı için bu kuralın bir parçasıdır ve o da Darwinizm'in yasalarına uymak zorundadır.[49]

Bu konuda Haeckel, *History of Creation* adlı eserinde, evrende şiirlerimizde övdüğümüz 'barış'ın olmadığını, aksine her yerde bir mücadele olduğunu vurgulamıştır. O'na göre 'bencillik' ve 'hırs' istesek de istemesek de hayatın en önemli itici güçlerindendir. İnsan da bu duygulara sahiptir ve hayvanlar gibi çıkarları için her şeyi yapabilir. [50]

Bu noktada Haeckel'ın bir çelişkisine dikkat çekmek gerekiyor. Eserlerinde sosyal Darwinizm'in bütün bileşenlerinden bahseden; hatta hepsinin ne kadar gerekli olduğunu vurgulayan Haeckel, doğada bilinçli bir düzen olduğunu reddetmemiştir. Oysa ki doğada bir düzenin varlığını kabul etmek akıllara bu düzeni oluşturanı getirecekti. Haeckel bu tehlikeyi gördü ve şu ayrımı yaptı: Doğada 'dizayn' değil 'düzen' vardır. 'Dizayn' bir Yaratıcı'yı gerektirirken düzen sadece evrende süregelen biyolojik kuralları akla getirmelidir. Haeckel insanın bu düzeni kabul etmeden yaşayamayacağını söylemiş, hatta hayatın bu kurallarla uyum içinde yaşanması gerektiğini vurgulamıştır. İşte bunu sağlamanın yolu da aile, devlet gibi sosyal organların yeniden doğa kanunlarına göre düzenlenmesinden geçiyordu.[51]

---

[47] G.J Stein, "Biological Science and the Roots of Nazism", **American Scientist**, (1) 1988, s.76.
[48] Hawkins, **a.g.e.**, s.133.
[49] Hawkins, **a.g.e.**, s.134.
[50] Ernst Haeckel, **History of Creation**, London 1883, I, 161
[51] Hawkins, **a.g.e.**, s.137.

Haeckel sadece Kilise'yi eleştirmekle kalmamış, aynı zamanda insanlar arasında eşitliği öngören her türlü sistemin imkansızlığından söz etmiştir. Sosyalizmin savunduğu, bireylerin eşitliğine dayalı sistem Haeckel'a göre 'ütopya'dır. Hatta o dönemde Sosyal Darwinizm'in Sosyalizm'i gerektirdiğini söyleyen politikacıları da eleştirmiştir.[52] O'na göre Darwinizm ve Sosyalizm su ve ateş gibidir. Sosyalizm tarafından savunulan halkların eşitliliği, görevler ve ödevler biyoloji tarafından geçersiz kılınmışlardır.[53] Çünkü Haeckel'a göre eşitsizlik ve yaşam için mücadele sadece hayvanlar aleminde değil bütün alanlarda mevcuttu. İnsanların eşit kabul edilmesi bu gerçeği değiştirmeyecek ve onları eşit yapmayacaktı. Aslında Haeckel'a göre sadece Sosyalizm değil, Sosyal Darwinizm'in temel ilkelerini kabul etmeyen hiç bir politik sistem gerçekle bağdaşmayacak dolayısıyla başarılı olamayacaktır.[54]

Haeckel'ın bu düşünceleri kimi zaman O'nun otoriter ve elitist bir rejim istediği şeklinde, kimi zamansa sadece o dönemin polemiklerinin getirdiği ve çok ciddiye alınmaması gereken sözler olarak yorumlanmıştır.[55]

Bu noktada ilk yorum, yani Haeckel'ın bu görüşlerinde samimi olduğu daha ağır basmaktadır. Zira Haeckel'ın eserlerinde yaptığı açıklamalar sürekli eserlerinde yücelttiği Sosyal Darwinist görüşlerle uyum halindedir. Birçok kişiye göre Nasyonel Sosyalizmin fikir babası olan Haeckel'i doğru anlamamız gerekmektedir. Irkların birbirinden üstün olduğunu savunan ve bu üstünlüğü ırkların dillerine ve saç yapılarına bakarak değerlendiren bir bilim adamının sözlerinde ciddi olmadığını söylemek doğru olmayacaktır.

3. İNGİLTERE: Fabianlar

İngiltere'de Fabian toplumu ile Sosyal Darwinistler arasında sıkı bir benzerlik olduğu zaman zaman gündeme getirilmiştir. Entellektüeller arasında bu

---

52 Bannister, **a.g.e.**, s.132.
53 Hawkins, **a.g.e.**, s.138.
54 Bannister, **a.g.e.**, s.132.
55 Hawkins, **a.g.e.**, s.139.

benzerliğin hatta bağın önemi ve seviyesi hakkında uzun soluklu tartışmalar yapılmıştır.

Eserlerinde Sosyal Darwinist görüşler taşıyan Fabian teorisyenlerinin başında David G. Ritchie gelmektedir (1853-1903) . "Darwinism and Politics" adlı 1889 yılında yayımlanan eserinde, Ritchie bir ilki denemiş, o güne kadar ırkçı ve liberal görüşlerle birlikte anılan Sosyal Darwinist iddiaları Sosyalizm ile birleştirmeye çalışmıştır. Ritchie'ye göre Sosyal Darwinizm ırkçılığa, sınıf eşitsizliğine ve cinsel ayrımcılığa zemin hazırlamamaktadır.[56]

Ritchie savaşın ve çatışmanın insanın ve diğer canlıların doğası gereği meydana geldiğini savunan Sosyal Darwinistlere katılmamış, mücadelenin toplumsal gelişme için yararlı olduğu konusunda ise onlarla hemfikir kalmıştır. Ritchie'ye göre insan toplumu doğal organizmalar gibidir. Kimse onları istediği şekilde oluşturamaz. Bu yüzden toplumda çıkan her sorunu çözmek olanaksızdır. Toplum değişmektedir ama bu değişimi istediğimiz şekilde gerçekleştirmek mümkün değildir. Ancak unutulmamalıdır ki, toplumu yaratmamamıza rağmen ona müdahalemiz mümkündür. Bu yüzden her sorunu çözülemez görmek de doğru değildir.[57]

Fabianlar bu temel kuralı koyduktan sonra çağdaş konulara bu perspektiften bakmaya başlamışlardır. Örneğin Fabianlar'a göre nüfus artışı doğadaki kaynaklar göz önüne alındığında gelecekte bir tehdit oluşturacaktır. Fabianlar bu noktada iyi olan ve kavgayı kazananın yaşayacağı ve güçsüz olanın eleneceği yönündeki Sosyal Darwinist iddiaya katılmamışlardır. Örneğin Ritchie'ye göre doğum kontrolü neticesinde hızlı ve aşırı üreme durdurulacak, böylece zayıf ırkların güçlüler tarafından öldürülmesine gerek kalmayacaktır. [58]

Fabianların Klasik Sosyal Darwinizm'den farklı düşündüğü bir diğer nokta da kadınlardır. Sosyal Darwinizm'de güçsüz olmaları neticesinde ezilmeleri daha

[56] Hawkins, **a.g.e.**, s.160.
[57] **A.e.**, s.161.
[58] **A.e.**, s.165.

normal karşılanan kadınlar, Fabianlara göre erkeklerle eşit duruma getirilmelidir. Çünkü Fabianlar'a göre 'kadınlık' oluşturulmuş bir kavramdır. [59]

Bütün bu görüşleriyle beraber Fabianlar, Sosyalizm ile Sosyal Darwinizm'i aynı potada eritmeye çalışmışlardır. Ayrıca toplumda mücadelenin bulunduğunu ve eşitliğe sanıldığı kadar ulaşılamayacağını kabul ederek sosyalizmi de daha realist bir platforma taşımışlardır. Öte yandan Sosyal Darwinizm'i, güçlünün kalıp güçsüzün ölmesi şeklindeki açıklamayı aşarak geliştirmişlerdir. Fabianlar'a göre gelecekte ölen ve yok olanlar güçsüz insanlar ya da alçak ırklar değil ; doğru bilinen yanlışlar, gelenekler ve kabuller olacaktır. Bu bağlamda Fabianlar'ın Sosyal Darwinizm ve Sosyalizm'i yorumlamalarında daha hümanist ve daha gerçekçi bir yol izlediklerini söylemek doğru olacaktır.

4. SOSYAL DARWİNİZMİN ETKİSİYLE OLUŞAN NAZİ İDEOLOJİSİ

Akademik çevrelerde Faşizm ve Nazi ideolojileri üzerine yazılmış çok sayıda eser olmasına karşın, bu kavramların tanımı ve kaynakları ile ilgili ulaşılmış bir konsensüs yoktur. Bilhassa Alman Nazi rejiminin 1933-1945 yılları arası yürüttüğü anti-semitik politikalar dikkatleri yeniden "faşizm"in üzerine çekmiştir. Bu konudaki argümanlar o kadar farklılaşmıştır ki, zaman zaman nazizm'i faşizmden apayrı görenler bile olmuştur. Fakat hemen herkes tarafından kabul edilen bir gerçek vardır ki, Faşizm ideolojisi ile Sosyal Darwinizm'in arasında sıkı bir bağ vardır. [60]

Kuşkusuz Nazi ideolojisi yada Faşizm denince akla ilk gelen isim Adolf Hitler (1889-1945) olmaktadır. Hitler konuşmaları ve eserleriyle faşizmi savunmakla kalmamış aynı zamanda bu ideolojiyi güçlendirmiş ve geliştirmiştir. Ancak burada gözden kaçırılmamalıdır ki, Nazizm Hitler'in yanı sıra bir çok düşünürün görüşlerinden de etkilenmiştir.

---

[59] A.e., s.163.
[60] A.e., s.272-2.

Hitler'in eserlerinde Sosyal Darwinizm'den esintiler bulmak hiç de zor değildir. Örneğin *Hitler's Secret Book* adlı eserde 'yaşam için mücadele' ifadesine sıkça rastlanır.[61] O'na göre doğada üstün olan bu mücadeleden üstün çıkar, güçsüz olan ise yenilir ve yok olur. İnsanları ya da toplumları bu mücadeleden alıkoymak, toplumun ilerlemesini engellemek demektir. Hitler'e göre Nasyonel Sosyalizm, bu noktada doğadaki gerçekleri politika dünyasına taşımaktadır.[62]

Hitler tıpkı diğer Sosyal Darwinistler gibi, üstün ırklar ile güçsüz ırkların karışmasına karşı çıkmıştır. Hitler'e göre bu insanlığa karşı işlenmiş büyük bir suç olacaktır.[63] Buna paralel olarak, güçsüzlerin refahı için güçlülere bir yük olarak gördüğü "bağış"tan da şikayetçi olmuştur.[64]

Hitler'in Sosyal Darwinizm'den etkilendiğini gösteren bir diğer kanıt da kendi ırkını "üstün" olarak tanımlamasıdır. O'na göre 'aryan' ırk yaşamaya en layık olan ırktır. Bu yüzden Doğal Seleksiyon'a güçlü bir pozisyonda girilmelidir. Örneğin 'Aryan' ırkın sağlık sorunları giderilmelidir. Almanlar'ın bu üstünlüğüne karşın, Yahudiler devlet kurma gücünden yoksun, yaşadıkları toplumları bozan bir ırk olarak yok olmayı hak etmektedir.[65]

"Güçlü haklıdır" ilkesine dayalı olan Nazi rejiminin Sosyal Darwinizm ile sıkı bağları olduğu açıktır. Nazi rejimi Sosyal Darwinizm'den esinlenmekle kalmamış, onu eylemlerinde meşrulaştırıcı bir araç olarak da kullanmıştır. O kadar ki, Hitler'in söylemlerine baktığımızda, Nazizmin insanlığın geleceği için ne kadar faydalı olduğuna inandığını görebiliriz.

---

61 **A.e.,** s. 274-5.
62 Adolf Hitler, **Mein Kampf,** c. XXII, s. 275.
63 **A.e.,** s.348.
64 **A.e.,** s.275
65 **A.e.,** s.299

B. Amerika'daki Etkileri

William Graham Sumner, Amerika'nın en etkili Sosyal Darwinisti'dir ve özellikle evrimi, muhafazakar düşünce sistemine adapte etmesi ile tanınır. Sumner Batı'nın Kapitalist kültürünün üç geleneğini bir araya getirmiştir. Protestan Ahlakı, klasik ekonominin doktrinleri ve Darwin'in Doğal Seleksiyonu. [66] Sumner'in evrimin Amerikan düşüncesine girmesinde ve Amerikan düşüncesi içinde gelişip, yaygınlaşmasındaki rolü yadsınamaz.

Sumner kendini geliştirmiş İngiliz bir işçi olan babasının geleneksel Protestanlığın ekonomik erdemlerine olan saygısından, özellikle hayatının ilk yıllarında oldukça etkilenmiştir. Daha sonra da, kafasında oluşan para iş ve ticaret konularındaki tüm kavramların gençlik yıllarında şekillendiğini itiraf etmiştir. [67]

Bir kaç yıl içinde evrimin kesinliğine tamamen inanmıştı. Darwin, Haeckel, Huxley ve Spencer'ı okuyunca bu görüşleri daha da pekişti. Sumner'ın sosyal felsefesinin oluşumundaki en önemli isim ise kuşkusuz Herbert Spencer idi. 1870'lerde sosyoloji ile ilgilendiği sıralarda, Spencer'ın fikirleri ve sosyal bilimlerdeki evrimci bakış açısı onu çok etkilemiştir.[68] Sumner'a göre insan ilişkilerinin tabanında insan ile toprak arasındaki oran yatmaktadır. İnsanlar hayatlarını topraktan kazanmaktadırlar ve bu yüzden insanın bütün hareketlerini mevcut toprağın insana oranına göre göre belirlemektedirler. [69] Eğer insanlar az, toprak fazla ise geçinmek için verilen mücadele vahşi olmuyor ve demokrasi halen varlığını sürdürebiliyor. Ancak eğer nüfus, toprağın besleyebileceğinden çoksa açlık başlıyor. İşte o zaman insanlar arasındaki çekişmeler başlıyor, emperyalizm gelişiyor ve aristokrasi devletin egemen ideolojisi haline geliyor. [70]

Sumner insanların doğaya karşı bir mücadele içinde olduklarını söylüyor. O'na göre mal sahibi olanlar bu mücadele'de hiç malı olmayanlara göre çok daha

---

[66] Richard Hofstadter, **Social Darwinism in American Thought,** Boston 1955, s.51.
[67] **A.e.,** 53
[68] **A.e.,** 57
[69] Lester Ward, **Glimpses of the Cosmos, vol. 6, 1918, s.** 342
[70] Hofstadter, **a.g.e.,** s. 56.

avantajlı duruma geçmektedirler. Sumner şöyle devam ediyor: "... eğer mal sahibi olmak bir takım avantajlar ya da üstünlükler sağlamasaydı, insanlar onlara sahip olmak için gereken zorluklara asla katlanmazlardı."[71]

1870 ve 80'lerde Spencer'cı entellektüel atmosferde, insanlar arasındaki ekonomik rekabet, hayvanlar arasındaki mücadelelerin bir yansıması olarak görülüyordu. Onlara göre ekonomik erdemleri fazla olanların topluma adapte olabilmeleri de daha kolaydı. Ayakta kalabilme gücün, başarı da erdemin sonucudur. Sumner da hayvanlar arası mücadele ile insanlar arası rekabet arasında kurulan bu ilişkiden hiç bir zaman tamamen kopmamıştır. O'na göre eğer topluma en kolay adapte olanın ayakta kalmasından söz etmezsek geriye sadece bir alternatif kalmaktadır: topluma adapte olamayanın ayakta kalması. Sumner'a göre bu geri kalmışlığın bir sembolüdür. Bu yüzden gelişmişlik ile rekabet arasında çok güçlü bir ilişki vardır.[72]

Sumner'ın evrimci sosyolojisinde tıpkı Darwin'in evriminde olduğu gibi eşitsizlik hakimdir. Sumner'ın güçlerin eşitsizliğine dayanarak kurduğu bu sistem kuşkusuz Amerikan düşüncesinde hakim olan eşitlik ve doğal haklar gibi kavramlarla çelişmektedir. Sumner'a göre bu kavramlar gerçekten uzaktır. Sumner bu görüşlerini demokrasiye karşı olan şüphelerinde de dile getirmiştir. O'na göre demokrasi evrimin bir safhası olmaktan öteye geçemeyecektir. [73]

Peki evrimin safhaları nasıl belirlenmektedir? Devrimlerle bu safhalardan bir sonrakine atlamak mümkün müdür? Sumner'a göre, Spencer'ın toplumun çok yavaş bir tempo ile ama kendiliğinden değişen bir organizma (süper organizma) olduğu iddiası doğrudur. Bu yüzden tarihin akışını ve toplumun sistemini bir günde yıkmaya çalışmak boş bir çabadır. Sumner'a göre bunun en güzel örneği de Fransız Devrimi'dir.[74] Benzer bir şekilde fakirliğin yok edilmesi için yapılan ayaklanmalar ve yeni düzen arayışları da gerçekleşemeyecek çabalardır.

---

[71] Ward, **a.g.e.**, s.16.
[72] Hofstadter, **a.g.e.**, s.57.
[73] Lester Ward, **Outlines of Sociology**, New York 1897, s.27.
[74] Hofstadter, **a.g.e.**, s.61.

Genel olarak Amerikan düşüncesine hakim olan iyimserlik ve demokrasiye saygı Amerikan sosyal darwinistlerinde görülmez. Onlara göre eşitlik, doğal haklar ve demokrasi gibi kavramlar sosyal devrimin bir evresidir ve hayatın gerçekleriyle çelişmektedirler. Sumner da bunları eleştirenlerin başında gelmektedir. Bu kavramları eleştirirken de en çok Ricardo'nun ve Malthus'un kötümserliğini ve Darwinin prestijini kullanmıştır. [75]

[75] A.e., 65.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL DARWİNİZM'E ELEŞTİREL BİR BAKIŞ

Din sosyolojisi, bilindiği üzere, toplumun ortaklaşa dini hayatının, din ve toplum münasebetleri ve bu münasebetlerden doğan etki ve tepkilerin ve dini grupların incelenmesini konu alır[1]. İlahiyat, felsefe, tarih ve psikoloji gibi diğer bazı ilimler tarafından da ele alınan bu konularda, din sosyolojisinin yaklaşımı, tüm bu konuları sosyal muhteviyatı içerisinde ele alarak, öteki toplumsal faktörlerle münasebet ve etkileşimini göz önünde tutmaktır.

Dini hayat, sadece tek tek kişileri ilgilendiren bir unsur değildir. Onun toplumu genel olarak etkileyen bir yönü de bulunmaktadır. Bu yüzden, din sosyoloğuna düşen görev de, dinin sosyal fonksiyonu ve toplum üzerindeki etkilerinin yanı sıra, toplumsal şartlar ve olayların dini vakalar üzerindeki etki ve tepkilerini de ortaya çıkarmaktır[2].

Ahlak ise, din ile temelde doğruluk, iyilik, merhamet gibi benzer temaları ele alarak toplum üzerinde önemli bir güç haline gelmiştir. Bir taraftan toplum, ahlaki normlar etrafında şekillenirken, diğer taraftan da ahlak toplum açısından çeşitli değişimlere uğramıştır. Günümüzde, ahlak ile toplum arasındaki ilişkiler hususunda pek çok çalışma yapılmakta ve bu çalışmalarla her iki olgunun birbiri üzerindeki etkileyiciliği incelenmektedir[3].

Konumuz olan Sosyal Darwinizm, tezimizin birinci bölümde ortaya çıkmasındaki etkenleri, ikinci bölümde ise oluşumu ile Avrupa ile Amerika'daki etkilerini ele almıştır. Bu bölümde ise, öncelikle Darwincilerin konuya eleştirilerini, Sosyal Darwinizm'in din sosyolojisinin en önemli konularından bir tanesi olan ahlak alanına getirdiklerini ve sonuçlarını ele almaya çalışacağız.

---

[1] Ünver Günay, **Din Sosyolojisi**, İnsan Yayınları, İstanbul 2001, s.51; Yümni Sezen, **Sosyoloji Açısından Din**, İFAV Yayınları, İstanbul 1998, s. 21.
[2] Günay, **a.g.e.**, s.52.
[3] Bkz. Paul Kurtz, **Moral Problems in Contemporary Society: Essays in Humanistic Ethics**, New Jersey 1969; Helmut Scmidt, **Toplumda Ahlak Arayışı: Yeni Yüzyılın Eşiğinde Almanya**, çev. Fatma Arturkal, İstanbul 2002; R.G. Peffer, **Marksizm Ahlak ve Toplumsal Adalet**, çev. Yavuz Alogan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2001.

I. BAZI DARWİNCİLERİN ELEŞTİRİLERİ

Evrende ve canlılar aleminde var olduğu düşünülen düzenin bir benzerini toplumlarda bulma arzusu ve bu düzenin işleyişini kontrol eden yasaları keşfetme çabası, XIX. yüzyılda insan ve toplumlarla ilgilenen disiplinlerin temel uğraşısı oldu. İşte bu arzu, pek çok güçlü toplumsal bilim mensubunun, pozitif bilimlerin yöntemini gözden kaçırmalarına neden olup, toplumlar hakkında güvenilir, sağlam ve yeteri kadar veri olmadan acele genellemelere doğru yönelmelerinin nedeni oldu. İngiliz toplumbilimcisi Herbert Spencer da, Darwin'in evrim teorisini ve doğal seçim ilkesini kendi toplum anlayışına uygun bulmuştu.

XIX. yüzyılda biyolojik çalışmaların ilerlemesi ve evrim teorisinin popülerlik kazanması sosyal düşünce üzerinde güçlü bir etki yapmıştı. Bu düşünce de, XIX. yüzyılı en çok temsil eden toplumbilimcilerden biri olan Herbert Spencer'in çalışmalarında kendisini oldukça göstermişti. Spencer, sosyal ilerlemeyi, evrensel kozmik yasanın bir örneği olarak görmüştü. O'na göre sosyal ilerleme, fiziksel ve biyolojik evrim yasasının sadece benzeri değil aynı zamanda onunla özdeş bir olgudur. Crozier'in tanımlamasına göre;

> "Uygarlığın ilerlemesi, sisli bir nebilözden güneş sisteminin, yuvarlak dünyanın karanlık akkorundan dağ, nehir ve çayırın, birkaç basit tohumdan sonsuz çeşitte hayvan ve bitki formlarının zorunlu kılan yasanın sadece bir başka izahıdır. Evrim yasası aynı zamanda, insan toplumunun kendisinin her ailenin tek başına dolaşıp izole bir halde yaşadığı, her adamın aynı anda savaşçı, avcı ve balıkçı, alet yapıcı ve inşa edici olduğu zamanlardan başlayan, pek çok ailenin tek bir reis altında birleştiği, kralın aynı anda rahip ve yargıç, rahibin ise aynı anda kral ve yargıç olduğu göçebe evreden geçen ve daha sonra iş hayatının, en küçük bölümlerine kadar ayrıldığı ve her fonksiyonun kendi uygun sosyal organını bulduğu Modern Uygarlık'ın o

kurulu karmaşık devletleri ile sonuçlanan yolculuktan geçmesini belirleyen ilerleme yasasıdır."[4]

Ne var ki, Spencer'in, evrim teorisini sosyal bilimlere uyguladığı ve Sosyal Darwinizm şeklinde adlandırılan düşüncesi sadece evrim teorisi karşıtları tarafından değil, evrimci ekolün mensubu olan düşünürler tarafından da çeşitli yönlerden eleştirilere maruz kalmıştır.

Dönemin düşünürleri tarafından, bu evrimsel ilerleme öğretisinin toplumsal hayata uygulanmasının, eski ilerleme öğretilerinin karakteristiği olan insancıl kardeşlik ideallerini ve sosyal yardımseverliği çökertip, kaçınılmaz olarak bireysel bencillik ve sosyal militarizme götüreceği varsayılmaktaydı. Ancak, İngiliz düşünür ve tarih felsefecisi Dawson'a göre;

> "En güçlü olanın hayatta kalışını bir sosyal prensip olarak kabul etmesine, fakiri rahatlatma ve sosyal yasama gibi konularda aracılık yapmayı reddetmesine rağmen Spencer, bu sonuçlara varmadı. Spencer, bir yönden Lamarck'ın kazanılmış karakteristiklerin mirası prensibi ile doğal seleksiyon faktörünü dengelerken, öte yandan da içgüdüsel militarizmden nefret etmesi O'nu, oldukça özel ve bir şekilde tutarsız bir teori geliştirmeye götürdü."[5]

Darwin'in doğal seleksiyon fikrini kabul etmiş olan diğer bazı düşünürler ise, Spencer'in tersine, bilimsel inançları ve ahlaki fikirleri arasındaki derin çatışmanın sonuçlarıyla yüzleştiler. Doğa'ya, Tanrı'nın saltanatının hakim olduğunu düşünenlerin aksine, insanın; sonuçta kendi çocuklarını yutacak, dişi ve tırnağı kan içinde olan bir Doğa'nın ürünü olduğunu kabul ettiler. Bu çelişki, yeni bilimsel görüşün en ünlü taraftarlarından biri olan Huxley tarafından da fark edilmişti. Huxley, evrimci ilerleme görüşünün gayri ahlaki niteliği üzerinde durdu ve hatta Kalvinci teolojinin pesimizminin; insan doğasını iyi, kozmik süreci ise özellikle ilerlemeci gören popüler optimizmden daha fazla bilimsel gerçekle uyum içinde

---

[4] J. B. Crozier, **Civilization And Progress: Being The Outlines Of A New System Of Political, Religious And Social Philosophy,** London 1885, s.385.

[5] Christopher Dawson, **Karşılaştırmalı Medeniyetler Tarihi 1: İlerleme ve Din,** çev. Yusuf Kaplan, Aylin Doğan, Açılım yayınları, İstanbul 1923, s.33.

olduğunu savundu. Bu yüzden de; "Sosyal ilerleme, kozmik sürecin her adımda kontrol edilmesi ve etik ilerleme diye adlandırabileceğimiz başka bir şeyin, onun yerini almasıdır." [6] diye belirtti.

Spencer gibi, kendisi de pozitivist akımın içinde kabul edilen Durkheim ise, tamamen pozitivist olan bilimine, gözlenebilir olmayan bütünlüklere işaret eden terimleri sokmak istemeyen Spencer'i yeterli bir pozitivist olarak görmeyip, Spencer'in bu düşüncesinin, "Deneylenemez metodolojik bireyselciliğinin ve büyük evrim yasasını gerçeklemek konusundaki biçare girişiminin dengelenmesi gerektiğini"[7] savunur.

Keat ve Urry ise, sosyal teorileri inceledikleri kitaplarında, Spencer'in analoji kullanımında apaçık bir tutarsızlığa düştüğünü iddia etmektedirler; "Bir yandan Spencer toplum ve canlı beden arasında analoji kurar, yaşayan organizma içindeki karşılıklı bağımlılığı işlevsel olarak farklılaşmış öğelerin bütünleşmiş olduğu kendi toplum modeli için bir kaynak alır. Öte yandan da bir bireyselcidir, hem bir bireyin özgün, spontane gelişmesinin en önemli politik ve sosyal hedef olduğuna inanır hem de verilen bir toplumun üyelerinin duygu, duyarlık ve inançları sayesinde sosyal yaşamın açıklanabilir olduğuna inanır."[8]

Spengler ise, toplumları ve onların kültürlerini kendi içinde biten, sona eren, sabit organizmalar olarak görür ve şimdiki nesli, içinden geçtiği kriz ve onu bekleyen görev hakkında bilinçlendirmek için yazdığı "Batı'nın Çöküşü" adlı eserinde bu konudan,

> "Helenik ve Modern Avrupa kültürünün, insanlığın ilerlemesi adına birbirini takip eden, birbirinin zorunlu olarak devamı olan adımlar olduğuna inanmak mümkün değildir; o zaman bu, Pug ve Pomeranya köpeklerinin, köpeklikten mükemmelliğe doğru olan ilerlemede (evrimde) zorunlu evreler

---

[6] T. H. Huxley, **Evolution and Ethics**, New York 1893, s. 26.
[7] Emile Durkheim, **The Rules of the Sociological Method**, Free Press, Chicago 1938, s.16.
[8] Russel Keat, John Urry, **Social Theory as Science**, çev. Nilgün Çelebi, İmge yayınları, İstanbul 1984, s. 130.

geçirdiğini varsaymak demek olur. Bu yüzden kültürün gelişmesinden söz etmek, yalnızca ahlak dışı değil, mantıksız bir şeydir."[9]

şeklinde bahseder.

Cambridge üniversitesinden Dr. Rivers, Malenezya halkının sosyal organizasyon ve gelişimi üzerine kendi yaptığı araştırma ve gözlemler sonrasında, izole bir toplumun değişip ilerlemediğini, fakat yeni fikirlerin, yeni araç ve tekniklerin, ürünlerde hem yerli hem de göçebe olanlarda büyük farklılık gösterdiğini ve böylece etkileşimin kesin bir evrim sürecine yol açtığını görmüş ve; "Malenezya halkı üzerine yaptığım çalışmalar, yeni kurulmuş bu evrim sürecinin, belirli bir noktaya geldiğinde son bulduğunu, ve bunu, bazı taze dışsal etkilerin gelip yeni bir ilerleme dönemi kuruncaya kadar dayanan bir durgunlaşma sürecinin takip ettiğini göstermiştir."[10] diyerek Spengler'in felsefesinin temeli olan, kültürlerin hayatının o döngüsel karakterinin gerçek açıklamasını yapmıştır.

XX. yüzyılın önemli filozoflarından Hayek de, evrim teorisini benimseyen ancak Sosyal Darwinistleri yoğun şekilde eleştirenlerden biri olmuştur. Hayek'e göre, XIX. yüzyıldaki bazı sosyal teoriciler farklı bir amaçla, evrim fikrini öğrenmek için Darwin'e başvurmuşlar ve Sosyal Darwinizm diye anılan görüşler ileri sürmüşlerdir. Hayek'e göre bunun sonucuna,

"Bu görüşler evrim yaklaşımının gözden düşmesinin ve güven telkin edemez hale gelmesinin başlıca nedenlerini teşkil etmişlerdir. Evrimci yaklaşımın odak noktası, kuşkusuz, bir seleksiyon sürecinin işleyişidir. Ancak seleksiyon sürecinin sosyal kurumların doğmasına meydan veren kültürel aktarım olayında işleyiş tarzıyla biyolojik karakterlerin seçimi ve fizyolojik kalıtımla naklinde işleyiş tarzı arasında önemli farklılıklar vardır. Sosyal Darwincilerin hatası da bunu görememeleri ve kurumlardan çok bireylerin,

[9] Osvald Spengler, **The Decline of the West,** New York 1926, s. 45
[10] W. H. Rivers, **Psychology and Politics,** New York 1923, s.118.

bireylerin kültürel olarak aktarılmış kapasitelerinden çok doğuştan gelen kapasitelerinin üzerinde yoğunlaşmalarıdır."[11]

Kültürün ve toplumun gelişmesi gibi sosyal olaylarda evrim modelini benimseyen düşünürlerden Weber ve Durkheim de, toplumsal değişme ve ilerlemelerin sebeplerini ve dinamiklerini açıklama konusunda Spencer'den farklı düşünmüşlerdir. Spencer'in evriminde temel belirleyici unsur endüstrileşmedir. Weber ise, "Bireyi normal insanlardan ayıran ve doğa üstü, insan üstü ya da hiç olmazsa bazı istisnai kuvvetleri belirten kişisel bir özellik" [12] olarak tanımladığı karizma kavramını, toplumsal değişme ve gelişme süreci içerisindeki insanın rolünü ve önemini anlatmakta kullanır. Toplumsal değişmeyi de bu özelliğe sahip insanların ortaya çıkışlarıyla ilgili görür. Weber'e göre, "Kültürel gelişme sonunda artan birikim, mevcut toplumsal örgütler düzenini zorlayınca buhran meydana gelir ve bu dönemlerde karizmatik liderler ortaya çıkar. Lider, izleyicileri ile birlikte yeni bir düzen kurar. Bu düzen içinde liderin izleyicileri, kilise, siyasi parti ve benzeri şekillerde örgütlenirler. Liderin sözleri ve yaptıkları, gelenekler ve dogmalar haline gelir. Artık, ilkeleri, gelenekleri ve örgütleri ile değişme tamamlanmış olur."[13]

Durkheim ise toplumsal gelişmenin temelinde iş bölümünü, dolayısıyla teknolojiyi esas neden olarak görmüştür. Fakat bu iş bölümü Durkheim'a göre imalatı arttırmak için değil rekabeti arttırmak için gelişir. Yani iş bölümünün fonksiyonu, toplumsal dayanışmayı korumaktır. Durkheim bununla ilgili olarak, "Gelişen teknoloji sonucu iş bölümünün artması, toplumsal varlıkların örgütlenmesini etkiler ve insan ilişkileriyle beraber toplumsal yapıyı da değiştirir."[14] derken, ayrıca "Toplumsal gelişmenin kaynağını toplumun organik dayanışmasında ve ondan önce gelen toplumsal olgularda aramak gerektiğini"[15] savunmuştur.

---

[11] F. A. Hayek, **Law, Legislation and Liberty,** vol. 1: Rules and Order, The University of Chicago Press, London 1973, s. 70.
[12] Max Weber, **The Theory of Social and Economic Organization,** çev. M. Henderson and Talcott Parsons, Oxford University Press, New York 1947, s. 358.
[13] Max Weber, **Essays in Sociology,** çev. H. Gert and C. Wright Mills, Oxford University Press, England 1946, s. 180
[14] Emile Durkheim, **The Division of Labor in Society,** çev. George Simpson, The Free Press, Glencoe, 1949, s. 226
[15] Emile Durkheim, **The Rules of Sociological Method,** s. 110

II. AHLAK ALANINDA GETİRDİKLERİ

Evrim teorisinin kurallarının tüm sosyal bilimlere uygulanması sonucunda bu bilimlerde de evrim yasalarının işlediği ya da işlemesi gerektiği düşüncesi oluşmuştur. Sosyal Darwinistler, bu yasaları ahlak alanına taşıdıklarında da "evrimci ahlak" diye nitelendirebileceğimiz ahlakla ilgili bir düşünce şekli ortaya çıkmıştır. Evrimci ahlakın Spencer'dan bu yana savunucuları görüşlerini hep esas olarak evrim sürecinin doğasına ilişkin düşüncelere dayandırırlar. Tüm organizmaların, aşamalı bir evrim sürecinin ürünleri olduğunu ve başlıca nedensel faktörün, bir yaşama savaşının sonucu, doğal seleksiyon olduğunu ileri sürerler. Changeux'a göre, "Eğer kuralcı bir bakış açısı benimsenirse, geleneksel evrimci etiğin temsilcisi, insanların arasında bir yaşama ve hayatta kalma savaşını, bunun sonucu olan ayıklanmayla birlikte kabul etmek ve belki de bunu desteklemek gerekeceğini düşünür. Spencer'ın ardından giden birçoğu, bunun, 'bırakın yapsınlar' toplumsal ekonomi politiğinin oldukça basitçi bir modeli içinde kendini gösterdiğini düşünüyordu."[16]

Spencer, **Data of Ethics** kitabının önsözünde, ahlaklılık ilkelerinin oluşumuna yardımcı olan bir felsefeci olarak üzerine aldığı görevleri açıklamaktadır. Amacı, davranış konusunda doğru ve yanlış ilkelerin bilimsel bir temelini bulmaktır; Ahlak davranışının anlamını kavrayabilmek için davranışı bir bütün olarak, tüm canlı yaratıkların davranışını ve davranış evrimini kavramak gerekmektedir. Bunun için ise, insanların fiziksel, biyolojik, psikolojik ve toplumsal düşüncelerini incelemek gerekir

Spencer, Victoria çağı ortalarındaki ahlak ciddiliği ile geleneksel inançla ilişkili görülen ahlaksal ilkenin yerine koymak için yeni ve doğal bir ahlak arama sorunu üzerinde duruyordu ama bunu evrime dayanmak zorunda olan bir sistem olarak düşünmüştü; "Spencer, doğal seçimin testlerine ve varoluş mücadelesine uymayan bir ahlak ilkesinin ta baştan sözde kalacağını, bir işe yaramayacağını savunuyordu."[17] Yani her şey gibi davranış da hayatın amaçlarına uyduğu ya da

---

[16] Jean Pierre Changeux, **Etiğin Doğal Temelleri**, Çeviren: Nermin Acar, Doruk yayıncılık, İstanbul 2002, s. 55.
[17] Will Durant, **Felsefenin Öyküsü**, Çeviren: Ender Gürol, İz yayıncılık, İstanbul 2002, s. 377.

uymadığı ölçüde iyi ya da kötü sayılmalıydı. En yüksek davranış, hayatın en uzun ve en iyi olanına götüren davranıştı. Davranış, evrimsel ifadeyle, bireyi ya da grubu farklı amaçlar içinde daha bütün ve uyumlu yaptığı oranda ahlaksaldı. En üstün insan tipi de, kendisinde hayatın en geniş çeşitliliğini ve karmaşıklığını etkin bir şekilde birleştiren kişiydi.

Spencer, toplumla bireyleri birbirinden ayırmamıştı, bir bütün olarak toplumun çıkarı, bireylerin çıkarı anlamına gelmektedir. Evrimci ahlakta bencillik (egoizm) güçlü, başkalarının çıkarını ön planda tutma ise zayıftır. İdeal olan bireyin mutluluğunun en yüksek düzeyde olmasıdır. Bu nedenle egoizm her zaman öne geçmektedir. Evrimci ahlakın savunucuları ise bunu şöyle izah ederler; "Her bir yaratım, kendi doğasına bağlı olarak kötülüklerden uzak olma ve fayda elde etme içgüdüsüne sahiptir, ancak bu düşüncenin yaygın olarak egemen olması toplum için önü alınamaz zorlukları da beraberinde getirecektir. Toplumsal disiplinin artması, sonuçta yine bireylerin faydalarına yönelik olacaktır. Sonuç olarak bu alanda ütopik bir denge noktası toplumun her bireyi için faydalı olur."[18]

Evrim teorisinin, kuvvetli olanın yaşayıp zayıf olanın elendiği hipotezi evrimci ahlakta; hayatın bir mücadele olduğu ve güçlü olanın hayat mücadelesinden zaferle çıkacağı yani dayanışmanın yersiz olduğu inancı şeklinde ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak, "Spencer, yeni bir evrim kuramına uyumlu, geleneksel İngiliz faydacılığının hazcı öğretileri ile birleşen evrimsel bir hazcılık önermektedir. Spencer, ayrıca kendi ussal faydacılığını, öncellerinin görgücü faydacılığından ayırmaktadır. O'nun törel sistemi, çeşitli bilimler ile oluşturulan temel ilkelerden gelen ahlak kurallarının tümdengeliminden oluşmaktadır."[19]

[18]Frank Thilly, **A History of Philosophy**, çev. İbrahim Şener, İzdüşüm yayınları, İstanbul, 2000, s.382.
[19] **A.e.,** s. 382.

III. OLAN'DAN YANİ DOĞA'DAN OLMALI'YA YANİ AHLAK ALANINA SIÇRAMASI

XVIII. yüzyıl yazarları çoğunlukla felsefeciydiler ve deneyciliği savunmuş olmalarına rağmen dünya üzerindeki toplumları gözlemleyerek bunlardan sonuç çıkarmak yerine, iç gözleme ve spekülatif düşünceye eğilimli oldular. Genellikle spekülasyon yoluyla varmış oldukları teorilerin doğruluğunu kanıtlamak için olayları gelişigüzel kullandılar. XIX. yüzyıl yazarları ise, insan toplumlarının vahşilikten evrim yoluyla uygarlığa doğru geliştiğini ve bunun birbirinin üzerine gelen tabakalar halinde olduğunu söylüyorlardı. Biyolojik evrim teorisinin ilkeleri toplumsal alanda da doğru olarak kabul edilip toplumlardaki değişmeler bu yolla açıklandı. Sonuçta doğadan yani "olan" dan, ahlak alanına yani "olmalı" ya sıçranmış oldu. Oysa biyolojik evrimin mekanizması toplumsal evrime uygun değildi. Darwin'in evrim teorisi belirli devrelerden oluşmuyordu.

Sosyal evrim, biyolojik evrimin aksine tabakalar halinde düşünülüyordu. Bir sosyal antropolog olan Saran bu konuda şunları yazmıştır, "Sosyal evrime inananlar evrim fikriyle öylesine doluydular ki insan toplumlarında var olan bazı özellikleri yanlış yorumlamakla kalmayıp teorilerine uysun diye var olmayan bazı özellikleri de var saymışlardı. Örneğin herkesin herkesle cinsel ilişki devresi ve gurup evliliği hiçbir ilkel toplumda saptanmadığı halde evrimciler bu devreyi "var" olarak saptamışlardı."[20]

Yaşadıkları dönemin evrim akımına kapılıp toplumların ve ahlaki değer yargılarının devreler halinde geliştiğini düşünenler, modern ve karmaşık toplumlara ait toplumsal davranışların kökenini ilkel toplumlarda bulacaklarına inandıklarından ilkel toplumlarla ilgilenmişler, bazı ilkel grupların kurumlarını evrim açısından ele almışlardır. Hays'a göre, "Antropolojide ekol olmuş isimlerden biri olmasına rağmen evrim inancından kurtulamamış ve mutlak bir sosyal evrim yasasına inanmış olan McLennan da birtakım toplumsal kurumların uygar toplumlara erişinceye kadar geçirdikleri safhaları saptamaya çalışmıştı. Afrika, Amerika, Hindistan ve Pasifik

[20] Nephan Saran, **Antropoloji**, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1989, s. 187

Adaları'nda yaşayan ilkel grupların bazı toplumsal kurumlarında sembolik formların varlığını saptayarak bunların geçmişte gerçek olan bazı toplumsal olayların kalıntıları olduğunu savunmuştu."[21] Hays'a göre bir diğer örnek de Morgan'dı; "Morgan, Spencer'ı izleyerek toplumun evriminde 3 devir bulunduğunu kabul etti:

1- Vahşilik devri

2- Barbarlık devri

3- Uygar devir."[22]

Sosyal Darwinistler, sadece toplumların ahlak yapılarının ve kurumlarının devreler halinde gelişip evrimleştiğini savunmakla kalmayıp, dünyanın farklı yerlerindeki ilkel toplumların kültürleri arasında var olan büyük ve şaşırtıcı benzerliği, bir kültürel temasa değil; her yerde aynı gelişim çizgisini takip ettiği kabul edilen insan zihninin özündeki birörnekliğe atfetmişlerdir. Örneğin, Avustralya'da totemizm, dünyanın en geri ve ilkel toplumlarından birinin karakteristik kurumu olarak görüldüğü için, her toplumun aynı süreçten geçmesi gerektiği ve çeşitli tarihsel dönemlerde hiçbir izinin görülmediği durumlarda bile totemizmin her yerde daha ileri sosyal kurumların gelişiminden önce var olduğu kabul edilmiştir. Bununla ilgili olarak Tylor şunları yazmıştır; "İnsanın kurumları, üzerinde yaşadığı dünya gibi farklı farklı katmanlardan oluşur. Yerküre üzerinde esasen tekdüze olan bir seri içinde birbirlerini takip ederler; ırk, dil gibi nispeten yapay gözüken farklılıklardan bağımsız, ama vahşi, berber ve medeni hayatın peşpeşe değişen koşulları içinde benzer insani davranışlarla şekillenen bir dizi içinde."[23]

---

[21] H. R. Hays, **From Ape to Angel**, New York 1965, s. 38
[22] **A.e.**, s. 43
[23] E. B. Tylor, "Antropology", **Journal of Antropology**, vol. 18, 1889, s. 245

IV. IRKÇILIĞA (EMPERYALİZME) YOL AÇMASI

Sosyal Darwinizm, evrim teorisi ekseninde gelişmiş olmasından dolayı biyolojik bir taraflılığa sahipti. Öyle ki, insan toplumlarının evrimindeki farklı aşamalar halklar arasındaki biyolojik farklılıklara da atfedilmekteydi. Sosyal Darwinistler, insanlar arasındaki biyolojik farklılıkları inceleyen antropolojinin fiziksel alanından çok, kültürel alanının bir kolu olan sosyal antropoloji ile ilgilenmişlerdi. Sosyal antropolojiyi bilimsel bir disiplin haline getiren ve kültür kavramını ilk defa tanımlayan Tylor'a göre,

> "Kültür, karmaşık bir bütün olup, insanın bir toplum üyesi olarak kazandığı bilgiyi, inançları, sanatı, ahlakı, hukuku, örf ve adetleri kapsar. Sosyal Antropolojinin konusu ise çeşitli insan topluluklarına has kültürleri incelemek, insana has düşünüşün ve davranışların genel kanunlarını araştırmaktır".[24]

XIX. yüzyıl düşünürlerinin özellikle önem verdikleri ve bilmek istedikleri şey, topluma ve insana özgü kurumların, ailenin, evliliğin, dinin ve mülkiyetin oluşumu idi. Bir bakıma hepsi, ilk insanların tarihi ile ilgilenmiş ve insanlık tarihinde bir evrim kanunu aramışlardı.[25] Hatta Marett'e göre; "Antropoloji, kökenini Darwinci harekete ve onun Tylor, Lewis, Morgan ve Bastian gibi Darwinci evrim teorisini insan gelişimine uygulama idealinden ilham alan erken temsilcilerine borçludur."[26] Yani onların düşüncesinde öğretilerinin önemli etkisi olan Spencer gibi onlar da, tüm sosyal gelişmeleri, dünyanın her yerinde, her tür ırk ve toplum içinde benzer bir yol takip eden tek bir değişmez yasanın sonucu olarak görme eğilimindeler.

Kültürün gelişme süreciyle, biyolojik bir alt türün gelişme süreçleri arasında paralellik kurarak, yeni biyolojik türlerin, çevrenin ihtiyaçlarına cevap olarak ortaya çıkabileceğini savunan Dawson'a göre,

---

[24] E. B. Tylor, **Primitive Culture**, London 1971, s.176.
[25] Saran, **a.g.e.**, s. 190
[26] R. R. Marett, **Anthropology**, William and Norgate, 1967, s. 8-11.

"Bir kültür, en basit terimlerle ifade etmek gerekirse, özel bir çevreye uyumlanmış belli bir toplumun yaşama biçimidir. Bu, insanın, içinde yaşadığı bölgeyle kendi arasında kurduğu yakın ilişkinin sonucudur. Eğer bu ilişki yeterince uzun bir süre değişmeden kalabilirse; sadece yeni bir hayat biçimi oluşturmakla kalmaz, aynı zamanda yeni bir insan türü, bir ırk da oluşturur. Bu yüzden her iklim bölgesinin kendine özel ırk tipleri vardır".[27]

İlk teorisyenlerin tartışmalarında, bir ırkın diğerinden daha yüksek olduğuna dair ifadelendirmede bilimsel veya biyolojik onaylama bulunmadığından dolayı, hiyerarşik olarak sıraya dizme bilimsel olmayan varsayımlardan kaynaklanmaktaydı. Bu yüzden biyologların hepsi, en tepeye Avrupalı insan türünü koymakla işe başlamıştı.

"Avrupa türünün skalanın tepesinde yer alması, kültürel bir kendini övme davranışının yansıması olsaydı doğal kabul edilebilir ve Avrupa'nın sanat ve bilimdeki başarılarının bir değerlendirilmesi gibi görülebilirdi. Halbuki bu başarılar fiziki yapıya, kısaca ırkla kültür arasındaki ilişkiye dayandırıldı." [28]

Irkların evriminden bahseden hemen hemen tüm teoriler, tarihsel değişme süreci içerisinde beyaz liderliğini, hatta beyaz ırkların içinde de Avrupa'nın güçlü kesiminin liderliğini varsaymışlardır. Bunun en iyi örneğini tarih profesörü Thomas Arnold'un şu sözlerinde görmekteyiz:

"Uygarlık tarihi, her biri etkili olan ama daha sonra bu etkileri unutulan uygarlığın mirasını daha büyük bir izleyiciye bırakan yaratıcı ırkların yaptıklarının tarihidir. Yunanlılar'ın Romalılar'a aktardıklarını, Romalılar'ın da daha sonra Germen ırka miras bıraktıklarını, bu ırkın en büyük uygarlaştırıcı ırkı olan İngiltere miras edinmiştir."[29]

Toplumların uygarlaşma seviyesi; siyasal gelişmeye, dil, din, kabile, bölge ayrılıklarını kaldırıp bütünleştirmeye çalışan liberal ve sosyal sistemlerin varlığına

[27] Dawson, **a.g.e.,** s. 63.
[28] Phillip D. Curtin, **The Image of Africa,** London 1965, s. 38-39.
[29] Thomas Arnold, **Introductory Lectures on Modern History**, New York 1842, s. 46-47.

dayandırılmış, bu sistemlerin dinamikleri de; açık sınıf sistemi, okur yazarlık oranı, eğitim durumu, gönüllü derneklere katılma oranı, kentleşme ve iletişim sistemlerinin durumu gibi değişkenlerle açıklanmıştır. Bu tür analizler, modern kurumların en yükseğinin, kaçınılmaz bir şekilde Batı'da icat edilenler gibi olması gerektiğini gösterme çabaları olmuştur. Yani modernliğe doğru sosyal bir evrim anlayışı, Batı'ya doğru bir evrimi içermektedir. Spengler'in, *Batı'nın Çöküşü* adlı eserindeki; tarihin bağımsız bir hızla birbirini izleyen ayrı uygarlıkların toplamı olarak kabul edilmesi görüşünü reddeden McNeil'in, "İnsan kültürleri karşılıklı bir ilişki temeline sahiptir ve onların tarihi, Batı uygarlığının global bir üstünlüğüne yol açmıştır."[30] ve Shils'in "Modern, Batı'ya bağımlı olmaksızın Batı'lı olmayı içerir"[31] sözleri bu görüşleri çok iyi bir şekilde özetlemektedir.

Sosyal Darwinizm'in, geri kalmış görünen Afrikalı ve Asyalı toplumları aşağılayan bu yönünün, ustaca manevralarla, her toplum tarafından kabul görmesi ve popüler olması sağlanmıştı. Diğerlerinden daha ileri ve uygar olduklarını bilmek Batılılar'a hem gurur veriyordu hem de kendi kendini yönetebilecek seviyeye ulaşamamış şeklinde tanımlanan ülkeleri sömürge haline getirme fırsatı sağlıyordu. Geri kalmışlığın, biyolojiden çok kültürle izahının, Afrikalılar'a sunduğu şey ise umuttu. Biyolojik farklılık, çok az ve yavaş bir değişmeyi öngörüyordu ve bu durumda Afrikalılar'ın, geri kalmayı kabullenmekten başka çareleri kalmıyordu. Ancak kültürel ve sosyal evrim anlayışı ortaya çıkınca, geri kalmış toplumların, ileri olanlara yetişebilme umudu ve inancı belirmişti. Nitekim, Arnold'dan aldığı ırkçı görüşlerle yetişen Greg, O'nun ölümünden sonra çıkardığı dergide, "Bazı geri kalmış ırkların, Darwinci evrim teorisi gereği yok olmak üzere olduklarını, ancak Kuzey Amerika'ya yerleştirilen zencilerin, Afrikadakilere oranla daha sağlıklı ve düzenli bir şekilde hayatlarını sürdürebildiklerini"[32] yazmıştı. Kısacası, Avrupalılar'ın başarılı uygulamaları Afrika ırkına aşılanabilir, böylece tüm insanlığın sosyal evrimi sağlanabilirdi. Bu görüşlerin yerleşmesi sayesinde artık Avrupalılar, rahatlıkla uzak ülkelere gidip onları yönetebilir, kaynaklarını kullanabilir, yani emperyalist amaçlarına ulaşabilirlerdi. Nitekim; Malinovski, sömürge dönemi uygulamalı

---

[30] McNeil, **The Rise of the West**, Chicago and London, 1963, s. 141
[31] Edward Shils, **Political Development in the New States,** Hauge, 1965, s. 10
[32] W. R. Greg, "Dr. Arnold", **Westminster Review**, vol. 30, January 1843, s.134.

antropolojisi için kullanılan terim olan "Pratik Antropoloji'nin, Afrika toplumlarının batılılaşması üzerinde odaklaşması gerektiğini"[33] savunarak sömürgeciliğin meşruiyetini ve onun işlemesinde Antropolojinin rolünü sağlamlaştırmaya çalışıyordu.

Sosyal gelişme ve evrimleşme teorilerinde en çok dikkat çekilen olgular siyasal gelişme ve katılımcılık olmuşlardı. Ama, biyolojik evrim teorisinin gerileme ve sıçramaları ihmal etmesinde olduğu gibi, Sosyal Darwinizm'de de gerileme düşüncesi yer almıyordu. Siyasal gelişme fikri, sosyal darwinistler tarafından hep tek yönlü olarak düşünülmüş, aksi durumlardan hiç bahsedilmemişti. Bunlara göre, toplumlar farklılaştıkça daha karmaşık ve ileri bir düzeye geliyordu ama gerileme ihtimaline yer verilmiyordu. Huntington bunu eleştirmiş ve sadece yapısal farklılaşmaların değil, birleşmelerin de olabileceğini anlattığı "Siyasi gelişme ve siyasi çöküş" adlı makalesinde, "Birçok teori, gelişme, ilerleme kavramı ile o kadar çok meşgul ki, siyasi çöküşü bir ihtimal kavram olarak bile düşünemiyorlar. Bu teorilere kalırsa, siyasi çöküş neredeyse termo nükleer savaş gibi, olması imkansız bir şey oluyor."[34] demiştir.

Evrim teorisinin sosyal bilimlere aktarılmasının, ırkçılığa, emperyalizme ve sömürgeciliğe yol açması bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır. Ancak Spencer'den günümüzün modernleşme teorilerine gelinceye kadar bu unsurlar oldukça azalmıştır. Sosyal Darwinizm'i ve günümüze kadar olan uzantılarını incelediği makalesinde Mazrui,

> "Irkçı unsurlar, "Türlerin Kökeni"nden ödünç alınarak süregelen bir niteliğin Sosyal Darwinizm'e verilmesi sonucunda ortaya çıktı. Bu açıdan, ırkçı teorilerin gözde olduğu zaman, biyolojik Darwinizm sona erdi ve Sosyal

---

[33] Bronislaw Malinovski, **Practical Anthropology**, New York 1923, s. 23.
[34] Samuel P. Huntington, "Political Development and Political Decay", **World Politics**, vol. 17, April 1965, s. 392.

Darwinizm başladı demek tam olarak doğru olmasa da, çağdaş modernleşme teorilerinde Darwinizm biyolojik boyutunu yitirmiştir."[35]

demektedir.

V. DİNİN ORTAYA KOYDUĞU AHLAKLA ÇATIŞMASI

Ahlaki açıdan iyi ya da kötü diye nitelendirilebilecek davranışlar zamana ve toplumlara göre değişik şekillerde algılanıp yorumlanabilirler. Ancak, dinsel ahlak, yani dinin ortaya koyduğu ahlak kuralları farklı toplumlarda ve zamanlarda hep aynı olmuştur. Bunlar arasında adalet, eşitlik, başkalarının haklarına saygılı olma, zayıfı ve güçsüzü koruma ve ezmeme, yardımlaşma sayılabilir. Bilindiği gibi insanın kendini kuşatan fizik ve sosyal varlıkla münasebetinden doğan, aynı zamanda kendi içerisinde aradığı meselelerden bir tanesi din, diğeri ise ahlaktır. Ahlak da din gibi insan topluluğuna ait bir olaydır[36].

Din ve ahlak konusundaki bakış açılarını görmek konumuz açısından faydalı olacaktır. Örneğin biyoloji açısından ahlak, insan cemiyetinde aldığı şuur seviyesinde, cinsin bir korunmasıdır. Diğer taraftan, psikoloji, ahlakı, kökü ferdin hayati unsurlarında olan, toplum halinde teşekkül eden bir üst-benlikle devam eden sosyo-psikolojik bir olay olarak kabul etmektedir. Sosyolojiye göre ise, ahlak bir cemiyet olayıdır. Birçok değer gibi ahlak, sosyal şuurun fert şuuruna yansımasıdır. İyilim, kötülük, doğru, yanlış, yardım, şefkat, merhamet, kin, samimiyet, yalan, kandırma gibi ahlaki dediğimiz değerlerin, davranışların, alışkanlıkların kaynağı cemiyettir. Durkheim'e göre kutsalın kaynağı nasıl cemiyet ise, ahlakın kaynağı da odur[37].

---

[35] Ali A. Mazrui, "From Social Darwinizm to Current Theories of Modernization", **A Tradition of Analysis in World Politics,** vol. 21, no.1, October 1968, s. 71.

[36] Detaylı bilgi için bkz. Yumni Sezen, **Sosyoloji Açısından Din,** İFAV Yayınları, İstanbul 1998, s.139-157.

[37] Sezen, **a.g.e.,** s.140.

Sosyal Darwinizm'in ahlak anlayışı, gerek savunucularının biyolojik evrim teorisini temel almalarından, gerekse dine olan karşıtlıklarından dolayı dinle çatışmaktadır. Dawson'a göre, "özellikle XVIII. yüzyıl filozofları, dini; insan ruhunu ilerleme ve mutluluk yolunda geriye çeken ve engelleyen kara bir güç olarak değerlendiriyorlar ve tarihsel dünya dinlerinin gelişiminde, açığa çıkmamış, örtük bir kandırmaca ve zorbalığın gizli olduğuna inanıyorlardı."[38] Bunun örneğini, bilimi kullanarak din ve metafiziğe hücum eden Comte'da görebiliriz. Spencer ise bunlara karşıt olarak, dinsel inanç ve uygulamaların apaçık evrenselliğini belirterek, dinin insan yaşamında bazı yararlı işlevleri olması gerektiğine inanır ve dinsel uygulamaların artmasına imkan veren bir bilimi karakterize eder.

Bir pozitivist olarak Spencer için bilim, gözlenebilen fenomenler arasındaki yasa benzeri ilişkilerin tesisi ile görevlidir. Fakat Spencer aynı zamanda bir bilinemeyene de inanır. Bu Bilinemeyen, sadece hissedilebilen fakat bilinemeyen, nihai olarak bir türlü kavranamayan bir dizi dinsel ve metafizik güçlerdir. "Din ki; Spencer dini, Bilinemeyen alanı veya mutlak var olmaya inanma olarak alır. İkisinin de bir diğerine müdahale etmeye çalışmaması koşuluyla, bilim ile oldukça uyumludur. Bu nedenle, dinin dünyaya ilişkin bilgiyle hiçbir işi yoktur. Din sadece bizim bu dünyaya ilişkin bilgiyi, Bilinemeyen alana nasıl taşıyabileceğimiz ile ilgilidir."[39]

Dinin ortaya koyduğu ahlak sisteminin temelinde yardımlaşma, dayanışma, zayıf ve güçsüzü koruma varken, biyolojik evrim teorisine ve özellikle doğal seleksiyona dayanan Sosyal Darwinizm'in ahlak sisteminde ise zayıfın ezilmesi ve güçlü olanın hayatta kalması vardır. Sosyal darwinistlere göre ancak bu şekilde en iyiye ulaşılabilir, ezilen zayıf ve güçsüzler ise en iyiye ulaşma yolunda ödenmesi gereken küçük bedellerdir. Bu ahlak anlayışı radikal Marksist kesimler üzerinde de etkili olmuştur: "Marx ve Lenin'e göre; tarihi maddecilik, sınıf mücadelesini içermekle beraber, gelecek için iyi günler vaadeden bir istikamet de içermektedir.

[38] Dawson, **a.g.e.,** s. 27
[39] Emile Boutroux, **Çağdaş Felsefede İlim ve Din,** Çeviren: Hasan Katipoğlu, Milli Eğitim Bakanlığı yayınları, İstanbul 1988, s. 104

Üstün sınıflar, çöken ya da zayıflayan sınıflar üstünde hakimiyet kurarlar, bu ise insanlığın son gelişme safhasında proleteryanın zaferi demektir."[40]

Sosyal Darwinizm'in getirdiği ahlak anlayışında güçlünün ayakta kalabilmesi ancak herkesin kendi menfaatleri peşinde koşması ve kendi çıkarını düşünmesi ile mümkün olabilirdi. Çünkü yaşam mücadelesi, güçlü, gayretli, acımasız ve becerikli olanların lehineydi. Diğerleri ise hayatın gerçeklerine ayak uyduramadıkları için bu mücadeleden kayıpla çıkacaklardı ve eleneceklerdi. Bir Sosyal Darwinist olan Sumner bu görüşü destekleyerek şöyle diyor; "Ya özgürlük, eşitsizlik ve güçlünün kazanması, ya da eşit ve özgürlüksüz bir durumda zayıfın da kurtulması."[41] Sonuç olarak bu ahlak anlayışı, dinin zayıf ve güçsüze yardım kuralını özgürlüğün kısıtlanması olarak görmektedir. Spencer'a göre, yardım isteyene yardıma koşma içgüdüsü bir Anne içgüdüsüdür ve Spencer, kadınlar aşırı derecede başkalarının yardımına koşar diye kadınlardan korkmaktadır. "Spencer'a göre bencillik ve başkalarını düşünme arasındaki çatışma, bireyin ailesi, topluluğu ve soyu ile olan çatışmasından çıkmaktadır. Sonunda da bencillik baskın çıkacaktır. Hem bu istenmeyen bir şey de olmayabilir; herkes kendisininkinden çok başkasının çıkarını düşünecek olsaydı, bir kibarlık kargaşası alıp yürürdü."[42]

İslamiyetteki ahlak anlayışına göre ise, ferdin önce kendi vicdanına başvurması, kendi nefsiyle hesaplaşması gereklidir. Kendi kendini hesaba çekmeyen insan, ahlaki sorumluluk yüklenemez. "Fertte cemiyet" prensibi İslam'da geçerlidir. Toplumun düzeni, önce ferdin kendinde gerçekleşmelidir. "Yapamayacağınız şeyi niçin söylersiniz."[43] gibi iç ve dışın, teoriyle pratiğin, fert ve cemiyetin birleşmesi esasına dikkat eden İslamiyet, ferdi vicdan terbiyesinden sosyal ahlaka, oradan dünya meselelerine geçer. Şahsın kendi kendisiyle münasebeti, aile ve akrabalar arası münasebetler, kardeşliğin geniş manası, insan eşitliği, adalet, yardımlaşma, ahlakın bilgi ile yayılması, İslam'ın pratik olarak insanlardan istedikleridir. Allah'tan korkmak, inananların kardeş olması, başkalarını ayıplamamak, kötü lakapla

---

[40] Edgar Hyman, **The Tangled Bank**, New York, 1966, s. 121
[41] Herbert Schneider, "The Influence of Darwin and Spencer on American Philosophical Theology", **Journal of the History of Ideas**, vol.6, January 1945, s. 3
[42] Durant, **a.g.e.,** s. 383.
[43] Saf Suresi, 2-3.ayet.

çağırmamak, zannın birçoğundan kaçınmak, kusur araştırmamak, arkadan çekiştirmemek gibi kurallarla hem şahsi ahlakın gerekleri, hem sosyal bağlar ve ahenk sağlanmak istenmiştir[44]

[44] Sezen, **a.g.e.**, s. 157.

SONUÇ

Bu bölümde, Sosyal Darwinizm'i Din Sosyolojisi açısından incelediğimizde elde ettiğimiz sonuçları açıklayacağız.

Tezin birinci bölümünde, Spencer'ın Sosyal Darwinizm'i ortaya koymakta temel aldığı biyolojik evrim teorisini ve bu teorinin ortaya çıkışındaki sosyal etmenleri inceledik. Bu incelemeyle de; her bilim adamının, yaşadığı çevre ve sosyal ortamın görüşlerinden etkilendiği gibi, Darwin'in de evrim teorisini ortaya koyarken Victoria çağının sosyal, ahlaki, ekonomik ve politik görüşlerinden oldukça etkilendiği, evrim teorisinin sosyal önyargılar içerdiği ve Darwin'in yaşadığı dönem ve çevrenin düşünce yapısının ürünü olduğu sonucuna vardık.

Victoria çağındaki sosyal ortam ve görüşlerden bahsedecek olursak; sanayi devriminin gerçekleştiği ve ekonomik sistemin kökten değişikliğe uğradığı, kırsal alanda yaşayan insanların birden şehre göç etmek zorunda kalıp alışık olmadıkları şartlarda ve yeni işlerde çalıştıkları, aile yapılarının çekirdek aile şekline dönüştüğü ve her alanda görülmemiş hızda bir değişimin yaşandığı bir ortam oluşmuştu. Sanayi devrimi ile binlerce yıllık tarımsal hayat son buluyor, artık enerji elde etmek için güneş akımına bağımlılık ortadan kalkıp, buhar makineleri, kömür ve benzeri fabrikaların ateş fırınları sayesinde enerji depolamak mümkün oluyordu. Bu gelişmelerle orantılı olarak çağın belirgin özelliği de hayatın tüm alanlarında, özellikle de çalışma alanında genel bir hızlanma olmasıydı. Milyonlarca insan evlerini, köylerini, kırsal arazileri terk edip, dev makineleri işletmek üzere sanayi merkezlerine ve şehirlere adeta yığılmıştı. Yalnız erkekler değil, kadın ve çocuklar da günde 16 saat makinelere eşlik ettikten sonra temiz olmayan sekiz kişilik odalara tıkılıp dinlenmeye çalışıyorlardı. Kapitalistler zaten makinelerin sahibi olarak ve işçilere çok az ücret ödeyerek servet sahibi olmuşlardı ve bu yeni sistemden memnunlardı. Ancak işçi sınıfı için bu durumu anlamlandıracak ve çektikleri sıkıntıları açıklayacak yeni bir evren algısına ihtiyaç vardı. Yani insanların evren ile ilgili görüşleri de değişikliğe uğrayıp yeni sosyal düzenle uyum çabası içerisine girmişti.

Victoria çağının önemli ekonomist ve filozofları Malthus ve Smith'in görüşlerini incelememiz bu durumun daha iyi açıklanmasını sağladı. Malthus, yeni sistemde doğal kaynakların hızla artan nüfusa yetmeyecek hale geleceğini, bu yüzden insanların birbirlerine düşüp daha üstün olanların kaynakları ele geçirip hayatlarını sürdürebileceklerini iddia etmişti. O'na göre bu durumun tek çözümü nüfus artış hızını azaltmaktı. Smith de, insanların belli bir işte özelleşmeleri, farklı ve yeni özellikler geliştirmeleri sayesinde diğerlerine üstünlük sağlayabileceklerini, aksi takdirde sistem tarafından eleneceklerini söylemişti. Bunların da biyolojik evrim teorisine, organizmaların yaşamlarını sürdürebilmek için mücadele içinde olmaları gerektiği, farklı özellikler ve organlara sahip olanların kazanacağı, diğerlerinin doğal seleksiyon mekanizması ile ayıklanacağı ve kalanların da daha iyi ve mükemmele doğru evrimleşeceği şeklinde yansıdığını gördük.

Malhus'daki doğal kaynak kıtlığı ve nüfusun buna göre azaltılması gereği; evrim teorisinde canlıların doğada var olabilmek için mücadele etmeleri, az sayıda konum için çok sayıda organizmanın yarışması ve sonuçta bir kısmının doğal seleksiyonla elenmesi olarak karşımıza çıktı. Smith ise, ekonomik alanda üretim sürecinin aşamalara ayrılması ve her aşamada farklı insanların çalışarak uzmanlaşmaları sayesinde üretimin artacağını savunmuş ve bu düşünce dönemin tüm bilim adamlarının ilgisini çekmişti. Bunlardan biri olan Milne-Edwards, "işbölümü" görüşünü bitki ve hayvan dünyasına aktarıp benzer sonuçlar elde etmişti. Doğadaki işbölümü anlayışını Milne-Edwards'tan aldığını itiraf eden Darwin ise evrim teorisinde; tabiatta da organizmaların kendi içerdikleri farklılıklar sayesinde varlıklarını sürdürdüklerini iddia etmişti. Ayrıca Smith'in; herkesin, doğası gereği kendi çıkarını düşündüğü bir ortamda insanların birbirlerine düşmelerini ve kaos oluşmasını engelleyeceğini söylediği mekanizma olan "görünmez el" kavramının da, evrim teorisinde, doğadaki kaynakları organizmaların ihtiyaçlarına göre dengeleyen "doğal seleksiyon" olarak karşımıza çıktığını gördük.

O dönemdeki hızlı değişimle ve yaşam savaşıyla birlikte, insanların hep ilerlemeye ve kazanmaya zorlandığını, ahlaki olarak da ilerleyen, verimli olan ve ortama daha iyi uyum sağlayanın "iyi" sayıldığını, hatta zayıf olanların elenmesini daha kolay kabullenmek için insanların duygularından arınıp makineleştiğini gördük.

Tüm bunlar bizi, bu düşünce ve davranış şekillerinin, evrim teorisinin benimsenmesinde ve yerleşmesinde önemli yeri olduğu düşüncesine ulaştırdı. Çünkü evrim teorisi, zamanının sosyal düşüncelerini haklı çıkaracak bir evren algısı sunmuştu.

Bu bölümün sonunda evrim teorisini biyolojik olarak incelediğimizde de, kendi içinde tutarsızlıkları olan, biyolojik gerçeklerden uzak bir teori olduğunu, ortaya çıktığı dönemin düşüncelerine bir geçerlilik kazandırma çabasından ibaret olduğunu gördük. Bunlar da bizi, evrim teorisinin, aslında, ortaya çıktığı dönemin zihin yapısının doğaya, liberal ekonomi kurallarının bitki ve hayvanlar alemine yansıtılması olduğunu ve zayıfların güçlüler karşısında elenmesi gerektiği düşüncesine doğadan bir kanıt bulma gayreti olduğu sonucuna ulaştırdı.

İkinci ve üçüncü bölümlerde; Herbert Spencer'ı, din ve ilimle ilgili görüşlerini, genel olarak Sosyal Darwinizm'i ve onun Avrupa ve Amerika'daki etkilerini açıklamaya çalıştık. Spencer'ın hayatını incelediğimizde; sistemli bir eğitim almadığını ancak yaşadıklarından çıkarımlar yaparak gözlemleri paralelinde oluşan bilgilere sahip olduğunu gördük. Will Durant'a göre; Psikolojisini" sadece Hume, Ninsel ve Reid'i okuyarak; "biyolojisini" yanlızca Carpenter'in "Karşılaştırmalı Fizyoloji" adlı kitabını okuyarak; "sosyolojisini" Comte'u, Taylor'u okumadan ; "ahlakı" ını Kant'ı, Mill'i, Sedgwick'i yada başka bir ahlakcıyı okumadan yazmıştır. Yaptığı çalışmaları, denemeleri toplu halde bastırırken yazdığı yazılardaki fikir birliği sırası onu şaşırtmış, Sosyal Bilimlerde de evrim kuramının işleyişini yine bir gözlem sayesinde keşfetmişti. Bundan sonraki bütün çalışmalarında olguları bu düşünce tarzıyla açıklama yoluna gitmişti.

İkincil kaynaklardan hareketle "İlk Prensipler" ve "Sosyolojinin İlkeleri" adlı eserlerinden din ve ilimle ilgili görüşlerini yorumladığımız Spencer; ilim ve dinin kaynağını insan zihni ve onun dünya ile ilişkisi olarak görmektedir. O'na göre din, zihin tarafından ortaya konmuş suni bir şey değil, dış dünyanın insan üzerinde yaptığı etkiye insan düşüncesinin, kalbinin ve ruhunun kendiliğinden tepkisidir. Din ve ilimin aynı derecede gerçekliğe sahip olduğunu ve birinin varlığının diğerine engel olup olmadığını araştırmanın anlamsızlığını belirtir. İlmi prensiplerin açık ve seçik olmadığını, hareket ve kuvvet gibi kavramlara ihtiyacı olduğunu, dinin ise

mutlak bir varlıkla son bulduğunu, din konusunun düşünülemez ve kavranamaz olduğunu düşünmekte, hem ilim hem de din "bilinemez" ve "düşünülemez" şeyler ihtiva ederler sonucuna varmaktadır.

Sosyal Darwinizm'i incelediğimizde, evrim teorisini insan toplumlarının tarihsel gelişimine uygulayan, insan davranışlarını doğanın acımasız yasalarına, doğal dünyaya özgü yaşama savaşı modeline göre yorumlayan ve bu çerçeve içinde "varoluş mücadelesi", "doğal ayıklanma" yani en güçlü olanın ayakta kalması fikrini temel kabul eden görüş olarak ortaya çıktığını gördük. Burada, Spencer'ın amacının, her bir olay için geçerliliği olan bir yasa bulmak olduğunu görmekteyiz. Evrimi birtakım yasaların sonucu olarak değil de başlı başına bir yasa, yalnız canlıların dünyasının değil, bütün doğanın en yüksek yasası olarak görmüştür. Bunu açıklarken gelişme kavramını kullanır ve gelişmenin; bir bütün olarak toplanma, çözülme ve belirlenim süreçlerinden bahseder. Toplum alanındaki gelişme; az çok dağınık yaşayan bireylerin boylar ve uluslar halinde birleşmeleriyle, toplanmalarıyla başlar. Sonra ortaya çıkan işbölümü yüzünden sıfatlar, zümreler meydana gelir, böylece başlangıçtaki yalınç bütünleşme çözülüp çeşitlilik kazanır. Sonunda da, daha az belirli ve düzenli bir durumdan daha çok belirli ve daha düzenli bir duruma geçilir ve gelişmenin süreçleri tamamlanmış olur. Sonuç olarak Spencer, tüm varlık alanlarında bu süreçleri takip eden evrimsel bir gelişmeden bahsetmiş ve bunu biyoloji, psikoloji, sosyoloji ve ahlak alanlarına taşımıştır. O'na göre gelişmenin (özellikle ahlaki gelişme) sonunda, hayata yararlı olmak, insan türünün korunma ve gelişmesine hizmet etmek vardır. Doğada yaşanan "doğal ayıklanmaya" benzer şekilde, toplumda da zayıfı ezen, güçsüzü toplumdan dışlayan toplumsal bir ayıklanmanın yaşandığını; doğada hüküm süren çetin var kalma mücadelesinin toplumda güçlünün ayakta kaldığı bir yaşam kavgasına dönüştüğünü; insanların yaşamak yada var kalmak adına sürdürdüğü bu savaşımın toplumun gelişmesine ya da insanlığın ilerlemesine hizmet ettiğini, dolayısıyla elzem olduğunu savunur. Spencer'ın bu görüşünden yola çıkarak O'nun; daha yararlı ve gelişmiş olanların korunmasını amaçlayan bir liberalizm ve bireyciliğe saplandığı sonucuna vardık. Spencer, bireyin toplumun yararı için değil, toplumun bireyin yararı için varolduğunu savunarak özgürlükçü ve müdahaleye

ihtiyacı olmayan bir toplum hedefi göstermiş, liberalizmin, "bırakınız yapsınlar" anlayışının yerleşmesine katkıda bulunmuştur

Sosyal Darwinizm'in Avrupa'daki etkilerini incelediğimizde; özellikle Fransa ve Almanya'da geniş kabul gördüğü ve benimsendiği sonucuna ulaşmaktayız. O dönemlerde Fransa'da gerçekleşen sosyo-ekonomik değişimler ve sorunlara, dinin yerine doğa bilimlerini koyarak çözüm bulma arayışı hakim olduğundan, Sosyal Darwinizm'in en fazla Fransa'da etkili olması sürpriz değildir. Kilise ve dinin, eskimiş ve zamanı geçmiş , inananlarını zayıflatıcı öğeler olduğunu savunan, yaratılışı reddeden, eşitsizliğe ve güçlü ırkların zayıf ırkları zamanla yok edeceğine inanan Royer, akımın Fransa'daki en önemli temsilcisi olmuştur. Royer'e göre eşitsizlikler normaldi ve zayıf ırkların zamanla eleneceği doğa kanunu, zamanı geçmiş geleneklere ve kurumlara da uygulanmalıydı. Eşitsizlik, biyolojik evrimde olduğu gibi güçlünün zayıfı ezmesine olanak sağlayacaktı ve bu olması gereken bir durumdu çünkü doğadaki kaynaklar sınırlıydı ve ancak belli sayıda insana yetebilirdi. Bu durumda fakir ve zayıf insanlara maddi yardımda bulunmak son derece yanlıştı ve bu iyiyi kötü için feda etmek anlamına geliyordu.

Almanya'da ise, birçok kişiye göre nasyonel sosyalizmin fikir babası olan Haeckel, yaratıcıyı reddetmek için doğada bir dizayn değil de bir düzen olduğunu iddia etmiş, insanın içinde bencillik ve hırs gibi duyguların varolduğunu, bunlara rağmen bir "barış" olamayacağını, sadece "mücadele"nin varlığını savunmuştur. Burda Haeckel'le ilgili tesbit ettiğimiz çelişki; eserlerinde Sosyal Darwinizm'in bütün bileşenlerinden bahsedip gerekliliklerini savunmasına rağmen doğada bilinçli bir düzen olduğunu reddetmemesidir. Oysa ki doğada bir düzenin varlığını kabul etmek bu düzeni oluşturan Yaratıcı'yı akla getirecektir. Haeckel, bu konuda bir manevra yapmak zorunda kalarak sadece "dizayn"ın bir Yaratıcı'yı gerektirdiğini, "düzen"in ise evrende süregelen biyolojik kuralları akla getirdiğini söylemiştir. Ayrıca Hitler'in, Aryan ırkının üstünlüğünü kanıtlamak ve Yahudiler'i yok edebilmek için Sosyal Darwinizm'i kullandığı sonucuna ulaştık. İngiltere'de de Fabian toplumu, Sosyal Darwinizm'i sosyalizmle birleştirip daha gerçekçi ve insancıl şekilde yorumlamaya çalışmıştır.

Amerika'da ise en etkili isim olarak, evrimi muhafazakar düşünce sistemine adapte eden; Protestan ahlakını, klasik ekonominin doktrinlerini ve doğal seleksiyonu bir araya getiren Sumner'i görmekteyiz. Genel olarak Amerikan Sosyal Darwinistleri'ni incelediğimizde vardığımız sonuç ise; Amerikan düşünce sisteminin temelleri olan iyimserlik ve demokrasinin onlarda pek kabul görmediğidir. Onlara göre eşitlik, demokrasi gibi kavramlar sosyal devrimin bir evresidir ve hayatın gerçekleriyle çelişmektedirler.

Son bölümde de, Sosyal Darwinizm'e yapılan eleştirileri, teorinin ırkçılık ve emperyalizme yol açmasını, ahlak alanında ortaya koydukları ile bunların dinle çelişkilerini inceledik.

Öncelikle, evrim teorisinin sosyal bilimlere uygulanması olan Sosyal Darwinizm'in, evrimci bilim adamları tarafından bile yoğun şekilde eleştirildiğini gördük bir kısım eleştiriler; Darwin'in yaşadığı sosyal ortamı biyolojik evrim teorisine yansıtmasında olduğu gibi, Spencer'ın da evrim teorisini tekrar sosyal alana taşıması konusundaydı. Ayrıca, bazı eleştirilerde, Spencer'ın bilimsel fikirleri ve ahlaki inançlarıyla çatışmaya düştüğünü, toplum ve canlı beden arasında kurduğu analojide tutarsızlığa düştüğünü, değişik zaman ve yerlerde farklı çağları yaşayan toplumları dikkate almayarak her toplumun zorunlu ilerleme evreleri geçirdiğini farz ettiğini, toplumların ilerlemesine asıl etken olan kurumlardan çok evrim teorisindeki bireycilik gereği bireylere yöneldiğini, ilerlemeler yanında gerileme ve çöküşlerin de yaşanabileceğini görmezlikten geldiğini, son olarak da teorisini açıklarken kullandığı dinamiklerin birçok düşünür tarafından hatalı bulunduğunu gördük.

Sosyal Darwinizm, Victoria çağını yansıtması bakımından, onunla paralel ve evrimci bir ahlak anlayışı ortaya koymuştu ve bunu, dinin getirdiği ahlak anlayışı ile karşılaştırdığımızda tamamen zıt olduklarını gördük. Sosyal Darwinizm'in ahlak anlayışı, gerek savunucularının biyolojik evrim teorisini temel almalarından, gerekse dine olan karşıtlıklarından dolayı dinle çatışmaktadır: Din; adaleti, eşitliği, zayıfı ve güçsüzü korumayı, yardımlaşmayı öngörürken evrimci ahlak ise mücadeleyi, bencilliği, zayıfın ezilmesi, güçlünün yükselmesi gerektiğini savunmuştu. Sosyal Darwinistlere göre ancak bu şekilde en iyiye ulaşılabilir, ezilen zayıf ve güçsüzler ise en iyiye ulaşma yolunda ödenmesi gereken küçük bedellerdir. Bu anlayışa göre

güçlünün yükselip mükemmelliğe ulaşması gerektiği, bunun için de zayıfların ezilmesinin şart olduğu dinin ise buna karşı çıkarak özgürlükleri kısıtladığı görüşü hakimdi.

Ayrıca, evrim teorisi temelinde geliştiğinden Sosyal Darwinizm'in, toplumlardaki kültür ve gelişmişlik farklılıklarını biyolojiye atfederek ırkçılık düşüncelerinin gelişmesine yol açtığı sonucuna vardık. Hatta Marett'e göre; Antropoloji, kökenini Darwinci harekete ve onun Tylor, Lewis, Morgan ve Bastian gibi Darwinci evrim teorisini insan gelişimine uygulama idealinden ilham alan erken temsilcilerine borçludur. Yani onların düşüncesinde öğretilerinin önemli etkisi olan Spencer gibi onlar da, tüm sosyal gelişmeleri, dünyanın her yerinde, her tür ırk ve toplum içinde benzer bir yol takip eden tek bir değişmez yasanın sonucu olarak görme eğilimindedirler. Biyolojik evrim teorisini ilkeleri, toplumsal alanda da doğru olarak kabul edilip, toplumsal değişmeler de bu yolla açıklanmıştı ve sonuçta doğadan ahlak alanına yani "olan"dan "olmalı"ya bir sıçrama yapılmış oluyordu. Evrim teorisini biyolojik açıdan incelediğimizde bu sıçramanın yanlışlığı ve biyolojik evrim mekanizmasının toplumsal evrime uygun olmadığı sonuçlarına vardık.

BİBLİYOGRAFYA

Alchian, Armen, "Uncertinity, Evolution and Economic Theory", **Journal of Political Economy,** 58, 1950, s.211-221.

Altick, Richard D., **Victorian People and Ideas**, Norton Press, New York 1973.

Arnold, Thomas, **Introductory Lectures on Modern History**, New York 1842.

Asadi, Muhammed A., **Birliğin Teorisi,** çev. Kerem Genç, Gelenek Yayıncılık, İstanbul 2003.

Barlow, N., **Autobiography of Charles Darwin.1809-1882**, Norton Company, 1994.

Bethell, Tom, **Darwin's Mistake**, Harper's Press, February 1976.

Blaug, Mark, **Economic Theory in Retrospect**, Cambridge University Pres, Cambridge 1997.

Boutroux, Emile, **Çağdaş Felsefede İlim ve Din**, çev. Hasan Katipoğlu, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1988.

Bowles, Peter J., "Malthus, Darwin and the Concept of Struggle", **Journal of the History of Ideas,** 37, 1976, s. 631-650.

Cevizci, Ahmet, **Felsefe Sözlüğü**, Pradigma Yayınları, İstanbul 2000.

Changeux, Jean Pierre, **Etiğin Doğal Temelleri**, çev. Nermin Acar, Doruk Yayıncılık, 2002.

Condorcet, Marquis de, "Outline of a Historical View of the Progress of the Human Mind", **Main Currents in Political Thought**, Rinehart and Winston, New York 1950, s. 132-154.

Crozier, J. B., **Civilization And Progress, Being The Outlines Of A New System Of Political, Religious And Social Philosophy,** London 1885.

Curtin, Phillip D., **The Image of Africa**, London 1965.

Darwin, Charles, A. R. Wallace, **Evolution by Natural Selection**, Cambridge University Pres, 1958.

Darwin, Charles, **Life and Letters**, Ed. by Francis Darwin, Appleton, New York 1887.

Darwin, Charles, **The Voyage of the Beagle**, Ed. by Leonard Engel, Doubleday Press, New York 1962.

Darwin, Charles, **Türlerin Kökeni**, çev. Öner Ünalan, Onur Yayınları, İstanbul 1996.

Dawson, Christopher, **Karşılaştırmalı Medeniyetler Tarihi 1, İlerleme ve Din**, çev. Yusuf Kaplan, Aylin Doğan, Açılım Yayınları, 1923.

Deane, Phyllis, **The Evolution of Economic Ideas**, Cambridge University Pres, England 1978.

Duralı, Şaban Teoman, "Çağdaş Küresel Medeniyet, anlamı, gelişimi, konumu" **(Çağdaş Küreselleştirilen İngiliz-Yahudi Medeniyeti)** , Dergah Yayınları, İstanbul 2000.

Durant, Will, **Felsefenin Öyküsü**, çev. Ender Gürol, İz Yayıncılık, İstanbul 2002.

Durkheim, Emile, **The Division of Labor in Society**, çev. George Simpson, The Free Press, Glencoe, 1949.

Durkheim, Emile, **The Rules of Sociological Method**, çev. S. Solovay And J. Müller, The Free Press, New York 1965.

Er, İzzet, **Din Sosyolojisi: Makaleler**, Ankara 1998.

Erk, Sarp, **Felsefe Sözlüğü** , Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2002.

Frank, A., **The Development of Underdevelopment**, Doubleday, New York 1972.

Gale, Barry, "Darwin and the Struggle for Existence, A Study in the Extrascientific Origins of Scientific Ideas", **Isis**, 63, 1972, s.321-344.

Gide, Charles, Charles Rist, **A History of Economic Doctrins**, London 1917.

Gökbek, Macit, **Felsefe Tarihi**, Remzi Kitapevi, İstanbul 2003.

Greg, W. R., "Dr. Arnold", Westminster Review, Volume 30, January 1843.

Grene, John C., **Science, Ideology and World View**, Berkeley, University of California Press, 1981.

Gruber, Howard E., Paul H. Barrett, **Darwin on Man. A Psychological Study of Scientific Creativity**, E. P. Dutton, New York 1974.

Günay, Ünver: **Din Sosyolojisi**, İnsan Yayınları, İstanbul 2001.

Haeckel, Ernst, **History Of Creation**, I, London 1883.

Han, Fethullah, **Kur'ân ve Kâinat Ayetleri**, çev. Safiye Gülen-Oya Morçay, İnkılap Yayınları , tarihsiz.

Hawkes, Jacquetta ve Christopher, **Land and People**, Ed. by Ernest Barker, Clarendon Press, Oxford 1947.

Hayek, F. A., **Law, Legislation And Liberty, Volume 1, Rules And Order,** The University Of Chicago Press, London 1973.

Hays, H. R., **From Ape to Angel**, New York 1965.

Himmelfarb, G., **Darwin and the Darwinian Revolution**, Norton, New York 1959.

Hofstadter, Richard, **Social Darwinizm in American Though**, Beacon Pres, Boston 1955.

Huntington, Samuel P., **Political Development and Political Decay**, World Politics Volume 17, April 1965.

Huxley, T. H., **Evolution and Ethics**, New York 1893.

Hyman, Edgar, **The Tangled Bank**, New York 1966.

Jones, Edwin, **The English Nation/The Great Myth**, Sutton, Stroud 1998.

Keat, Russel, John Urry, **Social Theory As Science**, çev. Nilgün Çelebi, İmge Yayınları, 1984

Kongar, Emre, **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1985.

Luhmann, N., **The Differentiation of Society**, Columbia University Pres, New York 1982.

Malinovski, Bronislaw, **Practical Anthropology**, New York 1923.

Malthus, Thomas Robert, **An Essay on Population**, 1798, London 1921.

Marett, R. R., **Anthropology**, Williams and Norgate, 1914.

Marshall, Gordon, **Sosyoloji Sözlüğü**, çev. Osman Akınbey-Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları Ankara 1999.

Martinez, J. Allier, **Ecological Economics. Energy, Environment and Society**, Blackwell, Oxford 1987.

Marx, Karl, Friedrich Engels, **Selected Correspondence**, çev. I. Lasker , Moscow 1975.

Marx, Karl, **Selected Works**, Ed. by E. P. Dutt, Lawrence and Wishart Ltd., London 1943.

Mazrui, Ali A., "From Social Darwinism to Current Theories of Modernization", **A Tradition of Analysis in World Politics**, Volume 21, Number 1, October 1968, s. 69-83.

McCleary, G. F., **The Malthusian Population Theory,** London 1953.

Mcneil, **The Rise of The West**, Chicago And London, 1963.

Milton, Richard, **Son Tartışmalar Işığında Darwinizm'in Mitleri,** çev. İbrahim Kapaklıkaya, Gelenek Yayınları 2004.

Mitchell, John, **The Ideal Worldview**, The Schumacher Lectures, Harper and Row, New York 1981.

Mulkay, M., **Science and the Sociology of Knowledge**, Allen and Unwin, London 1979.

Nelson, Richard, Winter Sidney, **An Evolutionary Theory of Economic Change**, Belknap Pres, Cambridge 1982.

Nickerson, Jane Soames, **Homage to Malthus**, National University Publications, Washington 1975.

Oser, Jakob, **The Evolution of Economic Thought**, New York 1970.

Rank, Otto, **Beyond Psychology**, Dover Publications, New York 1941.

Rifkin, Jeremy, **Algeny, A New World-A New World**, Penguin Pres, 1984.

Rivers, W. H., **Psychology And Politics**, New York 1923.

Rosenberg, Alexander, "Darwinism in Philosophy, Social Science and Policy", New York, Cambridge University pres, 2000.

Sandow, Alexander, "Social Factors in the Origin of Darwinism", **Quarterly Review of Biology,** 13, 1938, s. 315-326.

Saran, Nephan, **Antropoloji**, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1989.

Schneider, Herbert, "The Influence of Darwin and Spencer on American Philosophical Theology", **Journal of The History of Ideas**, Volume.6, January 1945, s.3-18.

Schweber, S.,"Darwin and the Political Economists", **Journal of the History of Biology,** 13, 1980, s. 95-289.

Shils, Edward, **Political Development in The New States**, Hauge 1965.

Smith, Adam, **An Inqury into the Nature and Causes of the Wealth of Nations,** 1776, London 1904.

Spengler, Osvald, **The Decline Of The West**, New York 1926.

Stein, G.J, "Biological Science And The Roots Of Nazism", **American Scientist** , 1988 (1) , s.50-58.

Taplamacıoğlu, Mehmet, **Din Sosyolojisi**, Ankara 1983.

Thilly, Frank, **Çağdaş Felsefe**, çev. İbrahim Şener, İzdüşüm Yayınları, İstanbul 2002.

Toland, John, **The Last Hundred Days**, Mayflower Books, London 1968.

Tylor, E. B., "Antropology", **Journal of Antropology**, Volume 18, 1889, S. 245

Tylor, E. B., **Primitive Culture,** London 1971.

Wach, Joachim, **Din Sosyolojisi**, çev. Ünver Günay, Kayseri 1990.

Ward, Lester, **Glimpses Of The Cosmos**, 6 volume, 1913-18.

Ward, Lester, **Outlines of Sociology**, New York 1897.

Weber, Max, **Essays in Sociology**, Translated by H. Gert and C. Wright Mills, Oxford University Press, 1946.

Weber, Max, **The Theory of Social and Economic Organization,** Translated by M. Henderson and Talcott Parsons, Oxford University Press, New York 1947.

Wells, Jonathan, **Evrimin İkonları, Bilim Mi, Mit Mi?**, çev. Orhan Düz, Gelenek Yayınları, İstanbul 2003.

West, Geoffrey, **Charles Darwin. A Portrait**, Yale University Pres, New Haven 1938.

Worster, Donald, **Nature's Economy, The Roots of Ecology**, Sierra Club Boks, San Francisco 1977.

Young, Robert, **Man's Place in Nature**, ed. by Mikulas Teich ve Robert Young, Boston, 1975.